

Sakarya'nın Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Analizi I (2012-2013)

Editör: Doç.Dr.M.Çağlar ÖZDEMİR

Recep UZUNALIOĞLU

Hilal KEFELİ

İsmail KARABAYIR

Yunus YİĞİT

Sefa KARAGÖZ

Özge HIZ

Selman KILIÇOĞLU

Sakarya-2015

İçindekiler

Sakarya'nın Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Yönünden Analizi Doç.Dr.M.Çağlar ÖZDEMİR.....	1
Demografik Göstergeler Recep UZUNALIÖĞLU.....	6
Eğitim Göstergeleri Hilal KEFELİ.....	23
Sağlık Göstergeleri Hilal KEFELİ.....	35
İstihdam Göstergeleri İsmail KARABAYIR.....	46
Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergeleri Yunus YİĞİT.....	61
Mali Göstergeler Sefa KARAGÖZ.....	85
Erişilebilirlik Göstergeleri Özge HIZ.....	97
Yaşam Kalitesi Göstergeleri Selman KILIÇOĞLU.....	107
Sonuç.....	120

GİRİŞ

Hemen her gün yaşadığımız toplumun kalitesi ve refah düzeyi üzerine tartışmalar yapıyoruz. Kimi zaman mevcut politikaları eleştirip yapılan iyi niyetli çalışmaları göz ardı ediyor ve her şeyin giderek daha kötüye gittiğini ifade ediyoruz. Kimi zaman tam tersi bir tavırla her şeyin daha iyiye gittiğini tüm gücümüzle savunuyoruz. Her iki durumda da eksik olan husus, iddia ettiğimiz yönelimin gerçeğini, çoğu zaman ortada olan verilerle değerlendirme zahmetine katlanmamamızdan kaynaklanıyor.

Elbette bu söylem, Türkiye’de veya yerel alanlarda bilimsel çalışmaların olmadığını ifade etmiyor. Mesele, yapılan çalışmaların sürekliliğinin olmamasıdır. Bu nedenle çok değerli çalışmaların veri eskimesi yüzünden raflarda kaldığına defalarca şahit olduk. Bu tespit bizi, herhangi bir enstitü veya resmi araştırma kurumu olmadan sürekli veri üretebilir miyiz? sorusuna ulaştırdı. Böylece en azından yerel bazda yıllar itibariyle değerlendirmeye imkân sağlayabilecek bir çalışmanın hangi koşullarda gerçekleştirilebileceğini düşünmeye başladık. Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünde yürütülen Sosyo-Ekonomik Analiz dersi bu koşulların gerçekleştirilebilmesi için uygun bir taban gibi gözüktü. Çünkü her yıl ortalama on ila on beş öğrenci bu dersi alıyor ve sosyo-ekonomik gelişmişlik parametrelerini öğrenerek bir dönem geçiriyor. Yıllar içinde ülkelerin/bölgelerin sosyo-ekonomik olarak nasıl analiz edileceğine ilişkin verdiğimiz derse ilişkin ölçme araçlarını, bu yıl yaşadığımız şehre uyarlamaya karar verdik.

Yüksek Lisans öğrencilerinden oluşan bir proje ekibi ile hem teorik olarak sosyo-ekonomik analiz yöntemleri üzerine çalıştık hem de edindiğimiz bilgileri Sakarya genelinde uygulamaya koyduk. Üst amacımız Sakarya’nın en azından Kalkınma Bakanlığı sınırlılığında sunulan ve temel istatistiklere yansıyan sosyo-ekonomik gelişmişlik ölçüm parametrelerini kullanarak durumunun ne olduğunu tespit etmektir. Bu amaç çerçevesinde, ilin genel görünümünü, çoğunlukla yerel kurumlardan topladığımız verilerle ortaya koymaya çalıştık. Sonuçta Türkiye’de sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 18.sırada yer alan Sakarya’nın ilgili değişkenler çerçevesinde pozitif ve negatif değerlerini ortaya koymaya çalıştık.

Kullandığımız parametreleri tanıtmadan önce, sosyo-ekonomik gelişmişlik olarak bir bölgenin analiz edilmesi için çok sayıda farklı alt değişkenin olduğunu ifade etmek

isteriz. Kimi zaman bu değişkenler yüzlerce olabiliyor. Bizim, Kalkınma Bakanlığı sınırlılığında belirlediğimiz değişkenler, bahsedilen bu yüzlerce deęişkendən daha önemli değildir. Seçimindeki sınırlılığımızın nedeni, Sakarya'nın Türkiye genelindeki konumuna ilişkin sorgulayışımıza ortak bir payda oluşturmak içindir. Yoksa farklı ihtiyaçlara yönelik çok çeşitli değişkenlerle analizler de yapılabilir. Üstelik böyle analizlerin daha fazla ve istikrarlı olarak yapılmasını da çok önemsiyoruz. Belki ilerleyen yıllarda yürüttüğümüz Yüksek Lisans Dersinin içeriğini daha spesifik alanlara yönlendirerek farklı analizler de gerçekleştirebiliriz.

Çalışma 8 ana kategori altında oluşmuş 61 alt değişkeni içermektedir. Ana kategoriler; Demografi, Eğitim, Sağlık, İstihdam, Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite, Mali Kapasite, Erişilebilirlik ve Yaşam Kalitesi göstergelerinden oluşmaktadır. Her bir ana kategori altında farklı sayıda değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerin ana kategoriye tam anlamı ile temsil ettiği iddiasında değiliz. Nitekim bu kadar geniş bir yelpazenin sadece 61 alt değişkenle/bileşenle tam olarak doğru aktarılması veya daha farklı bir ifade ile her tür ihtiyaca cevap verebilmesi mümkün değildir. Ancak çalışma detaylarından da görüleceği üzere en azından genel bir fikir vermesi açısından önemli oldukları kabul edilmelidir.

Çalışmaya başladığımızda bir takım sınırlılıkları önceden tahmin etmiştik. Örneğin ihtiyaç duyacağımız verilere ulaşp ulaşamayacağımız sorusu tüm ekip arkadaşlarımızın ortak tedirginliği olarak belirmişti. Ancak Türkiye genelinde gerçekleştirilen bir çalışmanın daha lokal bir alana uygulanması olarak algıladığımız bu çalışma için belirli düzeyde veriye ulaşabileceğimizi düşündük. Çalışma süreci ve sonundaki kanaatimiz ilk düşüncemizin yani tedirginliğimizin daha ağır bastığı yönündedir. Ana kategori altındaki değişkenlere ilişkin verilere yerel kurumlar bazında ulaşmaya çalıştığımızda çoğunlukla genel istatistik tabanlarına yönlendirildik. TÜİK hemen herkesin başvurduğu önemli hatta tek resmi kaynak olarak Türkiye'de bir konuyu anlama/kavrama noktasında başvuru alan yegâne istatistik tabanı. Ancak TÜİK'in elde ettiği verilerin -özellikle kurumsal verilerin- nereden geldiği sorusu da zihnimizi meşgul etmiyor değil. Biz, ihtiyaç duyduğumuz kurumsal veriler için doğrudan ilgili kuruma başvurmamıza rağmen çoğu kurum bu verilerin kendilerinde olmadığını ifade etti. O halde TÜİK bu verileri nasıl toplamayı başardı? Sanırım genel bilgilerden özel bilgiler üretme yeteneği, elimizdeki istatistiklere ulaşmamızı sağlıyor. Ancak üretilen

istatistiklerin, ilgili kurumun bile elinde olmadığını gördüğümüzde bu istatistiklerin gerçekte ne işe yaradığı konusunda da şüphelerimiz doğdu. Her hangi bir kurum, kendini, hinterlandını veya etkileşim içinde olduğu diğer kurumların gerçek durumunu bilmeden sağlıklı politikalar üretebilir mi? Bir şehir, sadece ne kadar nüfusu olduğunu bilip bu nüfusun ihtiyaç duyduğu tüm ayrıntılarını bilmeden yönetilebilir mi? Örneğin Sakarya ‘da işsizlik ve istihdam rakamlarını merak ettiğinizde TÜİK’in TR42 bölgesinde yer alan beş şehirden biri olarak ortak evrenin temsil kabiliyeti olan örnekleme üzerine çıkarılmış bir dizi veriyle karşılaştık. Acaba işsizlik gibi psikolojik etkileri yıkıcı, ülkenin üretim ve gelişmişlik seviyesinde önemli yeri olan bir olgunun genel oranlarla veya rakamlarla ifade edilmesi yeterli midir? İstihdam ana kategorisinde karşılaştığımız önemli engellerden biri de bu oldu. Sakarya İşKur çalışmamızı her zaman olduğu gibi önemsemi ve destekledi. Ancak sağlıklı verilere ulaşma konusunda onlar da yetersiz kaldı. Çünkü birçok ilde olduğu gibi Sakarya’da da nüfusun dinamik olarak gözlemlenebileceği tam sayım bir veri akışı bulunmuyor. İşsizleri sadece İşKur’a müracaat edenlerden tanıyabiliyoruz. Oysa biz birkaç yıl önce talep yönlü işgücü piyasası politikasını bırakıp arz yönlü sisteme geçmemiş miydik? Bunun için binlerce iş danışmanı istihdam edilmemiş miydi? O halde neden hala bir şehirde yaşayan örneğin üniversite mezunu genç işsizlerin sayısını bilemiyoruz?

Veri edinme konusundaki yeteneksizliğimizi tamamıyla üzerimize alıp, bu ülkede detaylı bir araştırma için gereken verilere ulaşabilme yüksek kabiliyetine sahip kişilere bu çalışmadan daha nitelikli araştırmaları yapmaları için çağrıda bulunduktan sonra Sakarya’nın Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik analizini hangi ana kategori ve alt bileşenler çerçevesinde yaptığımızı açıklamaya gayret edelim.

Yukarıda da ifade edildiği gibi çalışma sekiz (8) ana kategori altında oluşmuş altmış bir (61) alt değişkeni içermektedir.

Demografi ana kategorisi; Nüfusun, hangi ilde ya da bölgede yoğunlaştığının belirlenmesi, nüfustaki değişime göre o bölgenin ihtiyaçlarının karşılanması ve halkının daha kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi açılarından değerlidir. Bu kategori altında beş (5) alt değişken bulunmaktadır. Bunlar; “Nüfus Yoğunluğu, Yaşa Özel Doğurganlık Oranı, Genç Bağımlı Nüfus Oranı, Net Göç Hızı ve Şehirleşme Oranı”dır.

Eğitim ana kategorisi; Nitelikli insan gücünün yetişmesi ve eğitim olanaklarının iyileştirilmesi çabalarının somut göstergesi olarak önem arz etmektedir. Bu kategori altında altı (6) alt değişken bulunmaktadır. Bunlar; “Okuryazar Nüfus Oranı, Okuryazar Kadın Nüfusunun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı, Genel Ortaöğretim Net Okullaşma Oranı, Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı, İlin Yükseköğrenime Geçiş Sınavı (YGS) Ortalama Başarı Puanı, Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Nüfusun 22 Yaş Üzeri Nüfusa Oranı” olarak sıralanabilir.

Sağlık ana kategorisi; Birey ve toplum sağlığının korunması temelli bir üst başlık olarak çoğunlukla sağlığı koruyabilmek için gerekli alt yapıya sahip olup olmadığımız konusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda beş (5) alt değişken kullanılmıştır. Bunlar; “Yüz Bin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı, On Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı, On Bin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı, On Bin Kişiye Düşen Eczane Sayısı, Yeşil Kart Sahibi Nüfusun İl Nüfusuna Oranı”dır.

İstihdam ana kategorisi; İşgücü piyasasını ve sosyal güvenlik yapısını incelemeye yönelik alt değişkenleri içermektedir. Sekiz (8) alt değişken çerçevesinde incelenen ana kategoride; “İşsizlik Oranı, İşgücüne Katılma Oranı, Çalışma Çağındaki Nüfusun (15 - 64 Yaş Arası) Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı, İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı, Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı, Ortalama Günlük Kazanç, Ortalama Günlük Kazanç-Kadın ve İstihdam Oranı” yer almaktadır.

Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite ana kategorisi; İktisadi ve sosyal yapının önemli göstergelerinden biridir. Bu ana kategori on beş (15) alt değişken çerçevesinde incelenmiştir. Bunlar; “İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı, Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı, İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı, İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı, Kişi Baş İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi, Organize Sanayi Bölgesinde Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı, Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı, Yeni Kurulan Şirketlerin Toplam Sermayesinin Türkiye İçindeki Payı, On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı, Yüz Bin Kişiye Düşen Marka Başvuru Sayısı, Yüz Bin Kişiye Düşen Patent Başvuru Sayısı, Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı, Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri, Turizm Yatırım-İşletme ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye

İçindeki Payı ve Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçerisindeki Payı” olarak sıralanabilir.

Mali Kapasite ana kategorisi; Finansal kapasiteyi ve ticaret hacimlerini göstermektedir. Bu ana kategori, yedi (7) alt değişkenden oluşmaktadır. Bu kapsamda; “İldeki Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Payı, İldeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı, Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı Tutarı, Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Bireysel Müşteri Sayısı, Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Kurumsal Müşteri Sayısı, Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri, İl Vergi Gelirlerinin Türkiye İçindeki Payı” inceleme konusu yapılmıştır.

Erişilebilirlik ana kategorisi; Bir bölgenin ekonomik ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde elde ettiği genel ulaşılabilirlik seviyesini göstermektedir. Bu ana kategori altı (6) alt değişkenden oluşmaktadır. Bunlar; "Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı, İlin En Yakın Havaalanına Uzaklığı, Hane Başına Genişbant Abone Sayısı, Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı, İlin Otoyol ve Devlet Yollarına Göre yük-km Değerleri ve Toplan Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranı" olarak sıralanabilir.

Son olarak **Yaşam Kalitesi ana kategorisi;** bireyin ve toplumun yaşam kalitesini yükselten ve refahını sağlayan esasları incelemesi açısından önemlidir. Yüzlerce farklı alt bileşenle incelenebilecek bu konu çalışmamızın sınırlılığı gereği dokuz (9) alt değişken yardımı ile incelenmiştir. Bunlar; “Bin Kişiye Düşen Alışveriş Merkezi (AVM) Brüt Kiralanabilir Alan Oranı, Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı, Kişi Başı Mesken Elektrik Tüketimi, On Bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı, Kükürtdioksit (SO₂) Ortalama Değeri, Partiküler Madde (Duman) Ortalama Değeri, Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı, Yüz Bin Kişiye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı ve Yüz Bin Kişiye Düşen İntihar Vakası Sayısı” olarak sıralanabilir.

Sakarya’nın Sosyo-Ekonomik gelişmişliğinin genel hatlarıyla analiz edildiği bu çalışmanın ilgililere ve şehrin tüm yöneticilerine faydalı olmasını temenni ederiz.

Doç.Dr.M. Çağlar ÖZDEMİR

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI DEMOGRAFİK GÖSTERGELER

Recep UZUNALIOĞLU*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri çerçevesinde demografik göstergelerini ele almaktadır. Bu parametreler; “Nüfus yoğunluğu, yaşa özel doğurganlık oranı (15-49), genç bağımlı nüfus oranı (0-14 yaş), net göç hızı ve şehirleşme oranı” olarak sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın amacı, Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğini demografik göstergeler çerçevesinde incelemektir.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından demografik göstergelerin önemi, toplumdaki nüfusun, hangi ilde yada bölgede yoğunlaştığının belirlenmesi ve nüfustaki değişime göre o bölgenin ihtiyaçlarının karşılanması ve halkının daha kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi açısından önemlidir.

Bu çalışma, üç bölümde yapılandırılmıştır. İlk bölümde, demografik göstergelerin alt parametrelerinin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’den alınan verilerin tanımlarına ayrılmıştır.

İkinci bölümde, Sakarya ilinin tespit edilen parametreler düzeyinde 2012-2013 dönemine ilişkin verileri incelenmiştir.

Son bölümde ise, Türkiye içinde Sakarya ilinin demografik göstergeler açısından mevcut yapısının Türkiye ortalamasında ki yeri ve bu parametrelerin geliştirilebilirliği üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Demografik Göstergelere İlişkin kavram ve Kapsam

Demografik göstergeler illerin gelişmişlik düzeylerini belirlemede önemli bir gösterge araçları arasında yer alır. 2011’de kalkınma bakanlığı demografik göstergeleri beş başlık altında sıralanmıştır.

---

*Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
recepuzunalioglu@gmail.com

1.1. Nüfus Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu, sınırları belli bir alandaki nüfus ile o yerin alanı (yüzölçümü) arasındaki ilişkiyi yansıtan bir kavramdır. Diğer bir ifade ile bir il yada bölgedeki toplam nüfusun yüz ölçümüne oranını vermektedir (Albayrak, 2003: 11). Nüfus yoğunluğu Kişi/km² nitelendirilebilir. Yer in nüfusunun çoğalıp analının sabit kalması nüfus yoğunluğunun artışına sebep olurken, tersi durumda ise yoğunluğun azalmasına neden olur. Bir alan in nüfus yoğunluğu, öncelikle kalabalıklık veya boşluk etkisini, kaynaklar ve çevre üzerine nüfus baskısının boyutlarını ve bunların yanı sıra mallar veya hizmetlere olan talepteki kıtlık veya bolluğu kavramamıza yardımcı olur. Nüfus yoğunluğu, toplam nüfus ve toplam alan (dağlar, çöller, bataklıklar, ormanlar, milli parklar ve el değmemiş kırsal alanları içeren, göller ve nehirleri çoğunlukla dışarıda bırakan) rakamlarının yardımıyla hesaplandığı için nüfus dağılışı konusunda yeterince tatmin edici değildir (Özgür, 2010: 34).

1.2. Yaşa Özel Doğurganlık Oranı (15-49)

Genel doğurganlık oranı, bir yıl içindeki doğumların, o yıl in doğurgan çağıdaki kadın nüfusuna bölünmesidir. Yaşa özel doğurganlık oranı ise, belli bir yaş veya yaş grubundaki kadın nüfusu ile bir yıl içinde meydana gelen doğumların oranını gösterir (Özgür, 2010: 26). Bu gösterge binde sayı olarak ifade edilmektedir (Kalkınma bakanlığı, 2011: 24).

1.3. Genç Bağımlı Nüfus Oranı (0-14)

Genel bağımlılık oranı, Çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen çocuk yaşlı sayısıdır. Bu oran çocuk ve yaşlı bağımlılık oranlarının toplamına eşittir. Diğer bir ifadeyle tüketici nüfusun (0-14 ve 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfus), faal nüfusa (15-64 yaş grubundaki nüfus) oranının yüzde olarak ifadesidir (Koç ve diğerleri, 2008: 8).

Genç bağımlılık oranı ise, “15-64” yaş grubundaki her 100 kişi için “0-14” yaş grubundaki kişi sayısıdır (TÜİK, 2013: 1). TÜİK tarafından yıllık üretilen bu göstergede, ortaya çıkan oran in yüksek olması o il in nüfusunun önemli bir bölümü genç olması ve bu yüzden işgücü içerisinde yer almamasına neden olmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2011: 25).

1.4. Net Göç Hızı

Göç, her şeyden önce mekân değiştirme durumu olup insanların muhtelif sebeplerle bulundukları bölgeden bir başka bölgeye gitmesidir. Bu durum sürekli olabileceği gibi geçici nitelikte de olabilir. Eğitim ve çalışma amaçlı, kısa süreli ve bu sürenin sonunda geri dönülebilen, mekân değiştirme hareketlerinin de göç kavramının tanımları arasında yer alır (Sağlam, 2006: 34).

Net göç, yıllık ortalama olarak bir ilin aldığı göçle verdiği göç arasındaki farka denilmektedir. Net göç hızı ise, göç farkının toplam nüfusa bölünüp bin ile çarpılmasıyla elde edilir (Özgür, 2010: 55-56). Diğer bir ifadeyle, her bin kişiye karşılık alınan veya verilen göç oranları arasındaki farkı göstermektedir (Albayrak, 2003: 14).

1.5. Şehirleşme Oranı

Şehir, küçük bir sahada, büyük insan topluluklarının birlikte bulunduğu, halkın önemli oranda geçimini hizmet veya sanayi sektöründen sağladığı, bütün ihtiyaçlarını karşılayabildiği, az veya çok plan dâhilinde inşa edilmiş yerleşmelere verilen coğrafi bir terimdir (Karakuyu, 2002: 98). Şehirleşme, ikamet bölgesinin değişmesinden öte, organize edilmiş bir sosyal hayata geçiş ve organizasyonu bozmayacak ya da aksatmayacak şekilde gündelik hayatla bütünleşmedir (Sezal, 1992: 23).

Şehirleşme oranı, toplam nüfus içindeki il ve ilçe merkezinde yaşayan nüfusun oranını ifade etmektedir (Albayrak, 2003: 14). TÜİK tarafından yıllık üretilen bu gösterge, yüzde olarak ifade edilmektedir. Yüksek bir şehirleşme oranı, o ilde yaşayanların kırsal kesime nazaran daha gelişmiş olan kentlerde ikamet ettikleri, katma değer düşük olduğu tarım sektöründen ziyade katma değer daha yüksek olduğu sanayi ve hizmetler sektörlerinde faaliyette bulundukları anlamına denk gelir (Kalkınma Bakanlığı, 2011: 24).

2. Sakarya'nın Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından Demografik Göstergelerin Durumu

Sakarya ilinin demografik göstergeler açısından durumu TÜİK'den alınan veriler ışığında aşağıdaki başlıklarda incelenmiştir.

2.1. Nüfus Yoğunluğu

Sakarya ilinin nüfusu, 2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 917.373 kişidir. 2012’de ise, bu nüfus 902.267’dir. Buna göre, bir yıl içinde Sakarya’da 15.106 kadar nüfus artışı olmuştur. 2012’de 186 olan nüfus yoğunluğu, 4 birimlik artışla 2013’te 190’a ulaşmıştır. Bu durum Sakarya ilinde nüfus yoğunluğunun bir önce ki yıla nazaran artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca bu oran her km²’ye daha fazla insan sayısı düştüğünü göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1.
Sakarya İli Nüfus Yoğunluğu

Yıl	Toplam nüfus	Yüzölçümü(km ²)	Nüfus Yoğunluğu
2012	902.267	4.880	186
2013	917.373	4.878	190

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

2.2. Yaşa Özel Doğurganlık Oranı

Sakarya ili 2013 TÜİK verileri incelendiğinde 2013’te 13.267 doğum(canlı bebek) gerçekleşmiştir. Tablodaki verilere bakıldığında 2012’ye nazaran 79 doğum daha az gerçekleşmiştir. Genel doğurganlık oranına baktığımızda 2012’ye göre 2013’te doğurganlık oranında 1,1’lik düşüş olduğu gözlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2.
Sakarya İli Genel Doğurganlık Oranı

Yıl	Doğum	Kadın nüfusu	Genel doğurganlık oranı(‰)
2012	13.346	242.516	55,031
2013	13.267	245.997	53,931

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

Sakarya ili TÜİK 2012 ve 2013 verileri incelendiğinde, Sakarya’da 15-49 yaş grubu arasında en çok kadın nüfusa 2012’de 38.246, 2013’te 38.179 ile 30-34 yaş grubu sahipken en az nüfusa ise 2012’de 28.826, 2013’te 29.247 ile 45-49 yaş grubu sahiptir. Doğum sayıları incelendiğinde 2012’de en çok doğum 4.328 25-29 yaş grubunda

yaşanırken en az doğum 15 ile 45-49 yaş grubunda yaşanmıştır. 2013'te de en çok doğum 4.323 ile 25-29 yaş grubunda meydana gelirken en az doğum ise 11 ile 45-49 yaş grubunda meydana gelmiştir. Doğumun ve kadın nüfusun fazla ve az olduğu yaş grupları açısından 2012 ve 2013 benzerlik gösterdiği görülmüştür. Yaşa özel doğurganlık oranlarının 2012 ve 2013'te 20-24, 25-29, 30-34 yaş guruplarında en yüksek oldukları gözlenmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri bu yaş guruplarındaki doğum sayısının fazla oluşudur. Bu oranın en yüksek olduğu aralık 2012'de (%123,979), 2013'te (%123,243) ile 25-29 yaş gurubudur. Tablo incelendiğinde en çok doğumun burada gerçekleştiği görülmüştür Bu oranın en az olduğu yaş grubu ise 2012'de (%0,520), 2013'te (%0,376) ile 45-49 yaş grubudur. 2012 ile 2013'ü karşılaştırdığımızda 15-19, 20-24, 25-29, 45-49 yaş grubunda, 2013'te 2012'ye göre bir düşüş söz konusu iken, 30-34, 35-39, 40-44 yaş grubunda ise artış söz konusu olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3.
Sakarya İli Yaşa Özel Doğurganlık Oranı

Yaş Grupları	Kadın Nüfus		Doğum		Yaşa Özel Doğurganlık Oranı (%)	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
15-19	37.299	37.639	838	766	22,467	20,536
20-24	37.764	38.315	3.264	3.142	86,431	82,004
25-29	34.909	35.077	4.328	4.323	123,979	123,243
30-34	38.246	38.179	3.237	3.302	84,636	86,487
35-39	34.554	35.125	1.347	1.387	38,982	39,487
40-44	30.918	32.415	239	251	7,730	7,743
45-49	28.826	29.247	15	11	0,520	0,376

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

2.3. Genç Bağımlı Nüfus Oranı (0-14)

Sakarya ilinde yaş grupları arasında nüfus incelendiğinde 2013'te 2012'ye 0-14 yaş grubu hariç diğer bütün yaş gruplarında artış olduğu görülmektedir. En çok artış 10.160 nüfus artışı ile (25-64) yaş grubunda meydana gelmiştir. 0-14 yaş grubunda bir önceki yıla nazaran 17 kişilik bir azalma olmuştur.

Tablo 4.
Sakarya İli Yaş Grupları Nüfusu

Yıl	(0-14) Yaş Nüfus	(15-24) Yaş Nüfus	(25-64) Yaş Nüfus	(65+) Yaş Nüfus
2012	207.587	148.449	473.079	73.152
2013	207.570	150.631	483.239	76.024

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

Sakarya ili genç bağımlı nüfusun (0-14) 2013'te 2012'ye göre 17 kişilik bir azalmayla 207.570'e gerilemiştir. Genç nüfusta azalma görülürken 2013 aktif nüfusunda(15-64) bir önceki yıla nazaran 2013'te 12.251 kişilik artışla 633.779'a yükselmiştir. Genç bağımlı nüfus oranına baktığımızda bu oran 2012'de 33.399 iken 2013'de 32.751'dir. Bir önceki yıla göre genç bağımlı nüfus oranında % 0.648'lik bir azalma söz konusudur. Bu durum Sakarya ilinde genç bağımlılık oranının düştüğünü gösterir (Tablo 4 ve 5).

Tablo 5.
Sakarya İli Genç Bağımlı Nüfus Oranı

Yıl	(0-14) Yaş Nüfus	(15-64) Yaş Nüfus	Genç Bağımlılık oranı (%)
2012	207.587	621.528	33,399
2013	207.570	633.779	32,751

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

2.4. Net Göç Hızı

Sakarya ili 2013'te 2012'ye göre daha çok göç almış, aynı şekilde verdiği göçte de bir artış durumu söz konusu olmuştur. 2012'de 28.547 göç alırken 2013'te bu sayı 30.770 olmuştur. 2012'de 23.787 göç verirken 2013'te ise bu sayı 3.600, 2012'de net göç miktarı 4.670 iken bu durum 2013'te 3.600'dür. 2012'de net göç miktarı 4.670 iken 2013'te 1.070'lik bir azalışla 3.600 olmuştur. Net göç hızı ise, 2012'de 5,17 iken 2013'te % 1.25 oranında bir düşüşle 3.92'ye gerilemiştir. Ayrıca bu durum bir önceki yıla göre 2013'te Sakarya iline olan göç oranının azaldığını göstermiştir (Tablo 6).

Tablo 6.
Sakarya İli Net Göç Hızı

Yıl	Toplam Nüfus	Aldığı göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı(%)
2012	902.267	28.457	23.787	4.670	5,17
2013	917.373	30.770	27.170	3.600	3,92

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

2.5. Şehirleşme Oranı

Sakarya ilinde 2012’de il ve ilçe merkez nüfusu 680.637 iken bu oran 2013’te 236.736 sayılıklı bir artışla 917.373’e ulaşmıştır. 2012’de Sakarya’nın belde ve köylerinde 221.630 kişi ikamet ederken 2013’te belde ve köylerde ikamet eden kişi bulunmamaktadır. Şehirleşme oranı ise, 2012’de %75,44 iken 2013’te % 24,56’lık bir artışla % 100,0’e ulaşmıştır. Bu durum Sakarya’da toplam nüfusun il ve ilçe merkezlerinde ikamet ettiğini göstermektedir (Tablo 7).

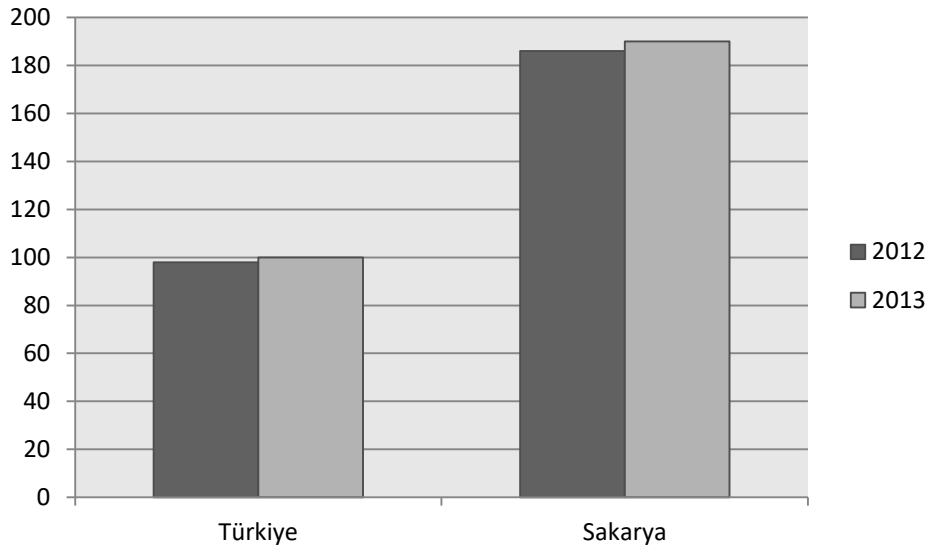
Tablo 7.
Sakarya İli Şehirleşme Oranı

Yıl	Toplam nüfus	İl ve İlçe Merkez Nüfusu	Belde ve Köy Nüfusu	Şehirleşme Oranı(%)
2012	902.267	680.637	221.630	75,44
2013	917.373	917.373	--	100,0

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

3. Sakarya İlinin Demografik Göstergeler Açısından Sosyoekonomik Analizinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde Sakarya İlinin demografik göstergelerinin TÜİK’den alınan veriler ışığında Türkiye ortalamasındaki yeri incelenip, sosyoekonomik analiz açısından genel bir değerlendirilme yapılmıştır.

Grafik 1.
Sakarya ve Türkiye’de Nüfus Yoğunluğu

Sınırları belli bir alandaki nüfus ile o yerin yüz ölçümüne oranı sonucu ortaya çıkan nüfus yoğunluğunun, Sakarya’da 2012’de nüfusun 902.267 yüzölçümünün 4.880 km² olduğu yerde 186, 2013’de nüfusun 917.373 yüzölçümünün 4.878 km² olduğu yerde ise 190 olduğunu bir önceki çalışmamızda belirtmiştik. Türkiye’nin 2012’deki nüfusu 75.627.384, 2013’de ise bu sayı 76.667.864 olup ve yüz ölçümü 785.347km² olarak tespit edilmiştir. Türkiye’de bir yıl içinde 1.040.480 nüfus artışı yaşanmıştır. Türkiye’de Nüfus yoğunluğu 2012’de 98 iken 2013’de 2 birimlik artışla 100’ya yükselmiştir. Türkiye ile Sakarya ili karşılaştırıldığında her iki yıl içinde Sakarya’da nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmüştür. 2012’de Türkiye ile Sakarya ili arasında 88 birimlik bir fark görülürken 2013’te bu fark 90 olmuştur. Ayrıca Türkiye sıralamasında nüfus yoğunluğunda Sakarya ili 2012 ve 2013 yıllarında “dokuzuncu” sırada yer almaktadır. Nüfus yoğunluğu değerinin bir önceki yıla göre artış göstermesi ilin ekonomik potansiyelinin yüksek olduğuna işaret ettiği için sonucu pozitif yönde etkilemektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2011: 24). Türkiye’de 2013’te 2012’ye göre nüfus yoğunluğunda artış göstermesi sonuca pozitif yönde etki etmiştir. Sakarya ilinin nüfus yoğunluğundaki artış hem Sakarya iline hem de Türkiye’ye pozitif yönde katkı ettiği görülmüştür.

Türkiye’de yaşa özel doğurganlık oranına bakmadan önce, Sakarya ili ve Türkiye’de kadın nüfusu ve doğum sayılarını görmemiz çalışmamızı daha iyi değerlendirmek açısından önemlidir.

Tablo 8.
Sakarya ili ve Türkiye’de Kadın nüfusu ve doğum sayısı

Yaş Grupları	KADIN NÜFUS				DOĞUM			
	Türkiye		Sakarya		Türkiye		Sakarya	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
15-19	3.118.688	3.150.484	37.299	37.639	93.083	87.226	838	766
20-24	3.034.836	3.047.920	37.764	38.315	329.576	319.597	3.264	3.142
25-29	3.085.255	3.097.165	34.909	35.077	394.986	396.157	4.328	4.323
30-34	3.237.594	3.237.935	38.246	38.179	304.118	306.524	3.237	3.302
35-39	2.841.007	2.879.860	34.554	35.125	125.155	131.925	1.347	1.387
40-44	2.498.561	2.634.460	30.918	32.415	25.903	28.593	239	251
45-49	2.331.801	2.331.911	28.826	29.247	3.398	2.852	15	11

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

Yukarıdaki tabloyu incelendiğinde, Türkiye’de 2012’de doğurgan çağıdaki kadın nüfus en fazla 3.237.597 ile 30-34 yaş grubunda iken 2.331.801 ile 45-49 yaş grubunda en az olduğu görülmüştür. Türkiye’de 2012’de doğum sayısı en fazla 20-24, 25-29, 30-34 yaş grubunda yaşanmakla birlikte en fazla 394.986 ile 25-29 yaş grubunda gerçekleşmiştir. En az doğum sayısı 40-44, 45-49 yaş grubunda yaşanmakla birlikte en az doğum 3.398 ile 45-49 yaş grubunda meydana gelmiştir. Türkiye’de 2013’te doğurgan çağıdaki nüfus en fazla 3.237.935 ile 30-34 yaş grubunda en az ise 2.331.911 ile 45-49 yaş grubunda görülmüştür. Türkiye’de 2013’te en fazla doğum 396.157 ile 25-29 yaş grubu iken en az doğum 2.851 ile 45-49 yaş grubunda meydana gelmiştir. 2012 ile 2013’ü kıyaslarsak genel itibariyle her iki yılda da doğum sayılarının en fazla ve en az olduğu yaş grupları aynı olduğu görülmüştür. 2013’te bir önceki yıla nazaran 25-29, 30-34, 35-39, 40-44 yaş gruplarında doğum sayısında artış yaşanırken 15-19, 20-24, 45-49 yaş gruplarında bir düşüş yaşandığı görülmüştür.

2012’de Sakarya ilinde doğurgan çağıdaki nüfus en fazla 38.246 ile 30-34 yaş grubunda en az ise 28.826 ile 45-49 yaş grubunda olduğu görülmüştür. Sakarya’da doğum sayısı en fazla doğum sayıları 20-24, 25-29, 30-34 yaş grupları arasında yaşanmakla birlikte

en fazla 4.328 ile 25-29 yaş grubunda görülmüştür. Doğum sayısının en az 40-44, 45-49 yaş gruplarında yaşanmakla birlikte 15 ile 45-49 yaş grubunda en az olduğu görülmüştür. 2013'te Sakarya ilinde doğurgan çağıdaki kadın nüfus en fazla 38.179 ile 30-34 yaş grubunda görülürken en az ise 29.247 ile 45-49 yaş grubunda olduğu görülmüştür. Doğum sayısı en fazla 4.323 ile 25-29 yaş grubunda görülürken en az 11 ile 45-49 yaş grubunda görüşmüştür. Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre 30-34,35-39, 40-44 yaş gruplarında doğum sayısı artarken diğer yaş gruplarında bir azalma görülmüştür.

Türkiye ile Sakarya ili kıyaslandığında, 30-34, 35-39, 40-44 yaş gruplarında 2013'te 2012'ye göre doğum sayısında artış görünürken 15-19, 20-24, 45-49 yaş gruplarında bir azalma görülmüş, 25-29 yaş grubunda ise Türkiye'de doğum sayısı artarken Sakarya ilinde azaldığı görülmüştür (Tablo 8).

Tablo 9.
Türkiye ve Sakarya İlinin Yaşa Özel Doğurganlık Oranları

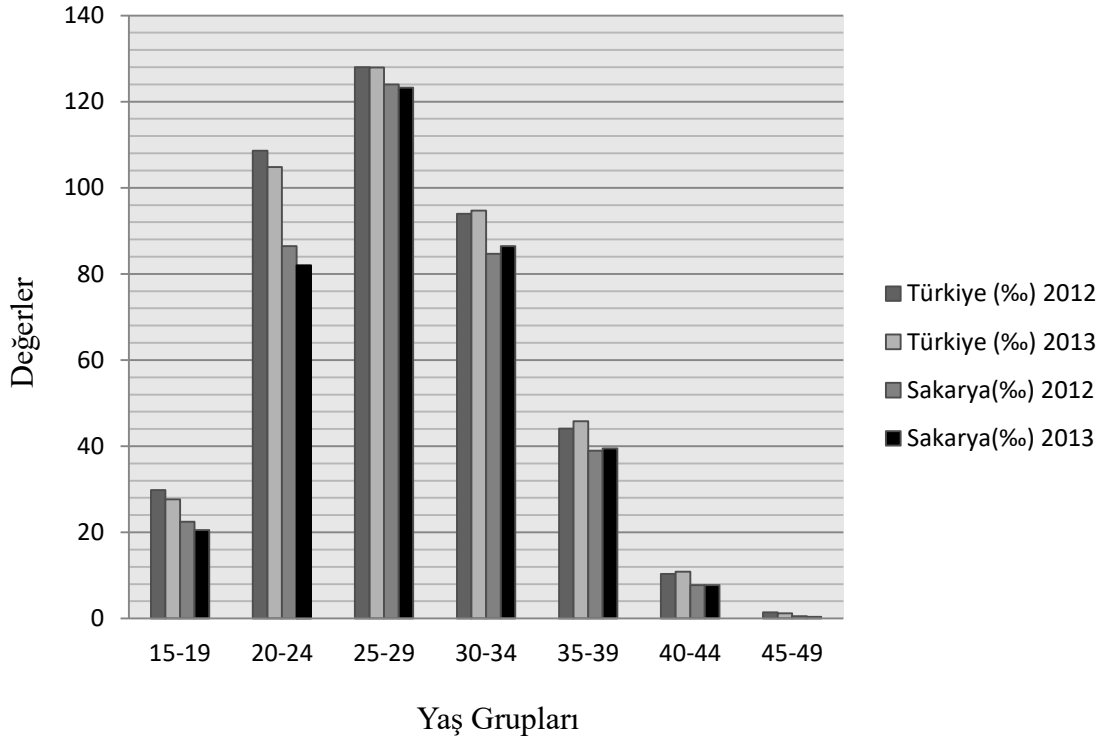
Yaş Grupları	Türkiye (‰)		Sakarya(‰)	
	2012	2013	2012	2013
15-19	29,846	27,686	22,467	20,536
20-24	108,597	104,831	86,431	82,004
25-29	128,023	127,909	123,979	123,243
30-34	93,933	94,666	84,636	86,487
35-39	44,053	45,809	38,982	39,487
40-44	10,376	10,853	7,730	7,743
45-49	1,457	1,223	0,520	0,376

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 (2014)

Bir yıl içindeki doğumların, o yılın doğurgan çağıdaki kadın nüfusuna oranının bin ile çarpılmasıyla elde ettiğimiz yaşa özel doğurganlık oranın Türkiye ve Sakarya ili oranları Tablo 9 da verilmiştir.

Türkiye'de 2012'de yaşa özel doğurganlık oranı en yüksek ‰128,023 ile 25-29 yaş grubu iken en az ise ‰1,457 ile 45-49 yaş grubunda olduğu görülmüştür. Bu oranlar en yüksek 20-24, 25-29, 30-34 yaş grupları arasındadır. 2013'teki yaşa özel doğurganlık oranlarına baktığımızda en fazla ‰127,909 ile 25-29 yaş grubunda iken en az ise

%1,223 ile 45-49 yaş grubunda görülmüştür. Bu oranların en yüksek olduğu yaş grupları 2012 ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Türkiye’de 2012 ile 2013’ü kıyaslarsak bir önceki yıla nazaran 15-19, 20-24, 25-29, 45-49 yaş gruplarında düşüş meydana gelirken 30-34, 35-39, 40-44 yaş gruplarında ise artış yaşandığı görülmüştür. Bu durum kadınların bir önceki yıla nazaran daha geç yaşta anne olma oranının arttığını göstermiştir.

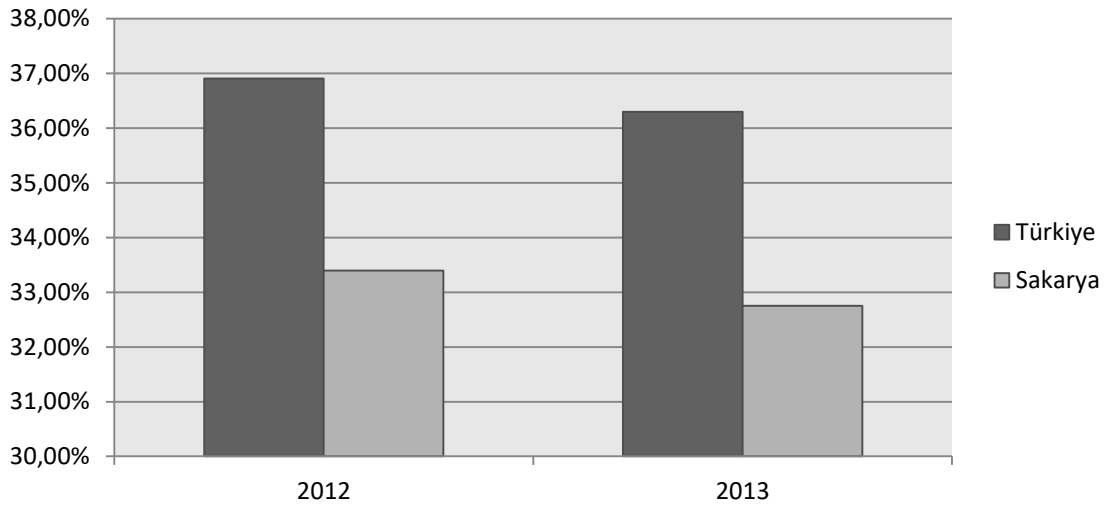

Grafik 2.
Yaşa Özel Doğurganlık Oranları (‰)

Sakarya ilinde yaşı özel doğurganlık oranı 2012’de en yüksek ‰ 123,979 ile 25-29 yaş grubunda iken en az ‰ 0,520 ile 45-49 yaş grubunda görülmüştür. 2013’ye ise yaşı özel doğurganlık oranı en yüksek ‰ 123,243 ile 25-29 yaş grubunda iken en az ‰ 0,376 ile 45-49 yaş grubunda görülmüştür. Sakarya ilinde 2013’te 2012’ye göre 15-19, 20-24, 25-29, 45-49 yaş grubunda bir düşüş görülürken 30-34, 35-39, 40-44 yaş grubunda bir artış görülmüştür. Bu durum 2013’te daha geç yaşta anne olma oranının arttığını göstermektedir.

Doğurganlık oranı değerinin yüksek olması, ilin sosyo-kültürel ve ekonomik potansiyelinin düşük olduğuna işaret ettiği için sonucu negatif etkilemektedir (Kalkınma

Bakanlığı, 2011: 24). Yaşa özel doğurganlık oranlarının 2013'te 2012'ye göre 15-19, 20-24, 25-29, 45-49 yaş gruplarında düşük olması Türkiye'nin sosyokültürel ve ekonomik potansiyelinin yüksek olduğuna işaret ettiği için sonuca pozitif etki eder. 30-34, 35-39, 40-44 yaş gruplarında ise bu oranların yüksek olması sonuca negatif yönde etki etmiştir. Türkiye ile sakaya bu yönden benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bu yüzden 15-19, 20-24, 25-29, 45-49 yaş gruplarında Sakarya ili Türkiye'nin yaşa özel doğurganlık sonucuna pozitif etki ederken diğer yaş gruplarında negatif etki etmiştir. Ayrıca hem Türkiye hem de Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre sonuca en fazla negatif etki eden yaş grubu 25-29 iken en fazla pozitif etkiyi 45-49 yaş grubu etmiştir. 2012 ve 2013'te Sakarya ili bütün yaş gruplarında Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmüştür. Yaşa özel doğurganlık oranlarının en fazla ve en az olduğu yaş grupları açısından her iki yılda da Türkiye ile Sakarya ili benzerlik gösterdiği görülmüştür.

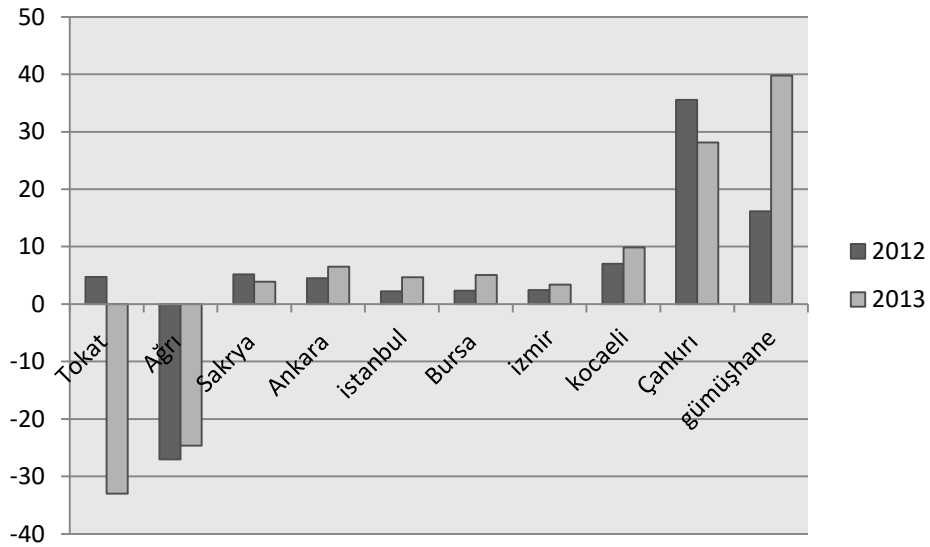

Grafik 3.
Genç Bağımlı Nüfus oranı(%)

“0-14” yaş grubu nüfusun “15-64” nüfusa bölünüp 100 ile çarpının sonucunu olan genç bağımlı nüfus oranı, Sakarya ilinde 2012’de “0-14” yaş grubunda 207.587, “15-64” yaş grubunda 621.528 nüfus olup genç bağımlı nüfus oranı %33,399’dur. 2013’te “0-14” yaş grubunda 207.570 “15-64” yaş grubunda 633.779 nüfus olup genç bağımlı nüfus oranı %0,648’lik bir düşüşle %32,751 olduğunu daha önce belirtmiştik. Türkiye’de 2012’de “0-14” yaş nüfus 18.857.179, “15-64” yaş nüfus 51.088.202 olup genç bağımlı

nüfus oranı %36,911 iken 2013'te "0-14" yaş nüfus 18.849.814 "15-64" yaş nüfus 51.926.356 olup genç bağımlı nüfus oranı %36,301 olarak tespit edilmiştir.

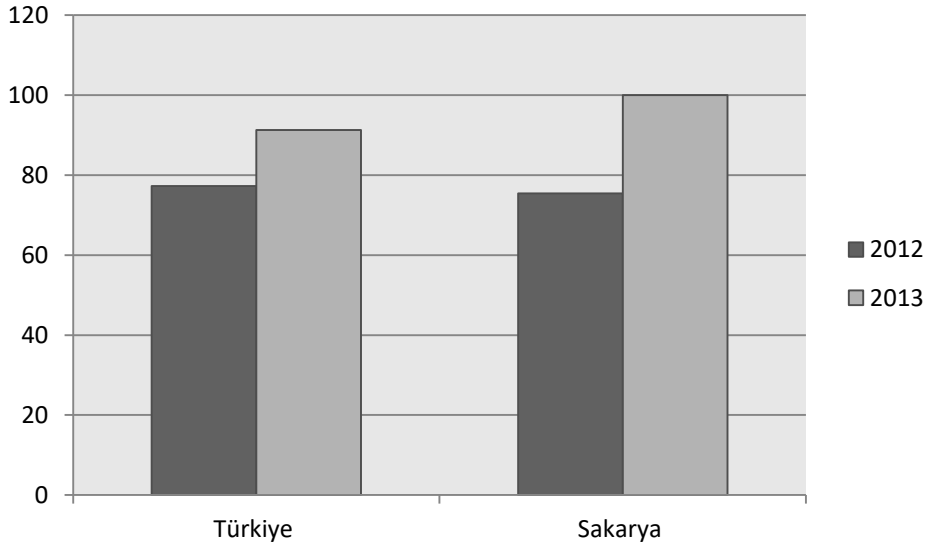
Bir önceki yıla göre Türkiye'de genç bağımlı nüfus oranında %0,61'lik bir düşü yaşanmıştır. 2013'te hem Sakarya ilinde hem de Türkiye'de "0-14" yaş grubunda bir düşüş görülürken "15-64" yaş grubunda bir artış görülmüştür. 2012 ve 2013'te Sakarya ilinin genç bağımlı nüfus oranı Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmüştür. Genç bağımlı nüfus oranının bir önceki yıla nazaran düşüş olması, il nüfusundaki genç nüfusun azalması ve bunun sonucu olarak işgücü içerisinde yer alan nüfus oranının artması, ilin ekonomik potansiyelini olumlu yönde etkilediği için sonuca pozitif etki eder (Kalkınma Bakanlığı, 2011: 25). Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre genç bağımlı nüfus oranında düşüş olması sonuca pozitif etki etmiştir. Türkiye'de 2013'te bir önceki yıla göre genç bağımlı nüfus oranında düşüş olması sonuca pozitif etki ettiği görülmüştür. Ayrıca Sakarya ilindeki genç bağımlı nüfus oranındaki düşüş Türkiye'nin sonucuna pozitif etki etmiştir.

Grafik 4.
Net göç Hızı(%)

Göç farkının toplam nüfusa bölünüp bin ile çarpılmasıyla elde ettiğimiz net göç hızı, Sakarya ilinde 2012'de toplam nüfus 902.267, net göç farkı 4.760 olup net göç hızı ise %5,17 oranıyla göç alan iller arasında yer aldığını daha önce belirtmiştik. Türkiye'de 2012'de en fazla net göç hızı oranı %35,55 ile Çankırı, en az oran ise %-27,02 ile Ağrı

ili olmuştur. Sakarya ili 2012’de Ankara (4,52), İstanbul (2,20), Bursa (2,32), İzmir (2,46) gibi yerlerde net göç hızları oranından daha yüksek bir orana sahipken Kocaeli (7,00)’den daha düşük bir orana sahip olduğu görülmüştür. 2013’te Sakarya ilinde toplam nüfus 917.373 net göç farkı 3.600 olup net göç hızı oranı %3,92 olduğunu daha önce belirtmiştik. Türkiye’de 2013’te en fazla net göç hızı oranı %39,8 ile Gümüşhane ilinde yaşanırken bu oranının en az olduğu yer ise %-33,0 ile Tokat ili olmuştur. Sakarya 2013’te İzmir (3,4)’den daha yüksek net göç hızı oranına sahipken, Ankara (6,5), İstanbul (4,7), Bursa (5,0) Kocaeli (9,8) gibi yerlere göre daha düşük bir orana sahip olduğu görülmüştür. Bu durum Sakarya ilinin diğer büyük illere göre net göç hızında 2013’te 2012’ye göre düşüş yaşandığı gözlenmiştir (İzmir ili hariç). Net göç hızının yüksek olması ilde istihdam başta olmak üzere eğitim, sosyal yaşam gibi koşulların iyi olmasından dolayı diğer illerden göç alması nedeniyle sonuca pozitif etki eder (Kalkınma Bakanlığı, 2011: 25). Bu cümleden hareketle Sakarya ilinin 2013’te net göç hızı oranının 2012’ye nazaran düşmesi sonuca negatif yönde etki ettiği görülmüştür.

Grafik 5.
Şehirleşme oranı (%)

İl ve ilçe merkezinde yaşayan nüfusun toplam nüfusa bölünüp yüz ile çarpımının sonucu olan şehirleşme oranı, Sakarya ilinde 2012’de 902.267 olan nüfusun il ve ilçe merkezinde ikamet nüfusu 680.637 olup şehirleşme oranı %75,44 olduğu daha önce belirtilmişti. Türkiye 2012’de 75.627.384 nüfusa sahipken bu nüfusun 58.448.431’i il ve

ilçe merkezlerinde ikamet etmiştir. Türkiye'nin bu veriler ışığında 2012'deki şehirleşme oranı %77,3 olduğu görülmüştür. Sakarya ilinde 2013'te şehirleşme oranı bir önceki yıla göre %24,56'lık bir artışla %100,0'a ulaştığını daha önce belirtmişti. Türkiye'de ise 2013'te 1.040.480'lik bir nüfus artışı ile 76.667.864 olan nüfusun 70.034.413'ü il ve ilçe merkezlerinde ikamet ettiği belirlenmiştir. Türkiye'de 2013'te şehirleşme oranı bir önceki yıla nazaran %14'lük bir artışla %91,3'e ulaşmıştır. Türkiye'de il ve ilçe merkezlerinde yaşıyan nüfus 11.585.982'lik bir artış göstermiştir. Sakarya ili 917.373 nüfusu ile Türkiye'de 2012 ve 2013'te 22. Sırada yer almaktadır. 2012'de Türkiye'de il ve ilçe merkezlerinde yaşıyan nüfus bakımından 19. Sırada yer alırken 2013'te 22. sıraya gerilemiştir. Şehirleşme oranlarını karşılaştırdığımızda 2012 ve 2013'te Sakarya'da şehirleşme oranı %75,44, %100,0 iken Türkiye'de %77,3, %91,3 oranındadır. Bu durum Sakarya ili şehirleşme oranı bakımından 2012'de Türkiye ortalamasının altında yer alırken 2013'te Türkiye ortalamasının üstünde yer aldığını göstermiştir. Ayrıca şehirleşme oranı bakımından Sakarya ili Türkiye'de 2012'de 15. sırada iken 2013'te 1. sıraya yükselmiştir. Şehirleşme oranının artması şehirde yaşıyanların kırsal kesime nazaran daha gelişmiş merkezlerde ikamet ettikleri, katma değerin düşük olduğu tarım sektöründen ziyade katma değerin daha yüksek olduğu sanayi ve hizmetler sektöründe faaliyette bulundukları için sonuca pozitif etki eder (Kalkınma Bakanlığı, 2011: 25). Buna göre Sakarya'da 2013'te 2012'ye göre şehirleşme oranının artması şehirleşme oranına pozitif etki etmiştir. Türkiye'de şehirleşme oranının 2012'ye göre 2013'te artması sonuca pozitif etki göstermiştir. Ayrıca, Sakarya ilindeki şehirleşme oranındaki artış Türkiye'nin şehirleşme oranına pozitif etki etmiştir.

Sonuç

Çalışmamızda TÜİK'den alınan veriler ışığında Sakarya ilinin demografik göstergeler açısından sosyoekonomik analizini yapılarak Türkiye içindeki yeri belirlenmiştir.

Türkiye'de ve Sakarya ilinde nüfus yoğunluğu, yaptığımız çalışma sonucunda 2012'de 186, 2013'te 190 olup bir önceki yıla göre 4 birimlik artış olduğu görülmüştür. Türkiye'de nüfus yoğunluğu 2012'de 98 iken bu oran 2 birimlik artışla 2013'te 90'a ulaşmıştır. Sakarya ilinin nüfus yoğunluğu 2012 ve 2013'te Türkiye ortalamasının

üstünde olduğu saptanmıştır. Gerek Türkiye gerekse Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre nüfus yoğunluğundaki artış sonuca pozitif yönde etki ettiği görülmüştür.

Yaşa özel doğurganlık oranı, Türkiye ve Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre 30-34, 35-39, 40-44 yaş gruplarında artış olduğu görülürken 15-19, 20-24, 25-29, 45-49 yaş gruplarında bir düşüş olduğu saptanmıştır. Sakarya ili 2012 ve 2013'te bütün yaş gruplarının yaşa özel doğurganlık oranlarında Türkiye ortalamasının altında olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle orta yaş gruplarında bu oranın yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre yaşa özel doğurganlık oranında 15-19, 20-24, 25-29, 45-59 yaş gruplarında düşüş olduğu için sonuca pozitif yönde etki ederken 30-34, 35-39, 40-44 yaş gruplarında bu oranın yüksek olması sonuca negatif yönde etki ettiği görülmüştür. Türkiye'de de Sakarya ilindeki aynı yaş gruplarında yaşa özel doğurganlık oranlarında artış ve azalış olduğu için sonuca yapılan katkı bakımından benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Sakarya ilinde 2012'de genç bağımlı nüfus oranı % 33,399 iken 2013'te % 32,75'e gerilemiştir. Türkiye'de 2012'de genç bağımlı nüfus oranı % 36,911 iken 2013'te % 36,301'e gerilemiştir. Türkiye ve Sakarya ilinde genç bağımlı nüfus oranı 2013'te 2012'ye göre bir düşüş olduğu görülmüştür. Oranlara bakıldığında Sakarya ilinde genç bağımlı nüfus oranı her iki yılda da Türkiye ortalamasının altında yer almıştır. 2013'te 2012'ye göre Sakarya ilinde genç bağımlı nüfus oranının düşüş olması Türkiye'ye pozitif yönde etki ettiği sonucuna varılmıştır.

Sakarya ilinde 2012'de net göç hızı oranında Ankara, İstanbul, Bursa ve İzmir gibi yerlere göre daha yüksek bir orana sahipken Kocaeli'den daha düşük bir orana sahip olduğu saptanmıştır. 2013'te bu oranda belli bir düşüş olup İzmir'den yüksek olurken Ankara, İstanbul, Bursa, Kocaeli yerlerden daha düşük olduğu saptanmıştır. Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre net göç hızının bir önceki yıla göre düşük olması sonuca negatif yönde etki ettiği görülmüştür.

Sakarya ilinde 2012'de şehirleşme oranı % 75,44 iken 2013'te %100,0'e ulaşmıştır. Türkiye'de 2012'de şehirleşme oranı %77,3 iken 2013'te bu oran %91,3 olmuştur. Hem Türkiye'de hem de Sakarya ilinde 2013'te 2012'ye göre şehirleşme oranında bir artış olduğu görülmüştür. Sakarya ili 2012 şehirleşme oranında Türkiye ortalamasının

altında yer alırken 2013’te Türkiye ortalamasının üstünde yer almıştır. Türkiye ve Sakarya ilinde 2013’te yaşanan şehirleşme oranındaki artış sonuca pozitif yönde etki ettiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca Sakarya ilinde yaşanan şehirleşme oranındaki artış Türkiye’ye pozitif yönde etki etmiştir.

Kaynakça

ALBAYRAK, Ali Sait (2003), Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle Değerlendirilmesi, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara

KARAKUYU, Mehmet (2002), “Şehirleşmenin Küresel İklim Sapmaları ve Taşkınlar Üzerindeki Etkisi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, s.6, İstanbul.

ÖZGÜR, Ertuğrul Murat (2010), Nüfusun Coğrafi Analizi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.

SAĞLAM, Serdar (2006), “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.5, Ankara.

SEZAL, İhsan (1992), **Şehirleşme**, Ağaç Yayınları, İstanbul.

TÜİK (2014), **Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

TÜİK (2013), **Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2012**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

TÜİK (2014), **İstatistiklerle Yaşlılar 2013**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI EĞİTİM GÖSTERGELERİ

Hilal KEFELİ*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri çerçevesinde eğitim göstergelerini incelemektedir. Eğitim göstergeleri; “Okuryazar nüfus oranı, okuryazar kadın nüfusunun toplam kadın nüfusuna oranı, genel ortaöğretim net okullaşma oranı, mesleki ve teknik liseler okullaşma oranı, ilin yükseköğrenime geçiş sınavı (ygs) ortalama başarı puanı, yüksekokul veya fakülte mezunu nüfusun 22 yaş üzeri nüfusa oranı” olmak üzere altı alt parametreyle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın amacı, Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğini eğitim göstergeleri çerçevesinde incelemektir.

Eğitim göstergeleri açısından sosyo-ekonomik analizin önemi; sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanmasında nitelikli insan gücünün yetişmesi ve eğitimin olanaklarının iyileştirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışma üç bölümde yapılandırılmıştır. İlk bölümde üzerinde çalışılan eğitim göstergeleri alt parametrelerinin Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Sakarya Valiliği gibi kurumlardan alınan verilerin tanımlanmasına ayrılmıştır.

İkinci bölümde Sakarya ilinin tespit edilen parametreler düzeyinde 2012-2013 dönemine ilişkin verileri incelenmiştir.

Son bölümde ise Türkiye içinde Sakarya ilinin eğitim göstergeleri açısından mevcut yapısının Türkiye ortalamasındaki yeri ve bu parametrelerin geliştirilebilirliği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Eğitim Göstergelerine İlişkin Kavram ve Kapsam

Eğitim göstergelerinde; okuryazar nüfus oranı, okuryazar kadın nüfusunun toplam kadın nüfusuna oranı, genel ortaöğretim net okullaşma oranı, mesleki ve teknik liseler

---

* Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
hilal_kefeli@hotmail.com

okullaşma oranı, ilin YGS ortalama başarı puanı, yüksekokul veya fakülte mezunu nüfusun 22 yaş üzeri nüfusa oranı parametreleri vardır.

1.1. Okuryazar Nüfus Oranı

Okuryazar 1951’de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü ya da UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tarafından; “Günlük hayatı ile ilgili basit ve kısa bir cümleyi anlayarak okuyup-yazabilen kişi” olarak tanımlamıştır. 1960’lı yıllarda tekrar okuryazarın tanımını “En az beş yıl eğitim görmüş biri kadar bilgili ve günlük gazeteleri rahatlıkla okuyabilen kişi” şeklinde değiştirmiştir (Güneş, 1994: 499). Son yapılan UNESCO tanımda ise “Değişik türdeki yazılı kaynakları, kayıtları kullanarak tanımlama, anlama, yorumlama, bir araya getirme, iletişim kurma ve hesap yapma yeteneğidir” şeklinde açıklanmıştır (Öğütçü ve Çilingiroğlu, 2014: 1).

Türkiye İstatistik Kurumu ise okuryazar nüfusu; “okuma yazma bilen nüfus” şeklinde tanımlamıştır (TÜİK, 2014: 30).

Özellikle 1990’lardan sonra, okuryazarlığın kavram çerçevesi, teknolojik gelişmelere, şehirlerdeki hayat şartlarının değişmesine ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitlenmiştir. Artık, okuryazarlık kavramı tekil değil, çoğul olguları kapsar hale gelmiştir. Okuryazarlık, bilgisayar okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, internet okuryazarlığı, medya okuryazarlığı gibi farklı okuryazarlık türleri ile birlikte kullanılır olmuştur. Diğer taraftan, bilgi okuryazarlığı, kültürel okuryazarlık ve evrensel okuryazarlık gibi okuryazarlık türleri gelişmiştir (Aşıcı, 2009: 15).

Altı ve daha yukarı yaştaki okuryazar nüfusun toplam nüfusa oranlanmasıyla elde edilmektedir (TÜİK, 2014: 30).

1.2. Okuryazar Kadın Nüfusunun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda eğitimde fırsat eşitliğinden hem erkekler hem de kadınlar yararlanması gerektiği söylenmektedir. Altı ve daha yukarı yaştaki okuryazar kadın nüfusunun toplam kadın nüfusa oranı ile elde edilen sonuç; ilde eğitimdeki fırsat eşitliğinden yararlanan kadınların oranının ne kadar olduğunu göstermektedir (MEB, 1996:1).

1.3. Genel Ortaöğretim Net Okullaşma Oranı

Eğitimin yaygınlığı ve katılım düzeyini göstermektedir. Öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir. Öğrencilerin bitirdiği yaş temel alınarak; okul öncesi teorik yaş 3-5, ilköğretimde teorik yaş 6-13, ortaöğretimde teorik yaş 14-17, yükseköğretimde teorik yaş 18-22 olarak kabul edilmiştir (TÜİK, 2011: XV).

1.4. Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı

Mesleki ve teknik liseler genel olarak ortaöğretim kategorisine girdiğinden 14-17 yaş grubu temel alınarak hesaplanmaktadır (TÜİK, 2011: XII). Özellikle sanayi sektörü için insan gücünün yetiştirilmesi bakımından önemlidir.

1.5. İlin YGS Ortalama Başarı Puanı

YGS; lise ve dengi okullardan bir üst seviye öğretim kurumuna (üniversitelere) geçebilmek için öğrencilerin girdikleri sınav sistemidir. Puan olarak Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yayınlanmaktadır. Toplam ygs puanlarının ygs'ye giren öğrenci sayısına bölünmesi ile ifade edilir. Yüksek olması verilen eğitimin kaliteli olduğunun göstergesidir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 29).

YGS puan türlerini gösteren YGS-1, YGS-2, YGS-3, YGS-4, YGS-5 ve YGS-6'da dört ana ders (Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen Bilimleri) farklı ağırlıklarla ölçülmektedir. **YGS-1'de;** Türkçe'nin ağırlığı %20, Temel Matematiğin ağırlığı %40, Sosyal Bilgiler'in ağırlığı %10, Fen Bilimler'inin ağırlığı %30'dur. **YGS-2'de;** Türkçe'nin ağırlığı %20, Temel Matematiğin ağırlığı %30, Sosyal Bilgiler'in ağırlığı %10, Fen Bilimler'inin ağırlığı %40'dır. **YGS-3'de;** Türkçe'nin ağırlığı %40, Temel Matematiğin ağırlığı %20, Sosyal Bilgiler'in ağırlığı %30, Fen Bilimler'inin ağırlığı %10'dur. **YGS-4'te;** Türkçe'nin ağırlığı %30, Temel Matematiğin ağırlığı %20, Sosyal Bilgiler'in ağırlığı %40, Fen Bilimler'inin ağırlığı %10'dur. **YGS-5'de;** Türkçe'nin ağırlığı %37, Temel Matematiğin ağırlığı %33, Sosyal Bilgiler'in ağırlığı %20, Fen Bilimler'inin ağırlığı %10'dur. **YGS-6'da;** Türkçe'nin ağırlığı %33, Temel Matematiğin ağırlığı %37, Sosyal Bilgiler'in ağırlığı %10, Fen Bilimler'inin ağırlığı %20'dir.

1.6. Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Nüfusun 22 Yaş Üzeri Nüfusa Oranı

Yükseköğretim Kanunu'nun 3. Maddesine göre yüksekokul; “Belirli bir mesleğe yönelik eğitim öğretime ağırlık veren bir yükseköğretim kurumudur” Fakülte ise; “Yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumudur” (Yükseköğretim Kanunu, 1981: Md3).

2. Sakarya'nın Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından Eğitim Göstergelerinin Durumu

Eğitim göstergeleri ilk bölümde de belirtildiği gibi okuryazar oranları, okullaşma oranları, YGS başarı puanları, üniversite mezunu nüfus oranları gibi alt parametrelerden oluşmaktadır. Bu göstergelere ilişkin Sakarya iline ait bilgiler verilmiştir.

2.1. Okuryazar Nüfus Oranı

Sakarya ilinde 2013'de toplam nüfus 917.373'tür. Bunun 6+ (6 ve üzeri) yaş toplam nüfusu 832.269 iken 6+ yaş okuryazar toplam nüfus 785.874 olduğundan okuryazar nüfus oranı %94,42 bulunmuştur. Okuryazar nüfus oranı için Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü (MEM) ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerinden yararlanılmıştır (Tablo1).

Tablo 1.
Okuryazar Nüfus Oranı, 2013

6+ Yaş Okuryazar Nüfus	6+ Yaş Toplam Nüfus	Okuryazar Nüfus Oranı (%)
785.874	832.269	94,42

Kaynak: Sakarya İl MEM ve MEB

2.2. Okuryazar Kadın Nüfusunun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı

Sakarya ilinde 2013 verilerine göre 6+ yaş toplam kadın nüfusu 417.035'dir. 6+ yaş toplam okuryazar kadın nüfusu ise 383.857'dir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ulaşılan Sakarya verilerinde 6+ yaş okuryazar kadın nüfusunun 6+ yaş toplam kadın nüfusuna oranı %92,044 olarak bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2.
Sakarya İli Okuryazar Kadın Nüfusunun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı, 2013

6+ Yaş Toplam Kadın Nüfusu	6+ Yaş Toplam Okuryazar Kadın Nüfusu	Okuryazar Kadın Nüfusunun Toplam Kadın Nüfusuna Oranı (%)
417.035	383.857	92,044

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>

2.3. Genel Ortaöğretim Net Okullaşma Oranı

Sakarya’da genel ortaöğretim net okullaşma oranı İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan verilerde; 2012-2013’de %76,91 iken sonraki dönemde artış gözlenerek 2013-2014’te %83,61 olmuştur (Tablo 3).

Tablo 3.
Genel Ortaöğretim Net Okullaşma Oranı (%)

2012-2013	2013-2014
76,91	83,61

Kaynak: Sakarya İl MEM

2.4. Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı

TÜİK’ten elde edilen verilere göre mesleki ve teknik liseler okullaşma oranı 2012-2013 öğretim yılı başında mesleki ve teknik liseler okullaşma oranı %45,43 iken 2013-2014 öğretim yılında %49,57 olarak belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4.
Mesleki ve Teknik Liseler Okullaşma Oranı (%)

2012-2013	2013-2014
45,43	49,57

Kaynak: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>

2.5. İlin YGS Ortalama Başarı Puanı

ÖSYM tarafından hazırlanan 2013 süreli yayınına göre YGS'ye başvuran toplam öğrenci sayısı 9712 olup bunların 5164'ü 2013'de mezun olmuştur. İlin YGS-1 puanı ortalaması 190,673, YGS-2 puanı ortalaması 186,971, YGS-3 puanı ortalaması 223,582, YGS-4 puanı ortalaması 218,836, YGS-5 puanı ortalaması 217,030, YGS-6 puanı ortalaması 205,583'tür. İl geneli tüm YGS puan türleri ortalaması ise 207,113 olarak hesaplanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5.
Sakarya İlinin YGS Ortalama Başarı Puanı, 2013

Okul Sayısı: 114 -- Toplam Başvuran: 9712						
YGS Puan Ortalamaları						
YGS-1	YGS-2	YGS-3	YGS-4	YGS-5	YGS-6	TOPLAM ORT.
190,673	186,971	223,582	218,836	217,030	205,583	207,113

Kaynak: <http://www.osym.gov.tr/belge/1-19212/2013-yili-yayinlari.html>

2.6. Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Nüfusun 22 Yaş Üzeri Nüfusa Oranı

TÜİK ve Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından elde edilen 2013 verilerinde Sakarya il genelinde yüksekokul veya fakülte mezunu kişi sayısı 69.985 iken 22+ yaş nüfus 599.990'dır. Sakarya ilindeki yüksekokul ve fakülte mezunu nüfusun 22+ nüfusa oranı ise %11,66'dır (Tablo 6).

Tablo 6.
Sakarya İli Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Nüfusun 22+ Nüfusa Oranı

Yüksekokul veya fakülte mezunu	22+ yaş nüfus	Oran (%)
69.985	599.990	11,66

Kaynak: Milli Eğitim Müdürlüğü ve

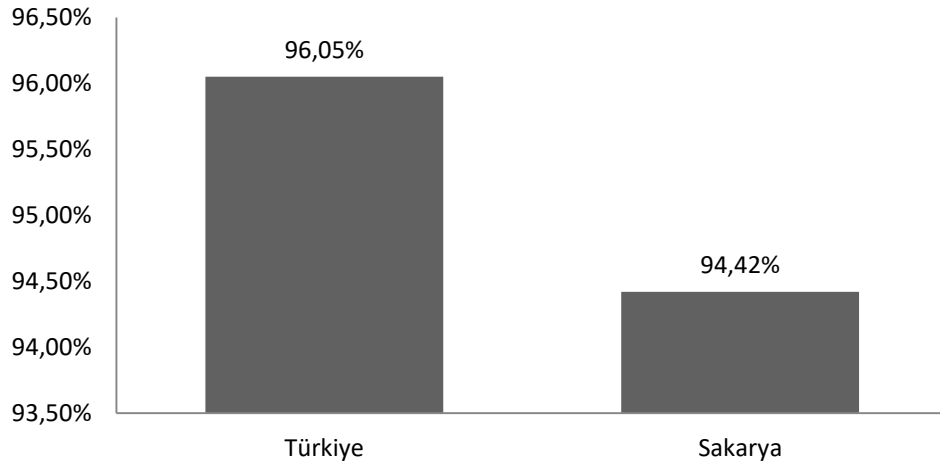
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>

3. Sakarya'nın Eğitim Göstergeleri Açısından Sosyo-Ekonomik Analizinin Değerlendirilmesi

Sakarya ilinin eğitim göstergelerinin Sakarya İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi ve TÜİK'den alınan verilerle Türkiye ortalamasındaki yeri incelenip, sosyo-ekonomik analizinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sakarya ili Türkiye genelinde 2011'de yapılan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE)'nde 18. sırada yer almıştır.

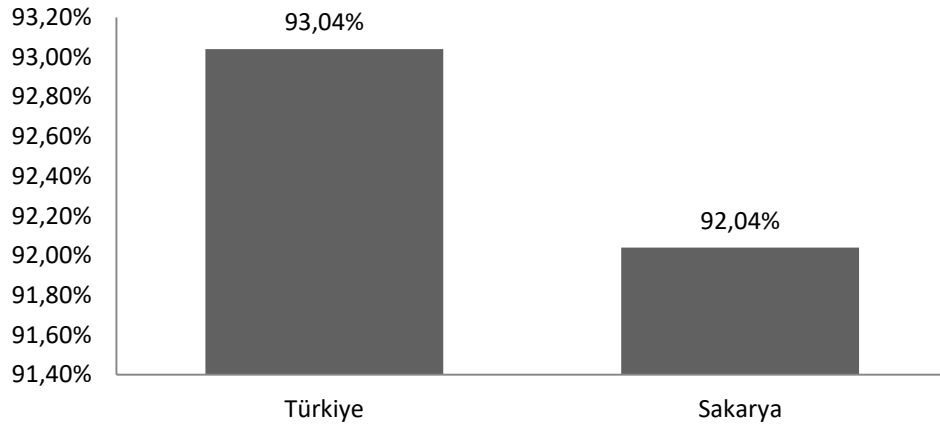
Eğitim parametrelerinden okuryazar nüfusta 6 ve üzeri yaştaki nüfus değerlendirilmektedir. Bu nedenle Türkiye genelinde okuryazar 6 ve üzeri yaş nüfus 64.374.134 iken Sakarya'da 785.874'tür. Okuryazar nüfus oranı ise Türkiye'de %96,05'tir. Sakarya'da bu oran % 94,42 ile Türkiye'nin gerisinde kalmıştır. Toplamda ise Sakarya Türkiye'nin toplam okuryazar nüfusun yaklaşık %1'ini karşılamıştır.

Grafik 1.
Türkiye Geneli ve Sakarya Okuryazar Oranı

Ancak genel olarak okuryazar oranının yüksek olması ili Türkiye sıralamasında yukarı çıkaran bir parametre olmasına rağmen Türkiye ortalamasının altında kaldığı için ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

Türkiye'de kadın okuryazar nüfusu ise 31.275.805 olup Sakarya'da %1,22'sini oluşturan 383.857 kişidir.

Grafik 2.
Türkiye Geneli ve Sakarya Okuryazar Kadın Nüfusu Oranı

Oranlara bakılacak olursa Türkiye’de okuryazar kadın nüfusu oranı % 93,4 iken Sakarya’da % 92,04’tür. Bu oran kadınların sosyal hayata katılma derecesini ifade etmekle birlikte çıkan oranın yüksek olması kadınların eğitim olanaklarına erişimin iyi olduğu anlamına gelmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 29). Sakarya’da bu oranın Türkiye’den düşük olması Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişmişliğini negatif etkilemektedir.

Türkiye’de genel ortaöğretim net okullaşma oranı TÜİK’den alınan verilerde; 2012-2013’de % 70,1 iken Sakarya’da %76,91’dir. Sonraki dönemde artış gözlenerek Türkiye’de % 76,7, Sakarya’da ise % 83,61 olmuştur. Sakarya’yı SEGE Araştırması Sıralaması’nda yukarı çıkaran bir parametre olmuştur. Sakarya’da bu oranın Türki’nin üzerinde olması ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmektedir.

Mesleki ve teknik liseler okullaşma oranının Sakarya’da % 49,57 Türkiye’de ise %39,99’dur. Oranların düşük olması sanayi sektörü için eleman istihdam edilmesinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak Sakarya’daki oranın Türkiye’ye göre yüksek olması ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmektedir.

Türkiye’deki toplam YGS’ye başvuruda bulunanların lise sayısı olan 8.536’nın 114’ü Sakarya’dadır. Toplam YGS’ye başvuran kişi sayısı ise 789.690 iken bunların 9.712’si Sakarya’dadır (Tablo 7).

Tablo 7.
Türkiye ve Sakarya'daki Lise Sayıları ile YGS'ye Başvuran Sayısı

	Lise Sayısı	Toplam YGS'ye Başvuranların Sayısı
Türkiye ve KKTC*	8.536	789.690
Sakarya	114	9.712

*ÖSYM'nin hazırladığı verilerde Türkiye-KKTC ayrıştırmayı yapılamamıştır.

Kaynak: <http://www.osym.gov.tr/belge/1-19212/2013-yili-yayinlari.html>

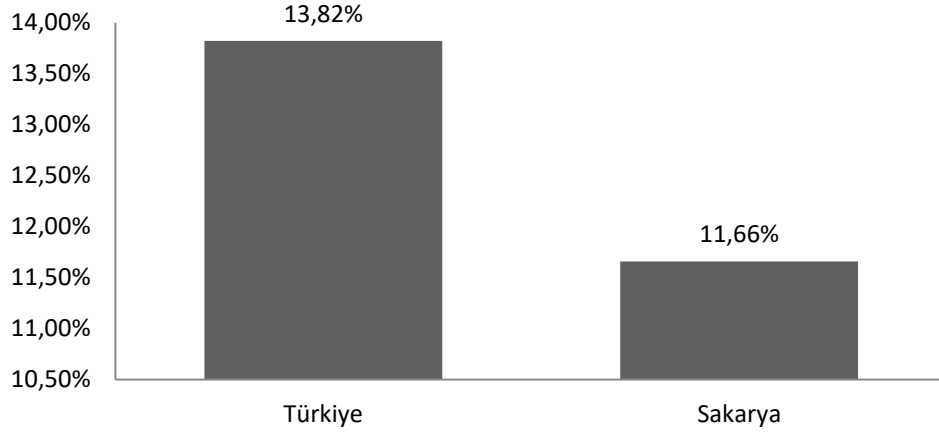
Türkiye'de ve KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)'de YGS-1'de ortalama başarı puanı 194,304'tür. Sakarya'da ise bu puan 190,673 ile Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. YGS-2'de Türkiye ve KKTC ortalaması 190,764 iken Sakarya'da bu puan 186,971 ile daha geridedir. YGS-3 puan türünde Türkiye ve KKTC ortalaması 227,200 iken Sakarya bu puan türünde de 223,582 ile geride kalmıştır. YGS-4 puan türünde Türkiye ve KKTC puan ortalaması 22,386 olup Sakarya'da puan ortalaması 218,836'dır. YGS-5 puan türünde Türkiye ve KKTC ortalaması 220,557 olup Sakarya'da 217,030 olmuştur. YGS-6 puan türünde ise Türkiye ve KKTC puanı ortalaması 209,215 iken Sakarya ortalaması 205,583 olmuştur. Toplamda ise Türkiye ve KKTC'nin ortalama başarı puanı 210,738'dir. Tüm puan türlerinde Türkiye ortalamasının gerisinde kalan Sakarya'nın YGS ortalama başarı puanı ise 207,113'tür (Tablo 8). Sakarya ortalamasının düşük olması Türkiye geneli ortalamasında sosyo-ekonomik gelişmişliğe negatif etki etmektedir.

Tablo 8.
Türkiye ve Sakarya'da YGS Ortalama Başarı Puanları

	YGS-1	YGS-2	YGS-3	YGS-4	YGS-5	YGS-6	TOPLAM
Türkiye ve KKTC	194,304	190,764	227,200	222,386	220,557	209,215	210,738
Sakarya	190,673	186,971	223,582	218,836	217,030	205,583	207,113

Kaynak: <http://www.osym.gov.tr/belge/1-19212/2013-yili-yayinlari.html>

Türkiye’de yüksekokul veya fakülte mezunu toplam nüfus 6.706.780 iken bunun 69.985’i yaklaşık %1’i Sakarya’dadır. Türkiye’de 22 yaş üzeri nüfus 48.505.595 olup bunun 599.990’ı Sakarya’dadır. Türkiye’de yüksekokul ve fakülte mezunu nüfusun 22+ nüfusa oranı %13,82 olup Sakarya’da bu oran %11,66’dır. Sakarya’daki oranın Türkiye genelindeki orandan düşük olması Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişmişliğini negatif etkilemektedir.

Grafik 3.
Türkiye Geneli ve Sakarya Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Toplam Nüfusun 22+ Yaş Nüfus Oranı

Sonuç

Eğitim göstergeleri ışığında yapılan analiz neticesinde Sakarya ilinin genel sosyo ekonomik sıralamasında tüm göstergelerin pozitif etki ettiği görülmüştür. Pozitif etki etmesinde okuryazarlığın yükselmesi, kadın okuryazarlığının yükselmesi, okullaşma oranlarının artması, yüksekokul veya fakülteye başlayacak olanların puanlarının fazla olması, yüksekokul veya fakülte mezunu kişilerin fazla olması sonucu eğitim şartlarının iyi olması etkilidir.

Okuryazar oranında ve kadın okuryazar oranında Sakarya, Türkiye ortalamasından daha düşüktür. Bu nedenle okuryazarlığın daha da geliştirilmesi, daha fazla alana yayılabilmesi için teşvik uygulamalarının yapılması gerekmektedir. Bu oranın yükselmesi il genel sıralamada yukarıya çekecektir. Ancak oranın Türkiye genelinden düşük olması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

Okullaşma oranlarında ise Sakarya Türkiye'nin üzerindedir. Ancak genel olarak Sakarya'da oran %80 dolaylarında olduğundan halen yetersizdir. Bu alanda da teşvik uygulamaları gerekmektedir. Eğer bu alan desteklenirse mesleki ve teknik liselerdeki okullaşma oranlarının artması sanayi sektöründe ara eleman yetiştirmede yardımcı olabilir. Sakarya'da okullaşma oranlarının Türkiye genelinden yüksek olması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine pozitif etki etmesini sağlamıştır.

Sakarya'da YGS ortalama başarı puanının düşük olması Türkiye'deki puana ve ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

Sakarya'da yüksekokul ve fakülte mezunu nüfusun 22+ nüfusa oranı Türkiye genelinden daha düşüktür. İlin eğitim seviyesini ortaya koymanın yanı sıra özellikle sanayi ve hizmetler sektörü için gerekli nitelikli işgücü stokunu belirlediğinden bu oranın teşviklerle yükseltilmesi gerekmektedir. Sakarya'da bu oranın düşük olması Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etkisi olmaktadır.

Kaynakça

AŞICI, Murat (2009), “Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.7, N.17, (9-26).

GÜNEŞ, Firdevs (1994), “Okur-Yazarlık Kavramı ve Düzeyleri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.27, S.2, (499-507)

Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara

MEB (1996), **Türkiye ve OECD Eğitim Göstergelerinin Mukayesesi**, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı Araştırma Şubesi, Ankara.

ÖĞÜTÇÜ, Nuray ve ÇİLİNGİROĞLU, Nesrin (2014), “8 Eylül Dünya Okuryazarlık Günü”, *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Toplum İçin Bilgilendirme Dizisi-10*, Ankara.

Sakarya Valiliği (2013), İl Brifingi, Sakarya.

TÜİK (2011), **Milli Eğitim İstatistikleri 2012-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

TÜİK (2014), **Türkiye İstatistik Yıllığı - 2013**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

Yükseköğretim Kanunu (1981), **T.C. Resmi Gazete**, 17506, 4 Kasım 1981.

İnternet Kaynakları

<http://www.tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> Erişim Tarihi, 18.12.2014

<http://www.tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2> Erişim Tarihi,
18.12.2014

<http://www.osym.gov.tr/belge/1-19212/2013-yili-yayinlari.html> Erişim Tarihi,
02.01.2015

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI SAĞLIK GÖSTERGELERİ

Hilal KEFELİ*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri çerçevesinde sağlık göstergelerini incelemektedir. Sağlık göstergeleri; “Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı, on bin kişiye düşen hekim sayısı, on bin kişiye düşen diş hekimi sayısı, on bin kişiye düşen eczane sayısı, yeşil kart sahibi nüfusun il nüfusuna oranı” olmak üzere beş alt parametreyle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın amacı, Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğini sağlık göstergeleri çerçevesinde incelemektir.

Sağlık göstergeleri açısından sosyo-ekonomik analizin önemi; insanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmelerinin gerekliliğidir.

Çalışma üç bölümde yapılandırılmıştır. İlk bölümde üzerinde çalışılan sağlık göstergeleri alt parametrelerinin Sakarya Sosyal Güvenlik Kurumu ve Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü gibi kurumlardan alınan verilerin tanımlanmasına ayrılmıştır.

İkinci bölümde Sakarya ilinin tespit edilen parametreler düzeyinde 2012-2013 dönemine ilişkin verileri incelenmiştir.

Son bölümde ise Türkiye içinde Sakarya ilinin sağlık göstergeleri açısından mevcut yapısının Türkiye ortalamasındaki yeri ve bu parametrelerin geliştirilebilirliği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Sağlık Göstergelerine İlişkin Kavram ve Kapsam

İnsanların hayatlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri bakımından; sosyal gelişmeyi yansıtan bu unsurların ölçülmesi gereklidir (Dinçer, Özaslan ve Kavasoğlu, 2003: 25). 2011 Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması’ndaki sağlık göstergeleri; yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı, on bin kişiye düşen hekim sayısı, on bin kişiye

---

* Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
hilal_kefeli@hotmail.com

düşen diş hekimi sayısı, on bin kişiye düşen eczane sayısı, yeşil kart sahibi nüfusun il nüfusuna oranıdır.

1.1. Yüz Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatak Sayısı

Hastane yatağı; hastaların 24 saatten fazla bakım ve tedavilerinin sağlanması amacıyla yatırıldığı, hasta odalarında ya da hastalara devamlı tıbbi bakım hizmeti verilen birimlere yerleştirilen yataklara verilen addır. Hastane yatak sayısına; yoğun bakım, prematüre ve yeni doğan ünitesindeki yataklar (kuvöz, açık bebek yatağı) ile yanık merkezi ve yanık odalarındaki yataklar dahil edilmiştir. Yataklarla ilgili hesaplamalarda kurumların fiili yatakları kullanılmıştır (TÜİK, 2013: 96).

Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı incelenen yerleşim birimindeki toplam hasta yatağı sayısının toplam nüfusa bölünüp yüz bin ile çarpılması sonucu bulunan değerdir.

1.2. On Bin Kişiyeye Düşen Hekim Sayısı

Lise üzerine altı yıllık tıp öğrenimini bitirenlere hekim denilmektedir (TÜİK, 2012: 51). Hesaplama da toplam uzman hekim sayısı, toplam pratisyen hekim sayısı ve toplam asistan hekim sayısı kullanılmıştır. On bin kişiye düşen hekim sayısı ildeki hekim sayısının il nüfusuna oranının on bin ile çarpımı sonucu bulunmaktadır.

1.3. On Bin Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı

Özel alanlarda belirli bir süre ihtisas yapmış olanlara uzman hekim denilmektedir (TÜİK, 2013: 96). Diş hekimleri de ağız ve diş sağlığı konusunda ihtisas yapmış uzmanlardır.

On bin kişiye düşen diş hekimi sayısı; ildeki uzman diş hekimi sayısının il nüfusuna oranının on bin ile çarpımı sonucu bulunmaktadır.

1.4. On Bin Kişiyeye Düşen Eczane Sayısı

Eczane; hastalarına ilaç konusunda ve ufak sağlık sorunlarında danışmanlık hizmeti veren, hastanın hekimi tarafından yazılan ilaçları, reçetesiz ilaçları, sağlıkla ilgili diğer ürünleri temin etmekle yükümlü sağlık kuruluşudur (Çağırıcı, 2010: 10).

On bin kişiye düşen eczane sayısı; ildeki eczane sayısının il nüfusuna oranının on bin ile çarpımı sonucu bulunmaktadır.

1.5. Yeşil Kart Sahibi Nüfusun İl Nüfusuna Oranı

Yeşil kart; 1 Ocak 2012'den önce Sosyal Güvenlik Kurumu güvencesi altında bulunmayan, Türkiye'de ikamet eden, 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun ve Yönetmelik ile öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde belirlenen aylık geliri veya hane içindeki gelir payı 22.5.2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununa göre tespit edilen asgari ücretin, eşi gelir getirici bir işte çalışmayan, evli ve bir çocuklu bir mükellefin ödemesi gereken en düşük gelir vergisi ve sosyal sigorta primi düşüldükten sonra geriye kalan miktarının 1/3'ünden (Bakanlar Kurulu'nca artırılması halinde belirlenen oranından) az olan Türk vatandaşlarına verilen sağlık kartıdır (Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Yönetmelik, Md2/a).

Genel Sağlık Sigortası; kişilerin öncelikle sağlıklarının korunmasını, sağlık riskleri ile karşılaşmaları halinde oluşan harcamaların finansmanını sağlayan sigortadır (Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Md3/8).

Prim; işçi ve işverenden tahsil edilen ve genelde hak edilen ücretin belli bir oranı üzerinde alınan bir finansman kaynağıdır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013: 13).

01.01.2012'de yeşil kart sahibi nüfusun Genel Sağlık Sigortası kapsamına geçmiştir. Burada ölçülen parametre ise primi hazine tarafından karşılanan nüfus oranıdır.

2. Sakarya'nın Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından Sağlık Göstergelerinin Durumu

Sağlık göstergeleri ilk bölümde de belirtildiği gibi hastane yatak sayıları, hekim sayıları, diş hekimi sayıları, eczane sayıları ve yeşil kart sahibi nüfusun belirtildiği alt parametrelerden oluşmaktadır. Bu göstergelere ilişkin Sakarya iline ait bilgiler verilmiştir.

2.1. Yüz Bin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı

2011'de toplam hastane yatak sayısı Sakarya da 1.509'dur. Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı ise Sakarya'da 169,83'tür. 2012'de toplam hastane yatak sayısı 1.700'dür. Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı ise 188,41'dir. 2013'de toplam

hastane yatak sayısı 1.700'dür. Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı ise 185,31'dir (Tablo1).

Sakarya'da toplam hastane yatak sayısı İl Sağlık Müdürlüğü'nden alınan veriler ışığında derlenmiştir.

Tablo 1.
Yüz Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatak Sayısı

	2011	2012	2013
Nüfus	888.556	902.267	917.373
Hastane yatak sayısı	1.509	1.700	1.700
Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı	169,83	188,41	185,31

Kaynak: Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü

2.2. On Bin Kişiyeye Düşen Hekim Sayısı

Sakarya Valiliği'nin hazırladığı brifingde belirtildiği üzere toplamda 13 kamu da 6 özelde olmak üzere toplamda 19 hastane bulunmaktadır. 2011'de Sakarya'da toplam hekim sayısı 1.115'dir. On bin kişiye düşen hekim sayısı ise 12,55'tür. 2012'de toplam hekim sayısı 1.069, on bin kişiye düşen hekim sayısı 11,85'dür. 2013'de ise Sakarya'da toplam hekim sayısı 1.105'dir. On bin kişiye düşen hekim sayısı ise 12,05'dür (Tablo2).

Tablo 2.
On Bin Kişiyeye Düşen Hekim Sayısı

	2011	2012	2013
Nüfus	888.556	902.267	917.373
Hekim sayısı	1.115	1.069	1.105
On bin kişiye düşen hekim sayısı	12,55	11,85	12,05

Kaynak: Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü

2.3. On Bin Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı

Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü'nden edinilen verilere göre 2011'de Sakarya'da toplam diş hekimi sayısı 254 iken on bin kişiyeye düşen diş hekimi sayısı 2,86'dır. 2012'de toplam diş hekimi sayısı 206'dır. On bin kişiyeye düşen diş hekimi sayısı ise 2,28'dir. 2013'de ise Sakarya'da toplam diş hekimi sayısı 257; on bin kişiyeye düşen diş hekimi sayısı ise 2,80'dir (Tablo 3).

Tablo 3.
On Bin Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı

	2011	2012	2013
Nüfus	888.556	902.267	917.373
Diş hekimi sayısı	254	206	257
On bin kişiyeye düşen diş hekimi sayısı	2,86	2,28	2,80

Kaynak: Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü

Sakarya Sağlık Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2011'e göre 2012 yılında diş hekimi sayısında bir düşüş yaşanmış sonrasında ise 2013'te bu sayı tekrar yükselmiştir.

2.4. On Bin Kişiyeye Düşen Eczane Sayısı

2011'de Sakarya'da toplam eczane sayısı 258'dir. On bin kişiyeye düşen eczana sayısı ise 2,90'dır. 2012'de toplam eczane sayısı 261'dir. On bin kişiyeye düşen eczane sayısı ise 2,89'dur. 2013'de ise Sakarya'da toplam eczane sayısı 263; on bin kişiyeye düşen eczane sayısı 2,87'dir (Tablo 4). Veriler; Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü'nden ve Türkiye Eczacılar birliğinden alınan veriler derlenerek düzenlenmiştir.

Tablo 4.
On Bin Kişiyeye Düşen Eczane Sayısı

	2011	2012	2013
Nüfus	888.556	902.267	917.373
Eczane sayısı	258	261	263
On bin kişiyeye düşen eczane sayısı	2,90	2,89	2,87

Kaynak: Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü ve Türkiye Eczacılar Birliği

2.5. Yeşil Kart Sahibi Nüfusun İl Nüfusuna Oranı

Sosyal Güvenlik Kurumu’ndan alınan verilerde Sakarya’da primi hazine tarafından karşılanan kişi sayısı 48.681’dir. Bunun il nüfusuna oranı ise %5,30’dur (Tablo 5).

Tablo 5.
Yeşil Kart Sahibi Nüfusun İl Nüfusuna Oranı, 2013

Toplam Nüfus	Primi Hazine Tarafından Karşılanan Nüfus (Yeşil kartlı nüfus)	Yeşil Kart Sahibi Nüfusun İl Nüfusuna Oranı (%)
917.373	48.681	5,30

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu

3. Sakarya’nın Sağlık Göstergeleri Açısından Sosyo-Ekonomik Analizinin Değerlendirilmesi

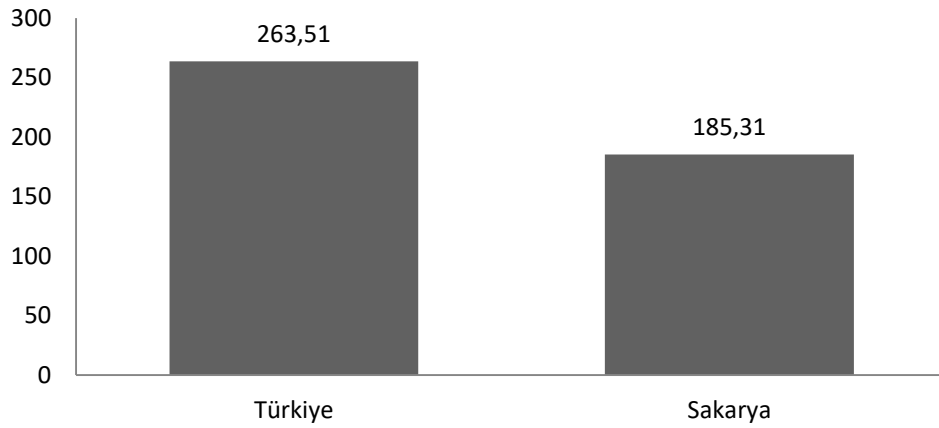
Sakarya ilinin sağlık göstergelerinin Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı ve TÜİK’den alınan verilerle Türkiye ortalamasındaki yeri incelenip, sosyo-ekonomik analizinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sakarya ili Türkiye genelinde 2011’de yapılan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması’nda 18. sırada yer almıştır.

Sağlık göstergeleri, insanların yaşam kalitesini ölçme, ilde bulunan hekime, eczaneye ulaşabilmesi konusunda insan sağlığı ile doğrudan etkilidir.

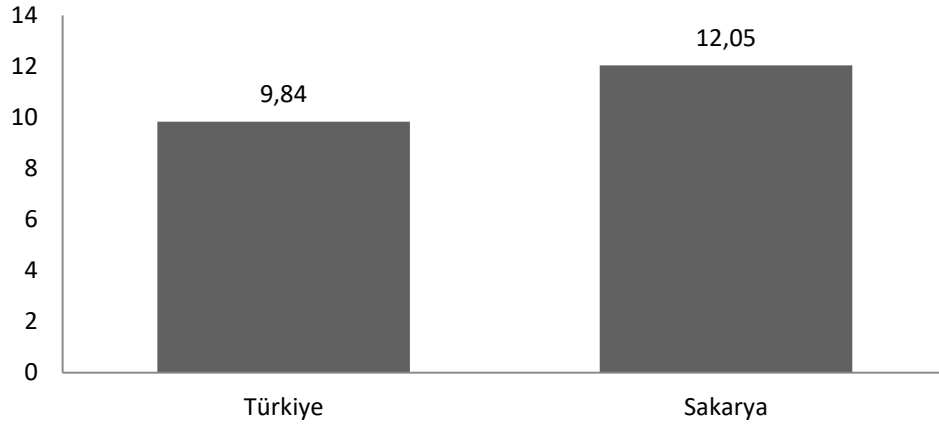
SEGE sağlık göstergelerinden yüz bin kişiyeye düşen hastane yatak sayısında; 2013’de Türkiye’de toplam hastane yatak sayısı 202.031 iken bunun 1.700’ü Sakarya’dadır. Yüz

bin kişiye düşen hastane yatak sayısı ise Türkiye’de 263,51’dir. Sakarya’da ise bu 185,31’dir. Türkiye’de toplam hastane yatak sayısının içinde Sakarya’nın oranı ise %0,84’tür. Sakarya ilinde Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı Türkiye’de 78,2 daha fazladır. Hastane yatak sayısının fazla olması hastaya verilen değeri ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu sayının fazla olması ilin sıralamasına pozitif etki eder. Ancak değer Türkiye ortalamasının altında kalması nedeniyle ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmiştir.

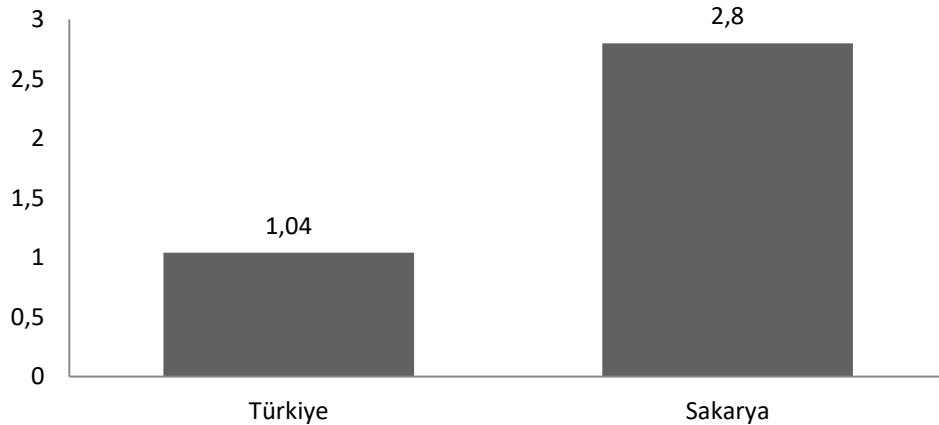
Grafik 1.
Türkiye ve Sakarya’da Yüz Bin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı

On bin kişiye düşen hekim sayısında; Türkiye’de toplam hekim sayısı 75.496 olup bunun yaklaşık %1,46’sı yani 1105’i Sakarya’dadır. On bin kişiye düşen hekim sayısı Türkiye’de 9,84 iken bu değer Sakarya’da 12,05’tir. Türkiye ortalamasından yüksek olan bu değer Sakarya için bireylerin hekimlere ulaşmasındaki kolaylıklarında önem kazanmaktadır. Hekim sayısının fazla olması illerin sağlık hizmeti sunum potansiyelini ortaya koyması, bireylerin tedavi olanaklarını göstermesi nedeniyle sonuca pozitif etki eden bir veridir. Sakarya ortalaması Türkiye ortalamasının üstünde olduğu içinde Türkiye’nin sosyo-ekonomik gelişmişliğine de pozitif etki etmiştir.

Grafik 2.
Türkiye ve Sakarya’da On Bin Kişiyeye Düşen Hekim Sayısı

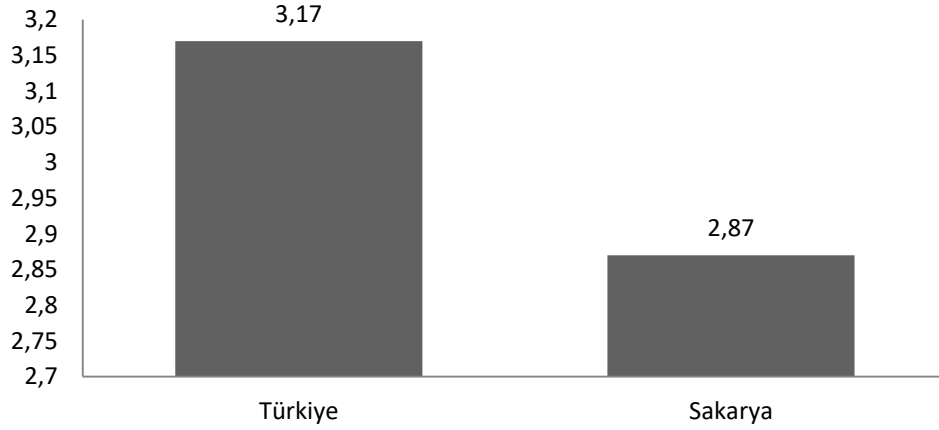
Türkiye’deki diş hekimlerinin %3,21’i Sakarya’dadır. Şöyle ki; on bin kişiye düşen diş hekimi sayısında; Türkiye’de toplam diş hekimi sayısı 7.997 olup bunun 257’si Sakarya’dadır. On bin kişiye düşen diş hekimi sayısı Türkiye’de 1,04 iken bu sayı Sakarya’da 2,8’dir. Birçok hastalığın diş hastalıkları ile ilintili olduğunun görülmesi nedeniyle diş hekimliği son yıllarda önem kazanmıştır. Bu nedenle illerin sağlık hizmeti sunum potansiyelini ortaya koyması, bireylerin tedavi olanaklarını ifade etmesi nedeniyle sonuca pozitif etki etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 31). Sakarya ortalamasının Türkiye ortalamasının üzerinde olması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki ettiği görülmüştür.

Grafik 3.
Türkiye ve Sakarya’da On Bin Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı

On bin kişiye düşen eczane sayısında; Türkiye’de toplam 24.319 eczanenin 263’ü yani %1,08’i Sakarya’dadır. On bin kişiye düşen eczane sayısı ise Türkiye’de 3,17 iken

Sakarya’da 2,87’dir. Eczane sayısının fazla olması bireylerin tıbbi ilaçlara, sağlık ürünlerine ulaşmasındaki kolaylığı göstermektedir. Sakarya’daki bu değer ise Türkiye ortalamasının altında olduğu için Sonuca pozitif etki ettiği görülmüştür. Ancak Sakarya ortalamasının Türkiye’den düşük olması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmiştir.

Grafik 4.
Türkiye ve Sakarya’da On Bin Kişiye Düşen Eczane Sayısı

Primi hazine tarafından karşılanan Türkiye’deki kişi sayısı 6.946.328’dir. Bunun 48.681’i Sakarya’dadır. Ayrıca nüfusa oranlanmasında bulunan sonuç Türkiye’de %9,06 iken Sakarya’da bu oran %5,30’dur. Sakarya’nın Türkiye ortalamasının altında olması iyi bir sonuçtur. İl içindeki yeşil kart sahibi nüfusun yüksek olması, ildeki yoksulluğu ve yoksul nüfusun sağlık hizmetlerine erişim talebini ifade etmesi ile kullanılan göstergeler arasında kayıt açısından en sağlıklı göstergelerden biri olması nedeniyle önemlidir. Yüksek olması sonuca negatif etki etmektedir. Türkiye’de ortalamanın Sakarya’dan yüksek olması ancak genel olarak olumsuz bir durum olduğundan Sakarya ortalaması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmiştir.

Sonuç

SEGE Sıralaması Araştırması’nda kullanılan yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısının, on bin kişiye düşen hekim sayısının, on bin kişiye düşen diş hekimi sayısının ve on bin kişiye düşen eczane sayısının yüksek olması il sıralamalarında pozitif etkide bulunmasını sağlamıştır. Yeşil kart sahibi nüfusun il nüfusuna oranı ise yoksulluğu ifade ettiği için negatif etkiye neden olmaktadır.

Sağlık göstergelerinde 2013’de Türkiye’de toplam hastane yatak sayısı 202.031 iken bunun 1.700’ü Sakarya’dadır. Sakarya ili Yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısında Türkiye’de 78,2 daha fazladır. Hastane yatak sayısının fazla olması hastaya verilen değeri ortaya koymaktadır. Sakarya ilindeki hastane yatak sayısı Türkiye ortalamasının altında kalması ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmiştir.

2013’de Türkiye’de toplam hekim sayısı 75.496 olup bunun 1105’i Sakarya’dadır. On bin kişiye düşen hekim sayısı Sakarya’da Türkiye ortalamasına göre 2,21 daha fazladır. Sakarya ilinin on bin kişiye düşen hekim sayısı ortalamasının Türkiye ortalamasının üstünde olduğu için sosyo-ekonomik gelişmişliğe pozitif etki etmiştir.

Türkiye’de toplam diş hekimi sayısı 2013’te 7.997 olup bunun 257’si Sakarya’dadır. On bin kişiye düşen diş hekimi sayısı Sakarya’da Türkiye’den 1,76 daha fazladır. Diş hekimi sayısı 2013’te Türkiye ortalamasının üzerindedir. Sakarya ortalamasının Türkiye ortalamasının üzerinde olması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmiştir.

Türkiye’de 2013’de toplam 24.319 eczanenin 263’ü Sakarya’dadır. On bin kişiye düşen eczane sayısı ise Türkiye’de 0,3 daha fazladır. Eczane sayısının fazla olması bireylerin tıbbi ilaçlara, sağlık ürünlerine ulaşmasındaki kolaylığı göstermektedir. Sakarya’daki bu değer ise Türkiye ortalamasının altındadır. Sonuca pozitif etki etmektedir. Ancak Sakarya ortalamasının Türkiye’den düşük olması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

Primi hazine tarafından karşılanan Türkiye’deki kişi sayısı 2013’te 6.946.328’dir. Bunun 48.681’i Sakarya’dadır. Ayrıca nüfusa oranlanmasında bulunan sonuç Türkiye’den 0,04 daha fazladır. Bu oranın Yüksek olması sonuca negatif etki etmektedir. Türkiye’de ortalamanın Sakarya’dan yüksek olması ancak genel olarak olumsuz bir durum olduğundan Sakarya ortalaması ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmiştir.

Kaynakça

ÇAĞIRCI, Simg  (2010), Eczane   letmelerinin Fiziksel Ortam Kararları  zerine Ampirik Bir Araştırma: Ankara  li  rneği, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstit  , Ankara.

 CSGB (2013), **Sosyal Güvenlik Sisteminde Primler**, Sosyal Güvenlik Kurumu, Ankara.

D N ER, Bülent, ÖZASLAN, Metin ve KAVASOğLU, Taner (2003), ** llerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Geli mi lik Sıralaması Araştırması**, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

Kalkınma Bakanlığı (2013), ** llerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Geli mi lik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara

KOÇAK, Suat –Müdür Yardımcısı- (2014), “Sakarya  linin Sosyo-Ekonomik Geli mi lik Ara tırmasında Sağlık Göstergeleri” konulu görüşme, Sakarya  l Sağlık Müdürlüğü, 3 Kasım 2014.

 deme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Devlet Tarafından Karşılanması ve Ye ilkart Uygulanması Hakkında Yönetmelik (1992), **T.C. Resmi Gazete**, 21314, 13 Ağustos 1992.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006), **T.C. Resmi Gazete**, 26200, 31 Mayıs 2006.

T  K (2012), ** statistik Göstergeler 1923-1011**, Türkiye  statistik Kurumu Matbaası, Ankara.

T  K (2014), **Türkiye  statistik Yıllığı 2013**, Türkiye  statistik Kurumu Matbaası, Ankara.

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI

İSTİHDAM GÖSTERGELERİ

İsmail KARABAYIR*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri ışığında istihdam göstergelerini araştırmayı hedeflemektedir. İstihdam göstergeleri işsizlik oranı, işgücüne katılma oranı, çalışma çağındaki nüfusun (15 - 64 yaş arası) toplam nüfus içerisindeki oranı, imalat sanayi istihdamının sigortalı istihdam içindeki oranı, sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı, ortalama günlük kazanç, ortalama günlük kazanç – kadın, istihdam oranı olmak üzere sekiz alt parametrede belirlemiştir.

Bu çalışmanın amacı yukarıda belirtilen göstergeler ışığında Sakarya ilinin istihdam göstergeleri açısından sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini tespit etmektir.

Sosyo-ekonomik gelişmişliğin tespit edilmesinde istihdam göstergeleri önemli bir yer tutmaktadır. Mevcut işsizliğin ne durumda olduğu, işgücüne katılımın ne oranda sağlandığı, çalışma çağındaki nüfusun mevcut toplam nüfusla kıyaslanması, sanayideki imalat istihdamının toplam istihdamla kıyaslanması, sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanların toplam nüfus ile karşılaştırılması ve çalışanların ortalama kazançlarının cinsiyete göre tespit edilmesi istihdam göstergeleri ile tespit edilmektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde istihdam göstergelerinin alt parametreleri tanımlanmıştır. İkinci bölümde Sakarya ilinin 2013 yılına ait istihdam göstergelerinin alt parametreleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Sakarya ilinin istihdam göstergeleri açısından mevcut durumunun, ülkemizin istihdam göstergeleri ile karşılaştırılması ve geliştirilmesi adına yapılabilecekler tartışılmıştır.

1. İstihdam Göstergelerine İlişkin Kavram ve Kapsam

İstihdam göstergelerinin alt parametreleri; işsizlik oranı, işgücüne katılma oranı, çalışma çağındaki nüfusun (15 - 64 yaş arası) toplam nüfus içerisindeki oranı, imalat sanayi istihdamının sigortalı istihdam içindeki oranı, sosyal güvenlik kapsamındaki aktif

---

* Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
ismail.karabayir@ogr.sakarya.edu.tr

Çalışanların toplam nüfusa oranı, ortalama günlük kazanç, ortalama günlük kazanç – kadın, istihdam oranı olarak belirlemiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 26).

1.1. İşsizlik Oranı

İşsizlik mevcut durumu çalışmaya müsait olup da iş bulamayanları ifade eden olumsuz bir durumdur. Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dhildirler (TÜİK, 2011).

İşsizlik oranı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanmaktadır ve yüzde olarak ifade edilmektedir. İşsizlik oranının yüksek olması iş gücü piyasasının etkin olmadığını ve ayrıca ekonomik potansiyelin yetersizliğini belirttiğinden sonuca negatif etki eden bir göstergedir.

1.2. İşgücüne Katılma Oranı

İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranına işgücüne katılma oranı denir (TÜİK, 2011).

TÜİK tarafından üretilen bu parametre yüzde olarak ifade edilmektedir. İşgücüne katılma oranının yüksek olması ildeki üretim ve dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin yüksek olduğu anlamına geldiğinden sonuca pozitif etki etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 26).

1.3. Çalışma ağındaki Nüfusun (15 - 64 yaş arası) Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı

Herhangi bir ildeki çalışma çağındaki nüfusun fazla olması, o ilin işgücü potansiyelinin iyi olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla alışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki oranı sonuca pozitif etki etmektedir. TÜİK tarafından üretilen bu parametre yüzde olarak ifade edilmektedir.

1.4. İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı

Bu parametre ile ildeki sigortalı istihdamı ile imalat sanayii istihdamı oranlanarak imalat sanayii istihdamının toplam istihdam içindeki payı görölmek istenmektedir. Böylece sanayi istihdamının, diğeri bir ifadeyle ilin üretim gücünün tespiti amaçlanmaktadır. SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) tarafından üretilen bu parametre yüzde olarak ifade edilmektedir.

1.5. Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı

Ülke bütçesini olumsuz etkileyen sosyal güvenlik açığının ciddi bir bölümünü sigortasız işçi çalıştırma, diğeri bir ifadeyle kayıt dışı istihdam oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili Sosyal Güvenlik Kurumu kayıt dışıyla mücadele adına bir dizi önlemler almıştır. SGK bünyesindeki taşradaki tüm sosyal güvenlik merkezlerine KADİM (kayıt dışı ile mücadele) Servisleri kurulmuş, kamu kurum ve kuruluşlarından düzenli veri akışı sağlanarak kayıt dışı istihdam taramaları düzenli olarak yapılmakta, kurumca yetkilendirilmiş müfettiş ve denetmenler vasıtasıyla kayıt dışı istihdam azaltılmaya çalışılmış, diğeri kurumların denetimle görevli personellerine de sigortasız işçi tespiti yetkisi verilmiş, hatta düzenli bilgi akışı sağlamayan kamu kurum ve kuruluşlarına 5510 sayılı kanun gereğince idari para cezası öngörülmüştür.

Sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranının yüksek olması ildeki kayıt dışı istihdamın düşük olduğu anlamına gelmektedir. Bu parametre SGK tarafından üretilmektedir.

1.6. Ortalama Günlük Kazanç

Kayıt dışı istihdamda önemli bir sorun teşkil eden bir diğeri sorun olan kazanç tutarlarının eksik bildirilmesi ortalama günlük kazancın düşük çıkmasına sebep olmaktadır. Ortalama Günlük Kazanç değerinin yüksek olması, kazanç tutarlarının gerçeğe yakın olduğu ve kayıt dışı istihdamın düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Bu parametre SGK tarafından üretilmekte olup, günlük TL (Türk Lirası) olarak ifade edilmektedir.

1.7. Ortalama Günlük Kazanç – Kadın

Ortalama Günlük Kazanç-Kadın değerinin yüksek olması, kazanç tutarlarının gerçeğe yakın olduğu ve kayıt dışı istihdamın düşük olduğu anlamına gelmektedir. Aynı zamanda piyasada kadınların istihdam edildiğini göstermektedir. Bu parametre SGK tarafından üretilmekte olup, günlük TL olarak ifade edilmektedir.

1.8. İstihdam Oranı

İşbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar grubuna dahil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, istihdam edilen nüfustur. İstihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranına istihdam oranı denir (TÜİK, 2011).

İstihdam oranının yüksek olması ilde kayıt dışı çalışmanın düşük olduğu, işgücü piyasasının hareketli olduğu, ilin ekonomik potansiyelinin iyi olduğu anlamına gelir.

TÜİK tarafından üretilen bu parametre yüzde olarak ifade edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013:26).

2. Sakarya'nın Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından İstihdam Göstergelerinin Durumu

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR) ve ilgili kamu kuruluşlarında yapılan araştırmalar neticesinde Sakarya ilinin 2013 yılına ait istihdam göstergeleri aşağıda belirtilmiştir.

2.1. İşsizlik Oranı

İşsizlik oranı; işsizlerin toplam işgücüne oranıdır. Bu oran TÜİK tarafından küçük alanlar tahmin yöntemi ile hesaplanmaktadır. Bu kapsamda Sakarya işsizlik oranı 2013 için %9,4 olarak hesaplanmıştır (Tablo 1). Fakat bu oranın hesaplanmasında kullanılan küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yönteminden dolayı Sakarya ilindeki işsizlerin sayısı bilinmemektedir. Bu durumla ilgili olan kamu kurum ve kuruluşlarının verilerinde eksiklikler görülmektedir.

Tablo 1.
İşsizlik Oranı, 2013

Sakarya İli Kayıtlı İşsiz Kişi Sayısı	Aktif Çalışan İşgücü Sayısı	İşsizlik Oranı (%)
30.800	229.064	9,4

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013; Sakarya Valiliği, 2014

2.2.İşgücüne Katılma Oranı

İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır. İşgücüne katılma oranının yüksek olması ildeki ekonomik faaliyetlerin yüksek olduğu anlamına gelir. TÜİK tarafından hesaplanan Sakarya ilinin 2013 yılına ait işgücüne katılma oranı % 54,8'dir (Tablo 2). İşsizlik oranının hesaplanmasında kullanılan küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yöntemi burada da kullanıldığından kişi sayıları bilinmemektedir.

Tablo 2.
İşgücüne Katılma Oranı

Aktif Çalışan İşgücü Sayısı	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı (%)
229.064	-	54,8

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

2.3.Çalışma Çağındaki Nüfusun (15 - 64 yaş arası) Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı

TÜİK verilerine göre Sakarya ilinin toplam nüfusu 917.373, çalışma çağındaki nüfusu ise 633.779 kişidir. Sakarya ilindeki çalışma çağındaki nüfusun fazla olması, o ilin işgücü potansiyelinin iyi olduğu anlamına gelmektedir. TÜİK' ten alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait çalışma çağındaki nüfusun (15 - 64 yaş arası) toplam nüfus içerisindeki oranının % 69 olarak belirlenmiştir (Tablo 3)

Tablo 3.
Çalışma Çağındaki Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı

Çalışma Çağındaki Nüfus	Toplam Nüfus	Çalışma Çağındaki Nüfusun (15 - 64 yaş arası) Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı (%)
633.779	917.373	69

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

2.4. İmalat Sanayii İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı

Bu parametre ile Sakarya ilindeki imalat sanayii istihdamı ile sigortalı istihdamı oranlanarak imalat sanayii istihdamının toplam istihdam içindeki payı tespit edilmiştir. SGK verilerine göre Sakarya ilinin imalat sanayi istihdamı 66.364, sigortalı istihdamı ise 164.732 kişidir. SGK’ dan alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait imalat sanayii istihdamının sigortalı istihdam içindeki oranı % 40’dır (Tablo 4).

Tablo 4.
İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı

İmalat Sanayi İstihdamı	Sigortalı İstihdamı	İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı (%)
66.364	164.732	40

Kaynak: SGK, 2013

2.5. Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı

Sosyal güvenlik sistemlerinde büyük sorun teşkil eden ildeki kayıt dışı istihdam düzeyi, bu parametre sayesinde tespit edilebilmektedir. Sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı yüksek olması ildeki kayıt dışı istihdamın düşük olduğu anlamına gelmektedir. SGK verilerine göre Sakarya ilinin sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışan sayısı 237.525, toplam nüfus ise 917.373 kişidir. SGK’ dan alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı % 25’dir (Tablo 5).

Tablo 5.
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı

Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanlar	Toplam Nüfus	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı (%)
237.575	917.373	25

Kaynak: SGK, 2013

2.6. Ortalama Günlük Kazanç Oranı

Sosyal güvenlik sistemlerinin bir diğer sorun olan kazanç tutarlarının eksik bildirilmesi ortalama günlük kazancın düşük çıkmasına neden olur. Ortalama Günlük Kazanç

değerinin yüksek olması, kazanç tutarlarının gerçeğe yakın olduğu anlamına gelmektedir. SGK verilerine göre 5510 sayılı kanunun 4-1-a maddesi kapsamında Sakarya ilinin 2013 yılına ait toplam sigortalı sayısı 164.732, ortalama gün sayısı 28,53, toplam kazanç miktarı 244.966.201,40 TL'dir. Sakarya ilinin 2013 yılına ait ortalama günlük kazancı 57,19 TL'dir (Tablo 6).

Tablo 6.
Ortalama Günlük Kazanç

Toplam Sigortalı Sayısı	Ortalama Gün Sayısı	Toplam Kazanç Miktarı (TL)	Ortalama Günlük Kazanç Miktarı (TL)
164.732	28,53	244.966.201,40	52,11

Kaynak: SGK, 2013

2.7. Ortalama Günlük Kazanç – Kadın

Bu parametrenin Sakarya ilinde yüksek olması, kazanç tutarlarının gerçeğe yakın olduğu gösterir. Aynı zamanda kayıt dışı istihdamın düşük olduğu anlamına gelir ve piyasada kadınların istihdam edildiğini gösterir. Sisteme cinsiyeti girilmeyen sigortalılar da bulunmaktadır. Cinsiyet belirtilmediğinden ortalama günlük kazanç - kadın ve erkek tutarlarında dikkate alınmamıştır. SGK verilerine göre 5510 sayılı kanunun 4-1-a maddesi kapsamında Sakarya ilinin 2013 yılına ait toplam kadın sigortalı sayısı 40.466, ortalama kadın gün sayısı 27,27, toplam kadın kazanç miktarı 49.288.913,30 TL, toplam erkek sigortalı sayısı 124.180, ortalama erkek gün sayısı 28,73, toplam erkek kazanç miktarı 194.180.118,70 TL'dir. Sisteme cinsiyeti girilmeyen sigortalılar da bulunmaktadır. SGK' dan alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait ortalama günlük kazanç – kadın 44,68 TL, günlük kazanç – erkek 54,42 TL'dir (Tablo 7).

Tablo 7.
Ortalama Günlük Kazanç-Kadın

	Toplam Sigortalı Sayısı	Ortalama Gün Sayısı	Toplam Kazanç Miktarı (TL)	Ortalama Günlük Kazanç Miktarı (TL)
Kadın	40.466	27,27	49.288.913,30	44,68
Erkek	124.180	28,73	194.180.118,70	54,42

Kaynak: SGK, 2013

2.8. İstihdam Oranı

İstihdam oranının düşük olması ilde kayıt dışı çalışmanın yüksek olduğu, işgücü piyasasının hareketsiz olduğu, ilin ekonomik potansiyelinin iyi olmadığı anlamına gelmektedir. TÜİK' ten alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait istihdam oranının % 49,70'dir (Tablo 8). Bu oranın hesaplanmasında kullanılan küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yönteminden dolayı Sakarya ilindeki istihdam sayıları bilinmemektedir. Bu durumla ilgili olan kamu kurum ve kuruluşlarının verilerinde eksiklikler görülmektedir.

Tablo 8.
İstihdam Oranı

İstihdam Edilen Nüfus	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İstihdam Oranı (%)
-	-	49,70

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

3. Sakarya İlinin İstihdam Göstergelerinin Türkiye İstihdam Göstergeleri İle Karşılaştırılması

Sakarya ilinin ve Türkiye'nin 2013 yılına ait istihdam göstergeleri parametreleri aşağıda belirtilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu, Sosyal Güvenlik Kurumu, İş ve İşçi Bulma Kurumu ve ilgili kamu kuruluşlarında yapılan araştırmalar neticesinde toplanan veriler karşılaştırılmıştır.

TÜİK' in küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yöntemiyle 2013 yılı için hesapladığı işsizlik oranı, Sakarya ilinde %9,4, Türkiye'de 9,7'dir. (Tablo 9). İşsizlik oranı değerinin yüksek olması ilin ekonomik potansiyelinin, işgücü piyasasının etkin olmadığı anlamına geldiği için sonuca negatif etki eden bir göstergedir. Sakarya ilinin işsizlik oranı Türkiye genelinden daha düşüktür. Fakat işsizlik oranının düşük olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 9.
İşsizlik Oranı, 2013

	Kayıtlı İşsiz Kişi Sayısı	Aktif Çalışan İşgücü Sayısı	İşsizlik Oranı (%)
Sakarya	30.800	229.064	9,4
Türkiye	2.747.000	-	9,7

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

TÜİK tarafından hesaplanan Sakarya ilinin 2013 yılına ait işgücüne katılma oranı % 54,80, Türkiye'nin 50,80'dir (Tablo 10). İşgücüne katılma oranının yüksek olması ildeki üretim isteğinin ve dolayısıyla ekonomik faaliyetlerin yüksek olduğu anlamına geldiği için sonuca pozitif etki eden bir göstergedir. Sakarya'daki işgücüne katılma oranı, Türkiye'nin üzerindedir. İldeki ekonomik faaliyetler ülke geneline kıyasla daha iyi düzeydedir.

Tablo 10.
İşgücüne Katılma Oranı

	Aktif Çalışan İşgücü Sayısı	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı (%)
Sakarya	229.064	-	54,80
Türkiye	-	-	50,80

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

TÜİK verilerine göre Sakarya ilinin toplam nüfusu 917.373, çalışma çağındaki nüfusu ise 633.779, Türkiye'nin toplam nüfusu 76.667.864, çalışma çağındaki nüfusu ise 51.926.356 kişidir. TÜİK' ten alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait çalışma çağındaki nüfusun (15 - 64 yaş arası) toplam nüfus içerisindeki oranının % 69, Türkiye'nin % 67'dir (Tablo 11). Oranının yüksek olması ilin işgücü potansiyelinin yüksek olduğu anlamına geldiğinden sonuca pozitif etki eden bir göstergedir. Türkiye'nin çağındaki nüfusun (15 - 64 yaş arası) toplam nüfus içerisindeki oranı Sakarya iline yakındır. İl ve ülke oranları aynı düzeyde seyretmektedir. Bu oranlar Sakarya ilinde ve ülke genelinde işgücü potansiyelinin iyi durumda olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 11.
Çalışma Çağındaki Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı

	Çalışma Çağındaki Nüfus	Toplam Nüfus	Çalışma Çağındaki Nüfusun (15 - 64 yaş arası) Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı (%)
Sakarya	633.779	917.373	69
Türkiye	51.926.356	76.667.864	67

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

SGK verilerine göre 5510 sayılı kanunun 4-1-a maddesi kapsamında Sakarya ilinin imalat sanayi istihdamı 66.364, sigortalı istihdamı ise 164.732, Türkiye'nin imalat sanayi istihdamı 3.648.509, sigortalı istihdamı ise 13.311.286 kişidir. SGK' dan alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait imalat sanayii istihdamının sigortalı istihdam içindeki oranı % 40, Türkiye'nin % 27'dir (Tablo 12). Sakarya ilinin imalat alanında, Türkiye geneli ile büyük bir farkı olduğu görülmektedir. Bu veriler Sakarya ilinin imalat alanında ciddi bir potansiyele sahip olduğunu ve aynı zamanda Türkiye'nin imalat alanında lokomotif şehirlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Tablo 12.
İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı

	İmalat Sanayi İstihdamı	Sigortalı İstihdamı	İmalat Sanayi İstihdamının Sigortalı İstihdam İçindeki Oranı (%)
Sakarya	66.364	164.732	40
Türkiye	3.648.509	13.311.286	27

Kaynak: SGK, 2013

SGK verilerine göre Sakarya ilinin sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışan sayısı 237.525, toplam nüfus ise 917.373, Türkiye genelinin sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışan sayısı 18.886.989, toplam nüfus ise 76.667.864 kişidir. SGK' dan alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı % 25, Türkiye'nin % 24'dür (Tablo 13). Sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı yüksek olması, kayıt dışı

istihdamın düşük olduğu anlamına gelmektedir. İl ve ÷lke oranları aynı düzeyde seyretmektedir.

Tablo 13.
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı

	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanlar	Toplam Nüfus	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı (%)
Sakarya	237.575	917.373	25
Türkiye	18.886.989	76.667.864	24

Kaynak: SGK, 2013

SGK verilerine göre 5510 sayılı kanunun 4-1-a maddesi kapsamında Sakarya ilinin 2013 yılına ait toplam sigortalı sayısı 164.732, ortalama gün sayısı 28,53, toplam kazanç miktarı 244.966.201,40 TL, Türkiye'nin 2013 yılına ait toplam sigortalı sayısı 13.293.743, ortalama gün sayısı 28,25, toplam kazanç miktarı 20.856.569.192,52TL'dir. SGK' dan alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait ortalama günlük kazancı 52,11 TL, Türkiye'nin 2013 yılına ait ortalama günlük kazancı 55,54 TL'dir (Tablo 14). Ortalama günlük kazanç değeri yüksek olması ilde katma değeri yüksek olduğu sektörlerde kayıtlı istihdamın yaygın ve işgücü niteliğinin yüksek olduğu anlamına geldiği için sonuca pozitif etki eden bir göstergedir. Kazanç tutarlarının eksik bildirilmesi ortalama günlük kazancın düşük çıkmasına neden olur. Bu sebeple kazanç tutarlarının yüksek olması verilerin gerçeğe yakın olduğu anlamına gelmektedir. İl ve ÷lke geneli ortalama günlük kazanç tutarları birbirlerine yakındır.

Tablo 14.
Ortalama Günlük Kazanç

	Toplam Sigortalı Sayısı	Ortalama Gün Sayısı	Toplam Kazanç Miktarı (TL)	Ortalama Günlük Kazanç Miktarı (TL)
Sakarya	164.732	28,53	244.966.201,40	52,11
Türkiye	13.293.743	28,25	20.856.569.192,52	55,54

Kaynak: SGK, 2013

Bu parametrede Sakarya ili erkek ve kadın, Türkiye geneli erkek ve kadın ortalama günlük kazanç verileri incelenmiştir. Tabloda bulunan veriler ile Sakarya ilinde kadın ve erkeklerin ortalama günlük kazançları, Türkiye genelinde kadın ve erkeklerin ortalama günlük kazançları, Sakarya ile Türkiye geneli kadınların ortalama günlük kazançları, Sakarya ile Türkiye geneli erkeklerin ortalama günlük kazançları karşılaştırılmıştır. Sisteme cinsiyeti girilmeyen sigortalılar da bulunmaktadır. Cinsiyet belirtilmediğinden ortalama günlük kazanç - kadın ve erkek tutarlarında dikkate alınmamıştır. SGK verilerine göre 5510 sayılı kanunun 4-1-a maddesi kapsamında Sakarya ilinin 2013 yılına ait toplam kadın sigortalı sayısı 40.466, ortalama kadın gün sayısı 27,27, toplam kadın kazanç miktarı 49.288.913,30 TL, toplam erkek sigortalı sayısı 124.180, ortalama erkek gün sayısı 28,73 , toplam erkek kazanç miktarı 194.180.118,70 TL, Türkiye genelinin 2013 yılına ait toplam kadın sigortalı sayısı 3.403.915, ortalama kadın gün sayısı 27,75, toplam kadın kazanç miktarı 5.035.847.420,40 TL, toplam erkek sigortalı sayısı 9.879.483, ortalama erkek gün sayısı 28,38, toplam erkek kazanç miktarı 15.793.266.008,82 TL'dir. SGK' dan alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait ortalama günlük kazanç – kadın 44,68 TL, günlük kazanç – erkek 54,42TL, Türkiye genelinin 2013 yılına ait ortalama günlük kazanç – kadın 53,30 TL, günlük kazanç – erkek 56,32 TL'dir (Tablo 15). Tabloya bakıldığında Sakarya ilinde ortalama günlük kazanç - kadın tutarlarının ülke geneline kıyasla düşük olduğu gözlemlenmektedir. Aynı zamanda Sakarya ilinde kadın ve erkek ortalama günlük kazanç tutarları arasında da büyük farklar görülmektedir. Sakarya ile Türkiye geneli erkeklerin ortalama günlük kazanç tutarları birbirine yakındır.

Tablo 15.
Ortalama Günlük Kazanç-Kadın

	Toplam Sigortalı Sayısı	Ortalama Gün Sayısı	Toplam Kazanç Miktarı (TL)	Ortalama Günlük Kazanç Miktarı (TL)
Kadın (Sakarya)	40.466	27,27	49.288.913,30	44,68
Erkek (Sakarya)	124.180	28,73	194.180.118,70	54,42
Kadın (Türkiye)	3.403.915	27,75	5.035.847.420,40	53,30
Erkek (Türkiye)	9.879.483	28,38	15.793.266.008,82	56,32

Kaynak: SGK, 2013

TÜİK’ ten alınan verilere göre Sakarya ilinin 2013 yılına ait istihdam oranının % 49,70, Sakarya ilinin 2013 yılına ait istihdam oranının % 45,90’dır (Tablo 16). Bu oranın hesaplanmasında kullanılan küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yönteminden dolayı Sakarya ilindeki ve Türkiye genelindeki istihdam sayıları bilinmemektedir. İstihdam oranının yüksek olması ilde kayıt dışı çalışmanın düşük olduğu, işgücü piyasasının canlı olduğu, ilin üretim gücünün ve ekonomik potansiyelinin yüksek olduğu anlamına geldiği için sonuca pozitif etki eden bir göstergedir. Sakarya ilinin istihdam oranı Türkiye genelinden daha yüksektir.

Tablo 16.
İstihdam Oranı

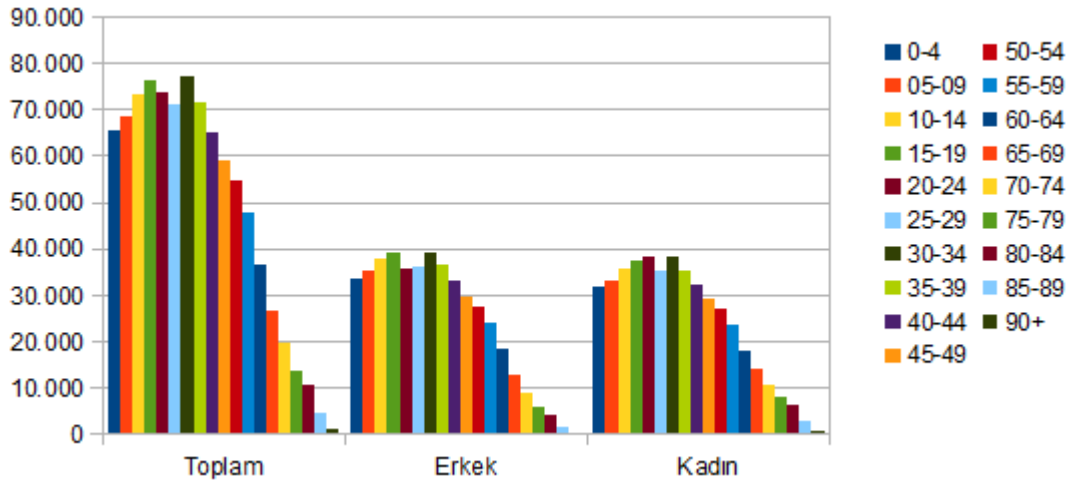
	İstihdam Edilen Nüfus	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İstihdam Oranı (%)
Sakarya	-	-	49,70
Türkiye	25.524.000	-	45,90

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

Sonuç

İstihdam göstergeleri ışığında yapılan analizler neticesinde Sakarya ilinin günlük kazanç, ortalama günlük kazanç – kadın parametreleri Türkiye’ye kıyasla daha kötü durumdadır. Dolayısıyla Sakarya iline ait bu oranlar ülke sonuçlarına negatif etki etmektedir. Fakat Sakarya ilinin işsizlik oranı, istihdam oranı, işgücüne katılma oranı,

imalat sanayi istihdamının sigortalı istihdam içindeki oranı, sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı, çalışma çağındaki nüfusun (15 - 64 yaş arası) toplam nüfus içerisindeki oranı parametreleri, Türkiye'ye kıyasla daha iyi durumdadır. Dolayısıyla Sakarya iline ait bu oranlar ülke sonuçlarına pozitif etki etmektedir.

Grafik 1.
Sakarya İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı, 2013

Kaynak: TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Sakarya, 2013

Kayıt dışı çalışmanın önlenmesi, SGK' ya bildirilen tahakkuk tutarlarının gerçeğe uygun olarak bildirmesi istihdam göstergelerine pozitif etki eder. Kayıt dışı çalışmalarda denetim yetersizliği nedeniyle işgücüne katılma oranı, sosyal güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı, ortalama günlük kazanç, ortalama günlük kazanç – kadın, istihdam oranı, işsizlik oranı parametreleri istenen düzeyde değildir. Kurumların denetim kadrosunun yetersiz olduğu, sadece ilgili kuruluşların denetimlerinin kayıt dışı çalışmayı engellemede yetersiz kaldığı görülmektedir. İşgücüne katılma oranı, istihdam oranı, işsizlik oranı gibi parametrelerin bulunmasında kullanılan küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yöntemi, bu oranların ne kadar sağlıklı olduğu konusunda şüphe uyandırmaktadır. Küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yönteminin yerine, gerekli altyapı oluşturularak gerçek sayıların ilgili kurumların kayıtlarında bulunmasının sağlanması, bu oranlara olan güveni arttıracaktır.

Kaynakça

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara.

TÜİK (2011), **Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

TÜİK (2014), **Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

İnternet Kaynakları

www.sgk.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.iskur.gov.tr

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI REKABETÇİ VE YENİLİKÇİ KAPASİTE GÖSTERGELERİ

Yunus YİĞİT*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri çerçevesinde rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergelerini incelemektedir. Rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergeleri “İl ihracatının toplam ihracat içindeki payı, kişi başına düşen ihracat tutarı, imalat sanayi işyerlerinin Türkiye içindeki payı, imalat sanayi kayıtlı işyeri oranı, kişi başı imalat sanayi elektrik tüketimi, organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı, küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı, yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin Türkiye içindeki payı, on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı, yüz bin kişiye düşen marka başvuru sayısı, yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayısı, yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı, kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri, turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payı, teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içerisindeki payı” olarak incelenmiştir.

Çalışmanın amacı yukarıdaki göstergeler ışığında Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğini ortaya koyabilmektir.

Rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergeleri açısından sosyo-ekonomik analizin önemi; ilin sanayisi, şirket sayıları, ihracat kapasitesi, tarımı, marka ve patent başvuru sayıları gibi değişkenlerin toplumsal yansımalar açısından önemli olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşturulmuştur. İlk bölüm rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergeleri ve alt parametrelerinin tanımlanmasına ayrılmıştır. İkinci bölümde Sakarya ilinin tespit edilen parametreler düzeyinde 2012-2013 dönemine ilişkin verileri incelenmiştir. Son bölümde ise Sakarya ilinin rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergeleri açısından mevcut yapısının Türkiye içindeki yeri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

---

* Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
yunusyigit1@hotmail.com.tr

1. Rekabet ve Yenilikçi Kapasite Göstergelerine İlişkin Kavram ve Kapsam

Rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergelerinde; İl ihracatının toplam ihracat içindeki payı, kişi başına düşen ihracat tutarı, imalat sanayi işyerlerinin Türkiye içindeki payı, imalat sanayi kayıtlı işyeri oranı, kişi başı imalat sanayi elektrik tüketimi, organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı, küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı, yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin Türkiye içindeki payı, on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı, yüz bin kişiye düşen marka başvuru sayısı, yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayısı, yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı, kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri, turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payı, teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içerisindeki payı parametreleri bulunmaktadır.

1.1. İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı

İhracat; bir malın, yürürlükteki ihracat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun şekilde Türkiye gümrük bölgesi dışına veya serbest bölgelere çıkarılmasını veya Müsteşarlıkça ihracat olarak kabul edilecek sair çıkış ve işlemleridir (İhracat Yönetmeliği, Md 4/d).

İl ihracatının toplam ihracat içindeki payı göstergesi, illerin üretim seviyesini göstermekte ve bu gösterge Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yıllık olarak üretilip yüzde olarak ifade edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 33).

1.2. Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı

Bu gösterge ilin uluslararası piyasada ne kadar rekabet gücü olduğunu gösteren ve nüfustan arındırılmış olarak kişi başında üretim ve rekabet kapasitesini gösteren bir veridir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 33). Kişi başına düşen ihracat tutarı, ilin bir yıl içerisinde gerçekleştirdiği ihracatın, o ilin toplam nüfusuna oranlanması ile bulunmaktadır.

1.3. İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı

İmalat sanayi, sanayi sektörü içerisinde yer alan ekonomilerin üretim, istihdam gibi makroekonomik değişkenleri üzerinde etki ortaya çıkaran bir kavramdır (Altuntepe, 2011: 147).

Bu gösterge Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yıllık olarak üretilmekte olup ilde bulunan toplam imalat sanayi işyerlerinin, Türkiye'deki toplam imalat sanayi işyerlerine oranlanması ile bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34).

1.4. İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı

Bu gösterge, sanayi sektöründe imalat sanayinin ağırlığının ne kadar olduğunu göstermektedir. SGK tarafından yıllık olarak üretilen bu gösterge yüzde olarak gösterilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34). İlde bulunan toplam kayıtlı işyeri sayısının imalat sanayi kayıtlı işyerine oranlanması ile bulunmaktadır.

1.5. Kişi Başı İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi

Elektrik tüketimi; elektrik dağıtım müesseselerinin ve direkt elektrik satışı yapanların (özel müşterilere) nihai kullanıcılara tahakkuk ettirdiği elektrik miktarıdır (TÜİK, 2013: 75). Kişi başı imalat sanayi elektrik tüketimi göstergesi ise illerde imalat sanayinin ağırlığını ve gücünü göstermenin yanı sıra işyerlerindeki kapasite kullanımını da dolaylı olarak açıklamaktadır. Bu gösterge Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TEDAŞ) ve TÜİK tarafından yıllık olarak hazırlanmakta ve MW/h olarak ifade edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34).

1.6. Organize Sanayi Bölgesinde Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı

Organize Sanayi Bölgesi; sanayinin optimum alanlarda yapılanmasını sağlamak amacıyla çarpık sanayileşme, çevre sorunlarını önlemek gibi olumsuz etkilerden şehri korumak için kurulduğu bölgeyi ifade etmektedir (Organize Sanayi Bölgesi Kanunu, Md 3/b). Bu gösterge fiilen üretim yapılan alanların payını çıkarmaktadır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yıllık olarak üretilen bu gösterge yüzde olarak gösterilmektedir.

1.7. Küçük Sanayi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Küçük sanayi işyeri; genellikle aynı üretim kolunda, çeşitli mal ve hizmet imalatına yönelik atölye ve küçük fabrika ünitelerine çeşitli olanaklar sağlayan, altyapı ve gerekli sosyal-teknik hizmetleri ortak organizasyonlardır (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012: 1). Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yıllık olarak üretilen bu gösterge yüzde olarak gösterilmektedir.

1.8. Yeni Kurulan Şirketlerin Toplam Sermayesinin Türkiye İçindeki Payı

Bu gösterge Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından yıllık olarak üretilmektedir. İmalat sanayi ve hizmetler sektörünün canlılığını ve potansiyelini göstermesi açısından önemlidir. Bu tür firmalar genellikle göç alan; gelişmiş illerde daha fazla görülür (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34).

1.9. On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı

Yabancı sermaye; bir ülkenin sermaye stokuna, o ülkenin ulusal sınırları dışındaki başka bir ülkenin kurum veya vatandaşlarının katkısıdır (Çetin, 2008: 3).

Yabancı sermaye sahipleri genellikle uygun coğrafi koşul, yeterli alt yapı aramaktadır. Bu nedenle gelişmiş illeri tercih etmektedirler (Yavan ve Kara, 2003: 30).

Bu gösterge Ekonomi Bakanlığı tarafından yıllık olarak üretilmekte olup, bu veriler ışığında toplam il nüfusunun on bin kişiye oranlanması ile bulunmaktadır.

1.10. Yüz Bin Kişiye Düşen Marka Başvuru Sayısı

556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 5.Maddesinde marka; “Bir işletmenin mal ve hizmetlerini bir başka işletmenin mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla kişi adları dahil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayınlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işaretleri içerir” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu gösterge ilde marka için başvuranların sayısının, toplam il nüfusunun yüz bin kişiye oranlanması ile bulunmaktadır. Marka başvuru sayıları Türk Patent Enstitüsü (TPE)

tarafından yayınlanmaktadır. İlin ekonomideki canlılığını ve yenilikçiliğini göstermesi açısından önemlidir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 35)

1.11. Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı

Patent, sınırlı bir yer ve süre için üçüncü kişiler tarafından buluşun izinsiz olarak üretilmesini, kullanılmasını veya satılmasını engelleme yoluyla sahibine tanınan tekel hakkıdır. Bu hakkın kullanabileceğini gösteren belgeye ise patent belgesi denir (Türk Patent Enstitüsü, 2013: 3).

Bu gösterge ilde patent için başvuruların sayısının, toplam il nüfusunun yüz bin kişiye oranlanması ile bulunmaktadır. Patent başvuru sayıları Türk Patent Enstitüsü tarafından yayınlanmaktadır. Bu gösterge marka başvuru sayısı ile benzerlikler göstermekte ve ildeki bireylerin yenilikçiliğe ve yaratıcılığa açıklığını göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 35).

1.12. Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı

Yüksek lisans, Yükseköğretim Kanunu 3. Maddesine göre “(Bilim uzmanlığı, yüksek mühendislik, yüksek mimarlık, master): Bir lisans öğretimine dayalı, eğitim - öğretim ve araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Doktora ise “Lisansa dayalı en az altı veya yüksek lisans veya eczacılık veya fen fakültesi mezunlarınca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre bir laboratuvar dalında kazanılan uzmanlığa dayalı en az dört yarıyıllık programı kapsayan ve orijinal bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu gösterge yenilik doğuran unsurlardan biri olması nedeniyle önemlidir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 35). İlde yüksek lisans ve doktora yapan nüfusun, toplam il nüfusu içerisindeki 30+ yaş nüfusuna oranlanması ile bulunmaktadır. Bu veriler Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanmaktadır.

1.13. Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri

Bu gösterge tarım sektöründe çalışan kesimin gelir düzeyini ve verimliliği yansıtmaktadır (Kavasoğlu, 2007: 7). Tarımsal üretim değeri; bitkisel ve hayvansal

ürünlere ilişkin veriler ile bunlara ait birim fiyatlarının çarpımından elde edilmektedir (TUİK, 2012: 68). Kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri göstergesi TUİK tarafından yayınlanmakta ve TL olarak ifade edilmektedir.

1.14. Turizm Yatırım-İşletme ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Turizm yatırım belgesi 21.06.2005 tarih ve 25852 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğe göre Turizm Yatırımı Belgesi Bakanlıkça turizm tesislerine yatırım aşamasında verilen belgeyi ifade etmektedir. Turizm İşletmesi Belgesi, Bakanlıkça turizm tesislerine işletme aşamasında verilen belgeyi, belediye belgesi ise bulunduğu yerin mevcut belediyesi tarafından verilen belgeyi ifade etmektedir (Türkarşan, 2014: 18).

Bu gösterge hizmetler sektörünün ağırlığı açısından önemlidir ve turizm sektörünün önemine vurgu yapılmaktadır. Bu göstergedeki veriler Kültür ve Turizm Bakanlığınca yayınlanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 36).

1.15. Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçerisindeki Payı

Yatırım Teşvik Belgesi, yatırımın karakteristik değerlerini ihtiva eden, yatırımın belirlenen asgari şartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi halinde üzerinde kayıtlı destek unsurlarından istifade imkânı sağlayan, teşvik sistemi ile ilgili kararın amaçları doğrultusunda gerçekleştirilecek yatırımlar için düzenlenen belgedir (SERKA, 2013: 4). Yatırım Teşvik Belgesi, tasarrufları yatırıma yönlendirmeyi, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak bölgeler arası dengesizlikleri gidermeyi, istihdam yaratmayı ve uluslararası rekabet gücü sağlamayı amaçlar ve devlet tarafından yatırımların desteklenmesi için verilir (ORAN, 2013: 3).

Teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içerisindeki payı göstergesi, Ekonomi Bakanlığınca üretilmekte ve yüzde olarak ifade edilmektedir.

2. Sakarya İlinin Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergelerinin Durumu

Sakarya ilinin rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergelerinin durumu Türkiye İstatistik Kurumu, Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Türk Patent Enstitüsü gibi kurumlardan alınan veriler ışığında aşağıdaki başlıklarda incelenmiştir.

2.1. İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya il ihracatının Türkiye içindeki payı göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye’de 2013 itibariyle toplam 151.802.637 bin dolar ihracat yapılmıştır. Sakarya’da ise toplam 2.415.087 bin dolar ihracat yapılmıştır. Sakarya ili Türkiye’de toplam ihracatının %1,6’sını karşılamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1.
Sakarya İl İhracatının Türkiye İçindeki Payı, 2013

Türkiye (Bin \$)	Sakarya (Bin \$)	Pay (%)
151.082.637	2.415.087	1,6

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.2. Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı

Sakarya ilinde kişi başına düşen ihracat tutarı göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Bu veri ildeki toplam ihracat rakamının, ilin toplam nüfusuna oranlanması ile bulunmuştur. Sakarya’da 2013 itibariyle toplam nüfus 917.373’tür. Toplam ihracat ise 2.415.087 bin dolardır. Bu veriler ışığında Sakarya’da kişi başına düşen ihracat tutarı 2.633 dolardır (Tablo 2).

Tablo 2.
Sakarya İli Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı, 2013

Nüfus	İhracat (Bin \$)	Kişi Başına Düşen İhracat Tutarı (\$)
917.373	2.415.087	2.633

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.3. İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili imalat sanayi işyerlerinin Türkiye içindeki payı göstergesi için Sosyal Güvenlik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye’de 2013 itibariyle toplam 296.632 imalat sanayi işyeri bulunmaktadır. Sakarya ilinde bu rakam 4.069’dur. Türkiye’deki toplam imalat sanayi işyerlerinin Sakarya ilindeki imalat sanayi işyerlerine oranlanması ile bulunan pay ise %1,37’dir (Tablo 3).

Tablo 3.
Sakarya İli İmalat Sanayi İşyerlerinin Türkiye İçindeki Payı, 2013

Türkiye	Sakarya	Pay (%)
296.632	4.069	1,37

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.4. İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı

Sakarya ili imalat sanayi kayıtlı işyeri oranı göstergesi için Sosyal Güvenlik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya’da 2013 itibariyle toplam 21.111 kayıtlı işyeri bulunmaktadır. Kayıtlı imalat sanayi işyeri sayısı ise 4.069’dur. Sakarya ilindeki toplam kayıtlı işyeri sayısının imalat sanayi kayıtlı işyerine oranlanması ile bulunun oran ise %19,3’tür (Tablo 4).

Tablo 4.
Sakarya İli İmalat Sanayi Kayıtlı İşyeri Oranı, 2013

Tüm İşyerleri	İmalat Sanayi İşyerleri	Oran (%)
21.111	4.069	19,3

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.5. Kişi Başı İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi

TÜİK elektrik kullanımının sektörlere göre ayrılmasında sanayi sektörünü baz almış ayrıca imalat sanayi elektrik tüketimi verilerini göstermemiştir. Bu sebeple çalışmada kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi kullanılmıştır. Sakarya ili kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden

yararlanılmıştır. Sakarya ilinde 2012 itibariyle toplam 2.343.210 MW/h elektrik tüketilmiştir. Bu elektrik tüketiminde 1.245.266 MW/h ise sanayi işletmelerinde kullanılmıştır. Sakarya’da kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi 1.357 KW/h’dir. Kişi başı sanayi elektrik tüketimi, sanayi işletmelerinde tüketilen elektrik miktarının toplam nüfusa oranlanması ile bulunmuş ve KW/h ile gösterilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5.
Sakarya İli Kişi Başına Düşen Sanayi Elektrik Tüketimi, 2012

Toplam Elektrik Tüketimi (MW/h)	Sanayi Elektrik Tüketimi (MW/h)	Toplam Nüfus	Kişi Başına Düşen Sanayi Elektrik Tüketimi (KW/h)
2.343.210	1.245.266	917.373	1.357

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.6. Organize Sanayi Bölgesinde Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı göstergesi için Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye’de 2013 itibariyle toplam 70.606 bölge parsel sayısı mevcuttur. Üretimdeki parsel sayısı ise 47.019’dur. Sakarya ilinde 324 bölge parsel sayısı bulunurken, üretim yapılan parsel sayısı 134’tür. Sakarya’da organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı %0,28’dir. (Tablo 6).

Sakarya ilinde 6 tane organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Sakarya I, Sakarya II ve Sakarya III organize sanayi bölgelerinde üretim yapılan parsel sayısı mevcutken, Karasu, Ferizli ve Kaynarca organize sanayi bölgelerinde üretim yapılan parsel bulunmamaktadır (Tablo 7).

Tablo 6.
Sakarya ili OSB Üretim Yapılan Parsellerin Türkiye İçindeki Payı, 2013

	Bölge Parsel Sayısı	Üretimdeki Parsel Sayısı
Türkiye	70.606	47.019
Sakarya	324	134
Pay (%)	0,46	0,28

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.*

Tablo 7.
Sakarya ili OSB Bölge Parsel Sayısı ve Üretimdeki Parsel Sayı, 2013

OSB Adı	Bölge Parsel Sayısı	Üretimdeki Parsel Sayısı
Sakarya I	61	55
Sakarya II	93	51
Sakarya III	57	28
Karasu	6	0
Ferizli	59	0
Kaynaca	48	0
TOPLAM	324	134

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.7. Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili küçük sanayi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı göstergesi için Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye’de 2013 itibariyle toplam 488 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Bu küçük sanayi sitelerinde ise toplam 93.104 adet işyeri mevcuttur. Sakarya ilinde 7 adet küçük sanayi sitesi bulunmakta ve bu küçük sanayi sitelerinde 764 işyeri mevcut olmaktadır. Küçük sanayi siteleri doluluk oranı Türkiye’de %89 iken, Sakarya’da bu oran %85’tir. Sakarya ilinin küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı %0,82’dir (Tablo8 ve Tablo9).

---

* Organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesi verileri Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yetkililerinden elektronik posta yoluyla elde edilmiştir.

Sakarya ilinin küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı göstergesi, Sakarya’da bulunan küçük sanayi sitesi işyerlerinin, Türkiye’de bulunan küçük sanayi sitesi işyerlerine oranlanması ile bulunmuştur.

Tablo 8.
Sakarya İli Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısının Türkiye İçindeki Payı, 2013

	Küçük Sanayi Sitesi	İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)
Türkiye	488	93.104	89
Sakarya	7	764	85
Pay (%)	1,43	0,82	

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.

Tablo 9.
Sakarya İli Küçük Sanayi Siteleri, 2013

Küçük Sanayi Sitesi Adı	İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)
Adapazarı Sanayi Sitesi	100	100
Adapazarı Ziraat Aletleri SS	196	97
Karasu Sanayi Sitesi	100	80
Geyve Sanayi Sitesi	100	81
Hendek Sanayi Sitesi	112	100
Adapazarı (Otomobilciler) SS	88	100
Ferizli Sanayi Sitesi	68	0*
TOPLAM	764	85

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.8. Yeni Kurulan Şirketlerin Toplam Sermayesinin Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin Türkiye içindeki payı göstergesi için Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği verileri kullanılmıştır. Türkiye’de 2013 itibarıyla toplam 49.943 şirket kurulmuş ve bu şirketlerin toplam sermayesi 12.767.617.197 TL’dir. Sakarya ilinde ise toplam 312 şirket kurulmuş ve bu şirketlerin

* 2013 verilerinde doluluk oranı %0 olan Ferizli Sanayi Sitesi doluluk oranları, 2014 verilerinde %93’tür.

toplam sermayesi 60.221.000 TL’dir. Sakarya ili yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin Türkiye içindeki payı %0,47’dir (Tablo 10).

Tablo 10.
Türkiye ve Sakarya İli Yeni Kurulan Şirketler ve Toplam Sermayeleri, 2013

		Anonim	Kollektif	Komandit	Limited	Koop.	Genel Toplam
Türkiye	Sayı	8.703	36	2	40.287	915	49.943
	Sermaye (TL)	8.071.878.117	4.481.000	101.000	4.691.157.080	-	12.767.617.197
Sakarya	Sayı	40	2	-	267	3	312
	Sermaye (TL)	23.097.000	350.000	-	36.770.500	3.500	60.221.000

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği 2013 verilerinden derlenmiştir.*

2.9. On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı

Sakarya ili on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı göstergesi için Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya’da 2013 itibariyle 155 yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır. Sakarya ili on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı 1,7’dir. Bu veri, yabancı sermayeli şirket sayısının, toplam nüfus içinde on bin kişiye oranlanmasıyla bulunmuştur (Tablo 11).

Tablo 11.
Sakarya İli On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı, 2013

Toplam Nüfus	Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	On Bin Kişiye Düşen Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı
917.373	155	1,7

Kaynak: MARKA Sakarya Yatırımcı Rehberi 2014 verilerinden derlenmiştir.

* Yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesi Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği yetkililerinden elektronik posta yoluyla elde edilmiştir.

2.10. Yüz Bin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Sayısı

Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen marka başvuru sayısı göstergesi için Türk Patent Enstitüsü verileri kullanılmıştır. Sakarya’da 2013 itibariyle 631 marka başvurusunda bulunulmuştur. Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen marka başvuru sayısı 68,8’dir. Bu veri toplam marka başvuru sayısının, toplam nüfus içinde yüz bin kişiyeye oranlanması ile bulunmuştur (Tablo 12).

Tablo 12.
Sakarya İli Yüz Bin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Sayısı, 2013

Toplam Nüfus	Marka Başvuru Sayısı	Yüz Bin Kişiyeye Düşen Marka Başvuru Sayısı
917.373	631	68,8

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.11. Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı

Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen patent başvuru sayısı göstergesi için Türk Patent Enstitüsü verileri kullanılmıştır. Sakarya ilinde 2013 itibariyle 79 patent başvurusunda bulunulmuştur. Sakarya ili yüz bin kişiyeye düşen patent başvuru sayısı 8,6’dır. Bu veri toplam patent başvuru sayısının, toplam nüfus içinde yüz bin kişiyeye oranlanması ile bulunmuştur (Tablo 13).

Tablo 13.
Sakarya İli Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı, 2013

Toplam Nüfus	Patent Başvuru Sayısı	Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent Başvuru Sayısı
917.373	79	8,6

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.12. Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı

Sakarya ili yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verileri incelenmiştir. Sakarya ilinde 2013 itibariyle 5.240’ı yüksek lisans, 1.847’si doktora mezunu olmak üzere 7.087 kişi vardır. Sakarya’da 30+ yaş nüfusu ise 488.151’dir. Sakarya ili yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş

nüfusa oranı %1,45'tir. Bu veri yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranlanması ile bulunmuştur (Tablo 14).

Tablo 14.
Sakarya İli Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı, 2013

Yüksek Lisans Mezunları Nüfus	Doktora Mezunları Nüfus	Yüksek Lisans ve Doktora Sahibi Toplam Nüfus	30+ Yaş Nüfusu	YL ve DR Sahibi Nüfusun 30+ Yaş Nüfusa Oranı (%)
5.240	1.847	7.087	488.151	1,45

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.13. Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri

2013'den itibaren kentsel ve kırsal nüfus ayrımı yapılmadığından dolayı 2012 verileri kullanılacaktır. Sakarya ili kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri göstergesi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya'da 2012 itibariyle 2.403.467 bin TL tarım üretim değeri hesaplanmıştır. Bu veriyi oluşturan paydalara bakıldığında, bitkisel üretim değeri 1.284.528 bin TL, canlı hayvan değeri 916.624 bin TL ve hayvansal ürünler değeri 202.315 bin TL'dir (Tablo 15).

Sakarya ili 2012 nüfusu 902.267'dir. Nüfusun 680.637'sini kentsel nüfus oluştururken 221.630'unu kırsal nüfus oluşturmaktadır. 2012'de Sakarya'da kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri 10.845 TL'dir. Bu veri tarımsal üretim değerinin kırsal nüfusu oluşturan nüfusa oranlanması ile bulunmuştur (Tablo 16).

Tablo 15.
Sakarya İli Tarımsal Üretim Değeri, 2012, (Bin TL)

Toplam Tarımsal Üretim Değeri	Bitkisel Üretim Değeri	Canlı Hayvan Değeri	Hayvansal Ürünler Değeri
2.403.467	1.284.528	916.624	202.315

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2012

Tablo 16.
Sakarya İli Kırsal Nüfus Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri, 2012

Kırsal Nüfus	Tarımsal Üretim Değeri (Bin TL)	Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (TL)
221.630	2.403.467	10.845

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.14. Turizm Yatırım-İşletme ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payı göstergesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye’de 2013 itibariyle 301.862 turizm yatırımı belgeli, 749.299 turizm işletmesi belgeli ve 497.728 belediye belgeli yatak sayısı bulunmaktadır. Sakarya’da ise 2.150 turizm yatırımı belgeli, 2.137 turizm işletmesi belgeli ve 3.952 belediye belgeli yatak sayısı mevcuttur. Bu rakamlar ışığında Sakarya ili turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payına bakıldığında, turizm yatırımı belgeli yatak sayısı payının %0,71, turizm işletmesi belgeli yatak sayısı payının %0,29 ve belediye belgeli yatak sayısı payının %0,79 olduğu görülmektedir (Tablo 17).

Tablo 17.
Sakarya İli Turizm Yatırım-İşletme ve Belediye Belgeli Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı, 2013

	Turizm Yatırımı Belgeli	Turizm İşletmesi Belgeli	Belediye Belgeli
Türkiye	301.862	749.299	497.728
Sakarya	2.150	2.137	3.952
Pay (%)	0,71	0,29	0,79

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.15. Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ili teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payı göstergesi için Ekonomi Bakanlığı verileri kullanılmıştır. Türkiye 2013 itibariyle 237’si yabancı

sermayeye, 4.705'i yerli sermayeye olmak üzere toplam 4.942 adet yatırım teşvik belgesi düzenlemiştir. Teşvik belgeli yatırım tutarı yabancı sermaye için 13.156 milyon TL, yerli sermaye için 81.565 milyon TL ve toplamda 94.721 milyon TL'dir.

Sakarya iline bakıldığında 4'ü yabancı sermayeye, 63'ü yerli sermayeye olmak üzere toplam 67 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir. Sakarya'da teşvik belgeli yatırım tutarı yabancı sermaye için 74 milyon TL, yerli sermaye için 707 milyon TL ve toplamda 781 milyon TL'dir. Bu veriler göz önünde bulundurularak Sakarya ilinde teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payının % 0,82 olduğu görülmektedir (Tablo 18).

Tablo 18.
Sakarya İli Teşvik Belgeli Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı, 2013

	Toplam Teşvik Belgesi Adedi	Sakarya İli Teşvik Belgesi Adedi	Toplam Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Sakarya İli Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Pay (%)
Yabancı Sermaye	237	4	13.156	74	0,56
Yerli Sermaye	4.705	63	81.565	707	0,87
TOPLAM	4.942	67	94.721	781	0,82

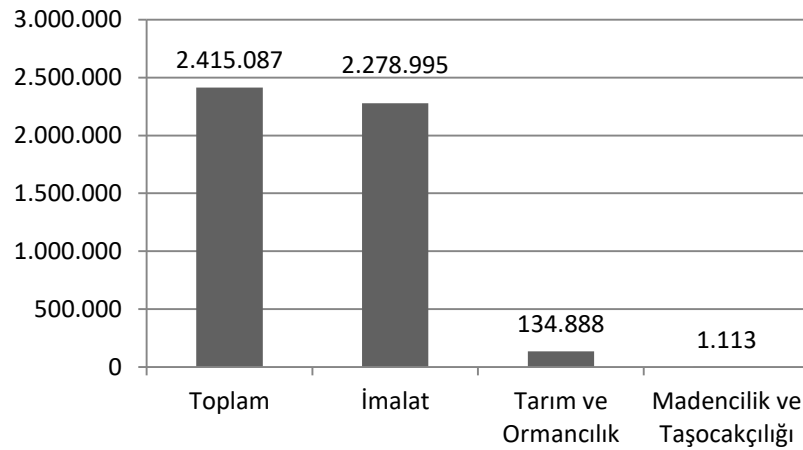
Kaynak: Ekonomi Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.

3. Sakarya İlinin Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergelerinin Türkiye İçindeki Yerinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde Sakarya İlinin rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergelerinin TUIK, SGK, TOBB, Türk Patent Enstitüsü, Ekonomi Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve MARKA gibi kurumlardan alınan veriler ışığında sosyo-ekonomik analiz açısından ve Türkiye içindeki yerinin belirlenebilmesi için genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

TUIK tarafından 'bir ülkedeki yerleşik kişi ve kurumların diğer ülkelere mal satması' olarak tanımlanan ihracat, illere döviz girdisi sağlama potansiyeli, ihraç kalitede üretim yapabilme gücü ve üretim seviyesi bakımından sonuca olumlu etki eden bir göstergedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 33). Sakarya ili 2013'de 2.415.087 bin dolar ihracatla

Türkiye toplam ihracatının %1,6'sını karşılamış ve en fazla ihracat yapan 9. İl olmuştur. Sakarya ili 2013'de en fazla ihracat yapan 10 il arasında, ihracatını en fazla artıran ildir. Sakarya ili geçen seneye göre ihracatını %26 artırmıştır. Sakarya'da yapılan ihracatın ekonomik faaliyetlere göre dağılıma bakıldığında en büyük pay %94,4 ile imalat sektörüne aittir. 2013'de yapılan toplam 2.514.087 bin dolar ihracatın, 2.278.995 bin doları imalat sektöründe gerçekleşmiştir. Bu sektörü 134.888 dolar ihracat yapan tarım ve ormancılık sektörü takip etmiştir.

Grafik 1.
Sakarya İli Ekonomik Faaliyetler Göre İhracat, 2013, (Bin \$)

Sakarya ilinin kişi bazında rekabet ve üretim kapasitesini gösteren kişi başına düşen ihracat tutarı 2013'de 2.633 dolar olarak gerçekleşmiştir. İl düzeyinde ihracatın artması ile paralellik gösteren bu veri 2013'de ihracatın artması ile olumlu yönden etkilenmiştir. Türkiye'de 2013 için kişi başına düşen ihracat tutarına bakıldığında 1.980 dolar olduğu görülmektedir. Sakarya ili kişi başına düşen ihracat tutarında Türkiye ortalamasının üstünde seyretmekte ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini pozitif etkilemektedir.

Türkiye'de ekonomik faaliyetlere bakıldığında en büyük payın imalat sektörüne ait olduğu görülmektedir. Bu nedenle imalat sanayi işyerlerinin Türkiye içindeki payı parametresi ile imalat sanayi işyeri oranı parametresi, ilin reel sektör üretim gücünü göreceli ortaya koymakta ve sanayi sektöründe imalat sanayinin ağırlığını ölçmektedir. İl bazında imalat sanayi işyeri oranının fazla olması sonuca pozitif etki etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 33-34). SGK verilerine göre 2013 itibariyle Türkiye'de

toplam 1.773.449 işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinin 296.632'sini imalat sanayi işyerleri oluşturmaktadır. Sakarya'da ise toplam işyeri sayısı 21.111'dir ve bu işyerlerinin 4.069'unu imalat sanayi işyerleri oluşturmaktadır. Sakarya ili imalat sanayi işyerlerinin Türkiye içindeki payı %1,37'dir. Sakarya ilinde kayıtlı işyeri sayısının %19,3'ünü imalat sanayi işyerleri oluşturmaktadır. Her beş işyerinden birisinin imalat sanayi işyeri olduğu Sakarya ili, %16,7 olan Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmakta ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine pozitif etki yapmaktadır.

İllerde sanayi sektörünün ağırlığını ve işyerlerindeki kapasite kullanımını dolaylı yönden açıklayan kişi başına düşen sanayi elektrik tüketimi parametresi sonuca olumlu katkılarda bulunur (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34). 2012'de Türkiye genelinde ve Sakarya'da elektrik tüketimine bakıldığında en büyük pay sanayi işletmelerine aittir (TÜİK, 2013: 124). Kişi başına düşen sanayi işletmesi elektrik tüketimi Türkiye'de 1.203 KW/h iken Sakarya'da bu oran Türkiye ortalamasının üzerinde seyrederek 1.357 KW/h olarak gerçekleşmiş ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini pozitif etkilemiştir.

Organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı göstergesi, fiilen üretim yapılan parselleri işaret eder ve etkili bir kalkınmışlık göstergesi olarak parametreler içinde yer alır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34). 2013 itibariyle Türkiye'de üretim yapılan parsel sayısı 47.019 iken Sakarya ilinde bu sayı 134'tür. Sakarya ilinin organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı %0,28'dir. Sakarya ilinde bulunan 6 tane organize sanayi bölgesinin üç tanesinde (Sakarya I, Sakarya II ve Sakarya III) üretim yapılan parsel sayısı bulunurken üç tanesinde ise (Karasu, Ferizli ve Kaynarca) üretim yapılan parsel sayısı bulunmamaktadır. Türkiye'de üretim yapılan parsel sayısının bölge parsel sayısı içindeki oranı %66,6 iken, Sakarya ilinde bu oran %41,4 olarak Türkiye ortalamasının altında seyretmekte ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine negatif etki yapmaktadır.

Küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı göstergesi, iş hayatının canlılığını, üretim kapasitelerini ve üretim güçlerini gösteren bir parametre olarak rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergeleri arasında yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34). 2013 itibariyle Türkiye'deki 488 küçük sanayi sitesinin 7'si

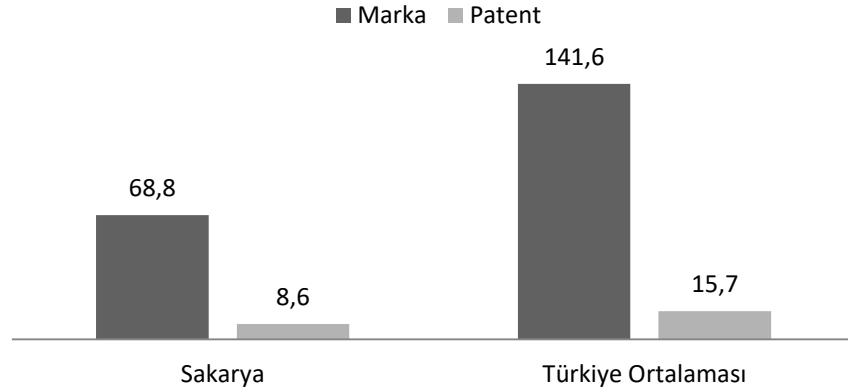
Sakarya ilinde bulunmaktadır. Sakarya ilinde bulunan küçük sanayi siteleri; Adapazarı Sanayi Sitesi, Adapazarı Zirai Aletler Sanayi Sitesi, Karasu Sanayi Sitesi, Geyve Sanayi Sitesi, Hendek Sanayi Sitesi, Adapazarı (Otomobilciler) Sanayi Sitesi ve Ferizli Sanayi Sitesi'dir. Türkiye'de toplam sanayi sitesi işyeri sayısı 93.104 iken Sakarya'da bu sayı 764'tür. Sakarya ili küçük sanayi sitesi işyeri sayısının Türkiye içindeki payı %0,82'dir. 2013'de küçük sanayi sitelerinin doluluk oranları Türkiye genelinde %89 iken Sakarya'da bu oran %85 ile Türkiye ortalamasının altında seyretmekte ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine negatif etki yapmaktadır.

Yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin Türkiye içindeki payı göstergesi, başta imalat sanayi olmak üzere aynı zamanda hizmetler sektörünün mevcut canlılığını ve geleceğe yönelik potansiyelini göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34). Yeni kurulan şirketler gelişmiş yerlerde toplanma eğilimi göstermekte ve sosyo-ekonomik gelişmişliğe olumlu katkılar sunmaktadır. Türkiye'de 2013 itibarıyla 49.943 şirket kurulmuş ve toplam sermayeleri 12.767.617.197'dir. Sakarya'da ise 40 anonim, 2 kollektif, 267 limited ve 3 kooperatif olmak üzere toplamda 312 şirket kurulmuştur ve bu kurulan şirketlerin toplam sermayeleri 60.221.000 olarak Türkiye içinde %0,47 paya sahiptir.

On bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı göstergesi, ilin yabancı yatırımcılar tarafından cazibe merkezi olup olmadığını ve ildeki bireyler üzerinde zenginlik ve refah etkisini göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34-35). Türkiye'de toplam 36.327, Sakarya'da ise 155 yabancı sermayeli şirket bulunmaktadır (MARKA, 2014: 17). Türkiye genelinde on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı 4,7 iken Sakarya'da bu sayı 1,7 olarak Türkiye ortalamasının altında kalmış ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

Yüz bin kişiye düşen marka ve patent başvuru sayısı göstergeleri, toplam ekonomik gücün yanında, ilde yaşayan bireylerin yeniliklere açıklığını, verimliliğini ve etkinliğini göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 35). Türkiye'de toplam 108.586 marka ve 12.054 patent başvurusunda bulunulmuştur. Sakarya'da ise 631 marka ve 79 patent başvurusunda bulunulmuştur. Türkiye'de yüz bin kişiye düşen marka başvuru sayısı 141,6 iken, yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayısı ise 15,7'dir. Sakarya'da ise yüz bin kişiye düşen marka başvuru 68,8 iken, yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayısı

8,6'dır. Sakarya ili yüz bin kişiye düşen marka ve patent başvuru sayılarında Türkiye ortalamasının altında kalmış ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine negatif etki etmiştir.

Grafik 2.
Türkiye ve Sakarya İlinde Yüz Bin Kişiyeye Düşen Patent ve Marka Başvuru Sayıları, 2013

Yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı göstergesi, büyüme modellerinde büyümenin içsel unsuru olarak kabul edilen inovasyon (yenilik) doğuran etkilerden olması nedeniyle sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri arasında yer almıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 35). Türkiye’de 2013 itibariyle 532.757’si yüksek lisans, 154.180’i doktora olmak üzere toplam 686.937 lisansüstü eğitim mezunu nüfus bulunmaktadır. Sakarya’da ise 5.240’ı yüksek lisans, 1847’si doktora olmak üzere toplam 7.087 lisansüstü eğitim mezunu nüfus bulunmaktadır. Sakarya ili yüksek lisans ve doktora mezunu nüfusun Türkiye içindeki yüksek lisans ve doktora mezunu nüfus içindeki payı %1’dir. Türkiye genelinde yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı %1,77 iken Sakarya’da bu oran %1,45 olarak Türkiye ortalamasının altında kalmış ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

Kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri göstergesi, ifade edilen değerin yüksek olması durumunda tarım sektöründe gelişmişlik ile verimliliğe işaret etmekte ve sonuca olumlu katkılar sunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 36). Türkiye’de 2012 itibariyle kırsal nüfus başına tarımsal üretim değeri 11.684 TL iken Sakarya’da bu rakam 10.845

TL'dir. Sakarya ili tarımsal üretim değeri, Türkiye'nin genel tarımsal üretim değerinde %1,2'lik paya sahiptir. Sakarya ili kırsal nüfus başına tarımsal üretim değerinde, Türkiye ortalamasının altında kalmış ve bu durum ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine negatif etki etmiştir.

Tarım sektörü ve sanayi sektörlerine kıyasla, katma değerın görece yüksek olduğu hizmetler sektörüne ilişkin turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payı göstergesi ile illerin hizmetler sektöründeki ağırlığı ortaya konulmaktadır. Turizm sektörünün ülke ekonomisi açısından önemi vurgulanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 36). İkinci bölümde de bahsedildiğı gibi 2013 itibariyle Sakarya ilinin turizm yatırım-işletme ve belediye belgeli yatak sayısının Türkiye içindeki payı; turizm yatırım belgeli yatak sayısında %0,71 (2.150), turizm işletmesi belgeli yatak sayısında %0,29 (2.137) ve belediye belgeli yatak sayısında 0,79 (3.952)'dur.

Teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payı göstergesi, illerin yatırımlardan aldıkları payları, yatırım güçlerini ve ekonomik potansiyellerini gösterme ve sonuca olumlu etkide bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 36). 2013 itibariyle Türkiye'de toplam 94.721 milyon TL teşvik belgeli yatırım yapılmıştır. Bu teşvik belgeli yatırım tutarının 781 milyon TL'si Sakarya ilinde gerçekleşmiştir. Sakarya ilinin teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payı %0,82'dir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu, Sosyal Güvenlik Kurumu, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğı, Ekonomi Bakanlığı, Doğı Marmara Kalkınma Ajansı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Türk Patent Enstitüsü'nden alınan veriler doğrultusunda Sakarya ilinin rekabetçi ve yenilikçi kapasite göstergeler açısından sosyo-ekonomik analizi yapılmış ve kullanılan parametrelerin Türkiye içindeki yeri incelenmiştir.

İllerin üretim seviyesini ve döviz girdisi sağlama potansiyelini gösteren ihracat, Sakarya ilinde artış göstermektedir. Sakarya ili 2013'de Türkiye genelinde en fazla ihracat yapan 9. il olmuştur. En fazla ihracat yapan 10 il içerisinde, geçen yıla oranla ihracatını en fazla artıran %26 ile Sakarya ili olmuştur. Buna paralel olarak kişi başına düşen ihracat

tutarı da Türkiye ortalamasının üstünde bulunarak artış göstermiştir. İhracattaki bu gelişmeler Sakarya'nın sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine pozitif etkide bulunmuştur.

İlin reel sektör üretim gücünü göreceli olarak ortaya koyan imalat sanayi kayıtlı işyeri oranı ve kişi başı sanayi elektrik tüketimi, Sakarya ilinde, Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini pozitif etkilemiştir.

Etkili bir kalkınmışlık göstergesi olan ve fiilen üretim yapılan parselleri işaret eden organize sanayi bölgesinde üretim yapılan parsellerin Türkiye içindeki payı göstergesi, Sakarya ilinde, Türkiye geneli ortalamasının altında kalmıştır. Yine iş hayatının canlılığını ve üretim kapasitelerini gösteren küçük sanayi sitesi işyerlerinin Türkiye içindeki payı göstergesi de doluluk oranları bakımından 2013 itibariyle Türkiye geneli ortalaması altında kalmış ve bu iki parametre Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

İlin yabancı yatırımcılar tarafından cazibe merkezi olup olmadığını gösteren on bin kişiye düşen yabancı sermayeli şirket sayısı göstergesi, Sakarya ilinde Türkiye geneli ortalamasının altında kalmış ve sonuca negatif etki yapmıştır.

Bireylerin verimliliğini ve yeniliklere açıklığını gösteren yüz bin kişiye düşen marka başvuru sayısı göstergesi ve yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayısı göstergesi, Türkiye geneli ortalamasının çok altında kalmış ve bu parametreler Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir. Bu iki parametreyle alakalı olan ve inovasyon (yenilik) doğuran yüksek lisans ve doktora sahibi nüfusun 30+ yaş nüfusa oranı göstergesi, Türkiye geneli ortalamasına yakın olmakla birlikte yine de bu ortalamanın altında kalarak ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine negatif etki yapmıştır.

Tarım sektöründe gelişmişlik ve verimliliği ifade eden kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri göstergesi, Sakarya ilinde Türkiye geneli ortalaması altında kalmış ve ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

Sakarya’da illerin yatırımlardan aldığı payı gösteren teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payı %0,82 ve illerin geleceğe yönelik potansiyelini gösteren yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin Türkiye içindeki payı %0,42’dir. Sakarya’nın Türkiye’deki toplam nüfus içinde %1,2’lik payı dikkate alındığında, bu iki parametrenin de geliştirilmesi gereken parametreler olduğu görülmektedir.

Kaynakça

ALTUNTEPE, Nihat (2011), Türkiye’de Uygulanan Para ve Maliye Politikalarının İmalat Sanayi Üzerindeki Etkileri (1980-2009), **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta

BAYÜLKEN, Yavuz ve KÜTÜKOĞLU, Cahit (2012), **Organize Sanayi Bölgeleri Küçük Sanayi Siteleri Teknoparklar**, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Ankara.

ÇETİN, Muhammet Şükrü (2008), Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelere Olası Etkileri; Türkiye Örneği, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

MARKA (2014), **Sakarya Yatırımcı Rehberi**, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Kocaeli.

İhracat Yönetmeliği (1996), **T.C. Resmi Gazete**, 22515, 6 Ocak 1996.

Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara.

KAVASOĞLU, Taner (2007), **Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Araştırması**, 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, İzmir.

Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1995), **T.C. Resmi Gazete**, 22326, 8 Haziran 1995.

ORAN (2013), **Yatırım Teşvik Rehberi Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Uygulamaları**, Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, Kayseri.

Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu (2000), **T.C. Resmi Gazete**, 24021, 12 Nisan 2000.

SERKA (2013), **25 Soruda Yatırımlarda Devlet Yardımları**, Serhat Kalkınma Ajansı, Kars.

TÜRKARSLAN, Mustafa (2014), **Turizm Yatırımlarında Yararlanılabilecek Finansal Kaynaklar**, Trakya Kalkınma Ajansı, Edirne.

TUİK (2012), **Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2012**, Ankara.

TUİK (2013), **Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013**, Ankara.

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik (2005), **T.C. Resmi Gazete**, 25852, 21 Haziran 2005.

Türk Patent Enstitüsü (2014), **Patent/Faydalı Model Kılavuzu**, Ankara.

YAVAN, Nuri ve KARA, Hamdi (2003), “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C.1, S.1, Ankara.

Yükseköğretim Kanunu (1981), **T.C. Resmi Gazete**, 17506, 4 Kasım 1981.

İnternet Kaynakları

http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/bilgi-merkezi/BilgiMerkeziIstatistik?_adf.ctrl-state=epceotvgc_4&_afLoop=378172455190799&_afWindowMode=0&_afWindowId=epceotvgc_1# Erişim Tarihi, 05.12.2014

<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> Erişim Tarihi, 15.11.2014

<http://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> Erişim Tarihi, 17.12.2014

<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/statistics/> Erişim Tarihi, 22.10.2014

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9858/belediye-belgeli-tesisler.html> Erişim Tarihi, 13.12.2014

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9857/isletme-belgeli-tesisler.html> Erişim Tarihi, 13.12.2014

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI

MALİ GÖSTERGELERİ

Sefa KARAGÖZ*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri çerçevesinde eğitim mali göstergeler kriterlerini incelemektedir. Mali göstergeler “ildeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı, ildeki tasarruf mevduatının Türkiye içindeki payı, kişi başına düşen banka mevduatı tutarı, bin kişiye düşen internet bankacılığı aktif bireysel müşteri sayısı, bin kişiye düşen internet bankacılığı aktif kurumsal müşteri sayısı, kişi başına düşen bütçe gelirleri, il vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı” olarak incelenmiştir.

Çalışmanın amacı yukarıdaki göstergeler ışığında Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğini ortaya koyabilmektir.

Mali göstergeleri açısından sosyo-ekonomik analizin önemi; ilin finansal kapasitesini, ticaret hacimlerini, ithalat ve ihracat gibi makro değişkenlerinin toplumsal yansımalar açısından önemli olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma üç bölümde yapılandırılmıştır. İlk bölüm üzerinde spesifik olarak çalışılan mali göstergeleri; alt parametrelerinin Türkiye Bankalar Birliği, Maliye Bakanlığı gibi kurumlardan bulunan verilerin tanımlanmasına ayrılmıştır.

İkinci bölümde Sakarya ilinin tespit edilen parametreler düzeyinde 2012-2013 dönemine ilişkin verileri incelenmiştir.

Son bölümde ise Türkiye içinde Sakarya ilinin mali göstergeleri açısından mevcut yapısının Türkiye ortalamasındaki yeri ve bu parametrelerin geliştirilebilirliği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

1. Mali Göstergelere İlişkin Kavram ve Kapsam

Mali göstergelerde, ildeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı, ildeki tasarruf mevduatının Türkiye içindeki payı, kişi başına düşen banka mevduatı tutarı, bin kişiye düşen internet bankacılığı aktif bireysel müşteri sayısı, bin kişiye düşen internet

---

* Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
sefakaragoz52@hotmail.com

bankacılığı aktif kurumsal müşteri sayısı, kişi başına düşen bütçe gelirleri, il vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı parametreleri vardır.

1.1. İldeki Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Payı

Kredi, bir bankanın yapacağı istihbarat sonucunda gerçek ya da tüzel kişilere, yasaları, iç kurallarını ve kendi kaynaklarını da göz önünde tutarak teminat karşılığında ya da teminatsız olarak verilen para, teminat ya da kefalete denir (Parasız, 2000: 199). Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından yıllık üretilen bu gösterge 2013'e ilişkin olup yüzde olarak ifade edilmektedir. İlin mali durumunu yansıtan bir göstergedir.

1.2. İldeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı

Tasarruf mevduatı, mevduat bankaları nezdinde açtırılan, gerçek kişilere ait ve münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan mevduat hesaplarıdır (Bankacılık Kanunu, Md1). TBB tarafından yıllık üretilen bu gösterge 2013'e ilişkin olup yüzde olarak ifade edilmektedir. İlin mali durumunu, sermaye birikimini ve ekonomik potansiyelini yansıtan bir göstergedir.

1.3. Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı Tutarı

Mevduat, yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen parayı ifade eder (Bankacılık Kanunu, Md1). TBB tarafından yıllık üretilen bu gösterge 2013'e ilişkin olup TL olarak ifade edilmektedir. İldeki bireylerin tasarruf gücünü, dolaylı olarak da yatırım ve iş yapma gücünü, finansal sisteme erişilebilirliğini yansıtan bir göstergedir.

1.4. Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Bireysel Müşteri Sayısı

İnternet Bankacılığı, bankacılık hizmetlerinin internet üzerinden sunulduğu bir alternatif dağıtım kanalıdır. TBB tarafından yıllık üretilen bu gösterge 2013 yılına ilişkin olup binde sayı olarak ifade edilmektedir. İldeki bireylerin olduğu kadar, ilin mali durumunu ve ticari canlılığı yansıtan bir göstergedir.

1.5. Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Kurumsal Müşteri Sayısı

TBB tarafından yıllık üretilen bu gösterge 2013'e ilişkin olup binde sayı olarak ifade edilmektedir. İlin mali durumunu ve özellikle kurumların bilgi teknolojilerini kullanma düzeylerini ve profesyonel iş yapma kültürünü yansıtan bir göstergedir.

1.6. Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri

Bütçe; gelecek mali yıl için devletin gelir ve giderlerinin gösterildiği finansman planıdır (Öğretir ve Gül, 2013: 405). Maliye Bakanlığı tarafından yıllık üretilen bu gösterge 2013'e ilişkin olup bin TL olarak ifade edilmektedir. İldeki bireylerin dolaylı olarak gelir ve bütçeye katkı düzeylerini yansıtan bir göstergedir.

1.7. İl Vergi Gelirlerinin Türkiye İçindeki Payı

Vergi; devletin kamu hizmetlerini finanse etmek için toplumu oluşturan gerçek ve tüzel kişilerden ödeme güçlerine göre zorunlu olarak aldığı ekonomik değerlerdir (Pehlivan, 2014: 23). Maliye Bakanlığı tarafından yıllık üretilen bu gösterge 2013'e ilişkin olup yüzde olarak ifade edilmektedir. İldeki kayıtlı ekonomiyi ve katma değer yaratabilme kapasitesini yansıtan bir göstergedir.

2. Sakarya İlinin Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından Mali Göstergelerinin Durumu

Sakarya ilinin sosyo-ekonomik analiz açısından mali göstergelerinin durumu, TBB ve Maliye Bakanlığından alınan veriler ışığında incelenmiştir.

2.1. İldeki Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ilindeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı için TBB verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye'de 2013'te banka kredileri 1.009.762.855 TL, Sakarya ilinde ise 6.109.733 TL'dir. Sakarya ilindeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı %0,60'tır (Tablo 1).

Tablo 1.
Sakarya İlindeki Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Payı, 2013, (TL)

Türkiye	Sakarya	Yüzde (%)
1.009.762.855	6.109.733 TL	0,60

Kaynak: Veriler Türkiye Bankalar Birliğinden (TBB) alınmıştır.

2.2. İldeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ilindeki tasarruf mevduatının Türkiye içindeki payı için TBB verilerinden yararlanılmıştır. Türkiye'de 2013'te tasarruf mevduatı 330.985.872 TL, Sakarya ilinde

ise 1.688.340 TL'dir. Sakarya ilindeki tasarruf mevduatının Türkiye içindeki payı % 0,5'tir (Tablo 2).

Tablo 2.
Sakarya İlindeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı, 2013, (TL)

Türkiye	Sakarya	Yüzde (%)
330.985.872 TL	1.688.872 TL	0,5

Kaynak: Veriler Türkiye Bankalar Birliğinden (TBB) alınmıştır.

2.3. Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı Tutarı

Sakarya ilinin kişi başına düşen banka mevduatı tutarı için TBB verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya ili için toplam banka mevduatı tutarı 2013'te 3.305.976 TL'dir. Kişi başına düşen banka mevduatı tutarı ise 3.603 TL'dir (Tablo 3).

Tablo 3.
Sakarya İli Kişi Başı Banka Mevduatı Tutarı, 2013, (TL)

Nüfus	Sakarya Toplam	Sakarya Kişi Başı Düşen
917.373	3.305.976 TL	3.603 TL

Kaynak: Veriler Türkiye Bankalar Birliğinden (TBB) alınmıştır.

2.4. Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Bireysel Müşteri Sayısı

Sakarya ilinin bin kişiye düşen internet bankacılığı aktif bireysel müşteri sayısı için TBB verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya ili için 2013'te internet bankacılığı aktif bireysel müşteri sayısı 121.303'tür. Bin kişiye düşen internet bankacılığı aktif bireysel müşteri sayısı 132,22'dir (Tablo 4).

Tablo 4.
Sakarya İli Bin Kişiye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Bireysel Müşteri Sayısı, 2013, (kişi)

Nüfus	Sakarya Toplam	Sakarya Bin Kişiye Düşen
917.373	121.303	132,22

Kaynak: Veriler Türkiye Bankalar Birliğinden (TBB) alınmıştır.

2.5. Bin Kişiyeye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Kurumsal Müşteri Sayısı

Sakarya ilinin bin kişiyeye düşen internet bankacılığı aktif kurumsal müşteri sayısı için TBB verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya ili için 2013'te internet bankacılığı aktif kurumsal müşteri sayısı 10.342'dir. Bin kişiyeye düşen internet bankacılığı aktif kurumsal müşteri sayısı 11,27'dir (Tablo 5).

Tablo 5.
Sakarya İli Bin Kişiyeye Düşen İnternet Bankacılığı Aktif Kurumsal Müşteri Sayısı, 2013, (kişi)

Nüfus	Sakarya Toplam	Sakarya Bin Kişiyeye Düşen
917.373	10.342	11,27

Kaynak: Veriler Türkiye Bankalar Birliğinden (TBB) alınmıştır.

2.6. Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri

Sakarya ilinin kişi başına düşen bütçe gelirleri için Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Bütçe gelirleri Sakarya ili için 2013'te 1.634.461.668 TL'dir. Kişi başına düşen bütçe gelirleri ise 1.781 TL'dir (Tablo 6).

Tablo 6.
Sakarya İli Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri, 2013, (TL)

Nüfus	Sakarya Toplam	Sakarya Kişi Başına Düşen
917.373	1.634.461.668 TL	1.781 TL

Kaynak: Veriler Sakarya Gelir İdaresi Başkanlığından alınmıştır.*

2.7. İl Vergi Gelirlerinin Türkiye İçindeki Payı

Sakarya ilinin vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı için Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Vergi gelirleri 2013'te Türkiye'de 367.517.727.157 TL, Sakarya ilinde 1.463.566.111 TL'dir. Sakarya ilinin vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı % 0,40'tır (Tablo 7).

* http://www.sakaryavdb.gov.tr/vergi_ve_butce_gelirleri.htm

Tablo 7.
Sakarya İlindeki Vergi Gelirlerinin Türkiye İçindeki Payı, 2013, (TL)

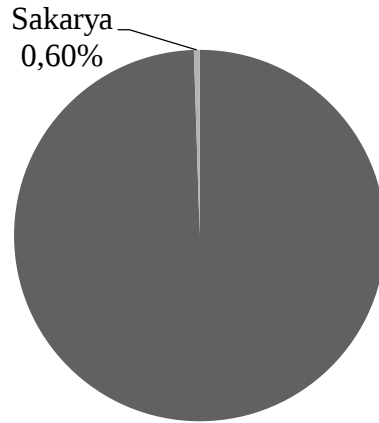
Türkiye	Sakarya	Yüzde (%)
367.517.727.157 TL	1.463.566.111 TL	0,40

Kaynak: Veriler Gelir İdaresi Başkanlığından alınmıştır.*

3. Sakarya İlinin Mali Göstergeler Açısından Sosyoekonomik Analizinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde Sakarya ilinin mali göstergelerinin TBB ve Maliye Bakanlığından alınan veriler doğrultusunda Türkiye ortalamasındaki yeri incelenip, sosyoekonomik analiz açısından genel bir değerlendirme yapılmıştır.

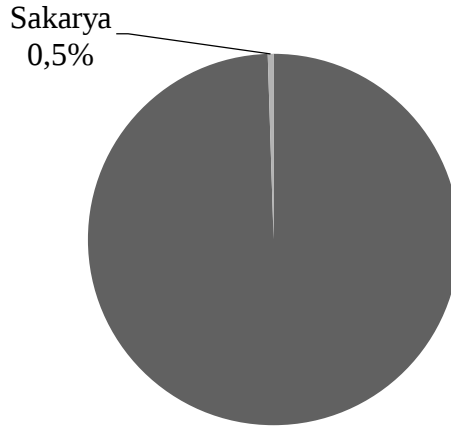
2013'te Türkiye'de toplam 1.009.762.855 TL kredi kullanılmıştır. Bu tutarın % 0,60'ı olan 6.109.733 TL Sakarya ilinde kullanılmıştır. Bir önceki yılın verileri incelendiğinde; Türkiye'de toplam 764.196.779 TL, bu tutarın %0,63'ü olan 4.825.135 TL Sakarya ilinde kullanılmıştır. Sosyo-ekonomik analizde ildeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmektedir. Sakarya ili için, ildeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı bir önceki yıllla karşılaştırıldığında % 0,3 oranında bir azalma gerçekleşmiştir. İldeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı Sakarya ilinin 2013 sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmektedir.

Grafik 1.
İldeki Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Payı

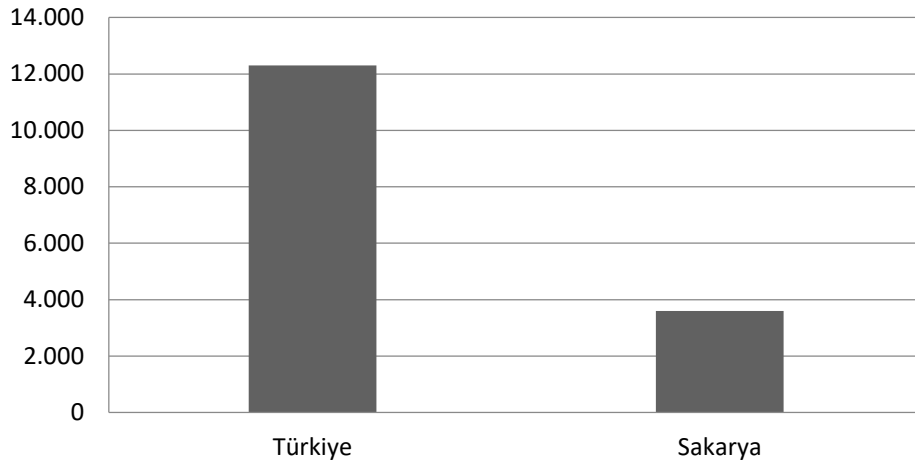
* http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_55.xls.htm

2013'te Türkiye tasarruf mevduatı toplamı 330.985.872 TL'dir. Bu tutarın %0,5'i olan 1.688.340 TL Sakarya ilinin toplam tasarruf mevduatıdır. Bir önceki yılın verileri incelendiğinde; Türkiye tasarruf mevduatı toplamı 293.589.723 TL'dir. Bu tutarın %0,5'i olan 1.427.496 TL Sakarya ilinin 2012 toplam tasarruf mevduatıdır. Sosyo-ekonomik analizde ildeki tasarruf mevduatının Türkiye içindeki payı ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmektedir. Sakarya ili için, ildeki tasarruf mevduatının Türkiye içindeki payı karşılaştırıldığında yüzde olarak aynı kalmıştır. Sakarya ilinin 2013 sosyo-ekonomik gelişmişliğinde bu parametre açısından herhangi bir değişme olmamıştır.

Grafik 2.
İldeki Tasarruf Mevduatının Türkiye İçindeki Payı

2013'te Türkiye'de banka mevduatı toplam tutarı 943.312.812 TL'dir. Türkiye geneli kişi başına düşen banka mevduatı tutarı 12.303 TL'dir. 2013'te Sakarya ilinde banka mevduatı toplam tutarı 3.305.976 TL, kişi başına düşen banka mevduatı tutarı 3603 TL'dir. Sakarya ili kişi başına düşen banka mevduatı tutarında 2013'te Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Kişi başına düşen banka mevduatı tutarı Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğine, Türkiye ortalamasının altında olduğu için negatif etki etmektedir.

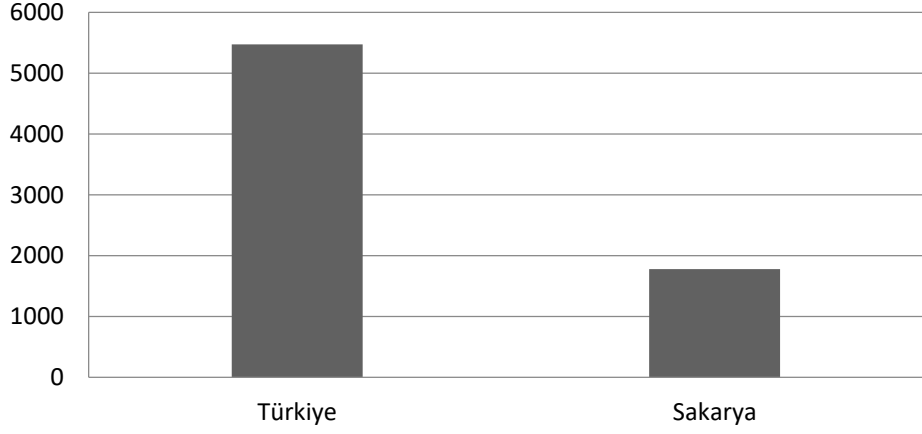
Grafik 3.
Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı Tutarları, 2013 (bin TL)

2013'te Türkiye'de internet bankacılığında aktif bireysel müşteri sayısı 11.392.484 kişi, Sakarya ilinde 121.303 kişidir. Bin kişiye düşen internet bankacılığı aktif bireysel müşteri sayısı Türkiye'de yaklaşık 149 kişi, Sakarya ilinde yaklaşık 133 kişidir. Sakarya ilinin internet bankacılığında aktif bireysel müşteri sayısı 2013'te Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Sakarya ili TBB'nin yaptığı illere göre internet bankacılığında aktif bireysel müşteri sayısı sıralamasında 2013'te 20.sıradadır. Bin kişiye düşen internet bankacılığında aktif bireysel müşteri sayısı, Türkiye ortalamasının altında kaldığı için ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

2013'te Türkiye'de internet bankacılığında aktif kurumsal müşteri sayısı 1.011.543 kişi, Sakarya ilinde 10.342 kişidir. Bin kişiye düşen internet bankacılığı aktif kurumsal müşteri sayısı Türkiye'de yaklaşık 13 kişi, Sakarya ilinde yaklaşık 11 kişidir. Sakarya ilinin internet bankacılığında aktif kurumsal müşteri sayısı 2013'te Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Sakarya ili TBB'nin yaptığı illere göre internet bankacılığında aktif kurumsal müşteri sayısı sıralamasında 2013'te 19.sıradadır. Bin kişiye düşen internet bankacılığında aktif kurumsal müşteri sayısı Türkiye ortalamasının altında kaldığı için, Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

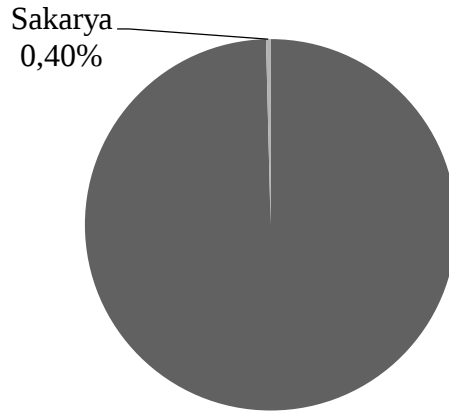
2013'te Türkiye'de genel bütçe gelirleri toplamı 419.653.762.421 TL, Sakarya ilinde 1.634.461.668 TL'dir. Türkiye'de kişi başına düşen bütçe gelirleri 5.473 TL, Sakarya ilinde 1.781 TL'dir. Sakarya ilinin kişi başına düşen bütçe gelirleri 2013'te Türkiye

ortalamasının altında kalmıştır. Kişi başına düşen bütçe gelirleri Türkiye ortalamasının altında kaldığı için, Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

Grafik 4.
Kişi Başına Düşen Bütçe Gelirleri, 2013 (bin TL)

2013'te Türkiye'de toplam vergi geliri 367.517.727.157 TL, Sakarya ilinin vergi geliri 1.463.566.111 TL'dir. Sakarya ilinin vergi geliri Türkiye'de ki toplam vergi gelirlerinin %0,40'ını karşılamaktadır. Sakarya ili, Maliye Bakanlığının yaptığı ildeki vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı sıralamasında 21.sıradadır.

Grafik 5.
İldeki Vergi Gelirlerinin Türkiye İçindeki Payı

Sonuç

Mali göstergeler ışığında yapılan çalışma neticesinde Sakarya ilinin 2013'teki sosyo-ekonomik gelişmişliği analiz edilmiştir. Bu analizde kullanılan verilerin bir kısmının ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki ettiği bir kısmının negatif etki ettiği görülmüştür.

2013'te Sakarya ilindeki banka kredilerinin Türkiye içindeki payı %0,60'tır. Aynı yılda Türkiye'de kişi başına düşen banka kredisi tutarı 13.170 TL, Sakarya ilinde 6.660 TL'dir. Sakarya ili bu rakamla TBB'nin 'illere göre kredi dağılımı' sıralamasında 22. sıradayken 'illere göre kişi başına düşen kredi miktarı' sıralamasında 33. sıradadır. Sakarya ilindeki kredi kullanım tutarının Türkiye ortalamasının altında olması, ticari krediler açısından değerlendirildiğinde ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir. Bireysel krediler açısından değerlendirildiğinde Sakarya ilindeki bireylerin, Türkiye ortalamasının altında kredi borcu olduğunu göstermektedir. Bu da ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki etmektedir.

2013'te Sakarya ilindeki tasarruf mevduatının Türkiye içindeki payı %0,5'tir. Aynı yılda Türkiye'de kişi başı tasarruf mevduatı 4.317 TL, Sakarya ilinde 1.840 TL'dir. Sakarya ilindeki tasarruf mevduatı tutarının Türkiye ortalamasının altında olması, Sakarya ilinin sermaye birikiminin ve ekonomik potansiyelinin Türkiye ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Bu da ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

2013'te kişi başına düşen banka mevduatı tutarı Türkiye'de 12.303 TL, Sakarya ilinde 3.603 TL'dir. Sakarya ili bu rakamla TBB'nin 'illere göre kişi başına düşen mevduat' sıralamasında 48.sırada yer almaktadır. Sakarya ilinde kişi başına düşen banka mevduatının, Türkiye ortalamasının altında olması ildeki bireylerin tasarruf gücünün ve dolaylı olarak da yatırım ve iş yapma gücünün, finansal sisteme erişilebilirliklerinin Türkiye ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Bu da ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

2013'te bin kişiye düşen internet bankacılığında aktif bireysel müşteri sayısı Türkiye'de yaklaşık 149 kişi, Sakarya ilinde yaklaşık 133 kişidir. Sakarya ili TBB'nin 'illere göre internet bankacılığında aktif bireysel müşteri sayısı' sıralamasında 121.303 kişi ile 20.sıradadır. Sakarya ilinin bin kişiye düşen internet bankacılığında aktif bireysel

müşteri sayısında Türkiye ortalamasının altında olması ildeki bireylerin mali durumunun ve ilin ticari canlılığının Türkiye ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Bu da ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

2013'te bin kişiye düşen internet bankacılığında aktif kurumsal müşteri sayısı Türkiye'de yaklaşık 13 kişi, Sakarya ilinde yaklaşık 11 kişidir. Sakarya ili TBB'nin 'illere göre internet bankacılığın aktif kurumsal müşteri sayısı' sıralamasında 10.342 kişi ile 19.sıradadır. Sakarya ilinin bin kişiye düşen aktif kurumsal müşteri sayısında Türkiye ortalamasının altında kalması, ildeki kurumların bilgi teknolojilerini kullanma düzeylerinin ve profesyonel iş yapma kültürlerinin Türkiye ortalamasının altında kaldığını göstermektedir. Bu da ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

2013'te kişi başına düşen bütçe gelirleri Türkiye'de 5.473 TL, Sakarya ilinde 1.781 TL'dir. Sakarya ilinin kişi başına düşen bütçe gelirlerinin Türkiye ortalamasının altında olması, ildeki bireylerin gelir ve bütçeye katkı düzeylerinin Türkiye ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Bu da ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

2013'te Sakarya ilindeki vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı %0,40'tır. Sakarya ili bu oranla Maliye Bakanlığının 'illere göre vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı' sıralamasında 21.sıradadır. 2013' te Sakarya ilinde tahakkuk eden vergi miktarı, brüt 2.027.995.780 TL, tahsil edilen vergi miktarı brüt 1.463.566.111 TL'dir. 2013'te Sakarya ilinde vergilerin 564.429.669 TL'si tahsil edilememiştir. Otokar, Toyota gibi uluslararası kuruluşların Sakarya ilinde olmasına rağmen sıralamada gerilerde olması ve Türkiye içindeki payının çok az olması ildeki kayıt dışı ekonominin ve katma değer yaratabilme kapasitesinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu da ilin sosyo ekonomik gelişmişliğine negatif etki etmektedir.

Sonuç olarak; Sakarya ilinin 2013 sosyo-ekonomik gelişmişliğinde mali göstergelerin payı negatif ağırlıktadır.

Kaynakça

Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara.

PEHLİVAN, Osman (2014), **Vergi Hukuku**, Celepler Matbaacılık, Trabzon.

PEHLİVAN, Osman (2013), **Kamu Maliyesi**, Murathan Yayınevi, Trabzon.

PARASIZ, İlker (2013), **Türkiye’de ve Dünyada Bankacılık**, Ezgi Kitabevi, Bursa.

ÖĞRETİR, Arda Hakan ve GÜL, Yalçın (2013), **4T Maliye Soruları**, İkinci Sayfa, İstanbul.

İnternet Kaynakları

http://www.sakaryavdb.gov.tr/vergi_ve_butce_gelirleri.htm Erişim Tarihi, 03.11.2014

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_55.xls.htm Erişim Tarihi, 05.11.2014

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2013---banka-gruplari-bazinda-mevduat-ve-kredi-dagilimi-/1348> Erişim Tarihi, 08.11.2014

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2013---illere-ve-bolgelere-gore-banka,-sube,-nufus,-mevduat-ve-kredilerin-dagilimi/1343> Erişim Tarihi, 08.11.2014

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2013---illere-ve-bolgelere-gore-mevduat-ve-kredi-cesitlerinin-dagilimi/1349> Erişim Tarihi, 08.11.2014

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2013---illere-ve-bolgelere-gore-mevduat-ve-kredi-dagilimi-/1351> Erişim Tarihi, 08.11.2014

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/--2013---illere-ve-bolgelere-gore-sube-sayisi,-sube-bazinda-mevduat-ve-kredi-gelisimi-/1350> Erişim Tarihi, 08.11.2014

<http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/aralik--2013---internet-ve-mobil-bankacilik-istatistikleri/1311> Erişim Tarihi, 08.11.2014

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI ERİŞİLEBİLİRLİK GÖSTERGELERİ

Özge HIZ*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri arasından erişilebilirlik parametresinin alt göstergelerini incelemektir. Erişilebilirlik parametresi içinde "Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı, İlin En Yakın Havaalanına Uzaklığı, Hane Başına Genişbant Abone Sayısı, Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı, İlin Otoyol ve Devlet Yollarına Göre yük-km Değerleri ve Toplan Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranı" göstergeleri yer almaktadır.

Çalışmanın amacı yukarıda sayılan sosyo-ekonomik parametrelerden erişilebilirlik parametresi doğrultusunda Sakarya ilinin bu alandaki gelişmişliğini ortaya koymaktır.

Erişilebilirlik göstergeleri açısından yapılan sosyo-ekonomik analizin önemi; ilin ekonomik ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde elde ettiği seviyeyi göstermektedir. Ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi gelişmişliğin erişilebilirlik çerçevesindeki durumunu ve uygulanması gereken politikaları göstermesi açısından önemlidir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yukarıda bahsedilen göstergelerin kavram ve kapsamı yer alır. Bulunan istatistikî verileri Karayolları 1. Bölge Müdürlüğü, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu(BTK) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gibi kurumlardan erişilmiştir.

İkinci bölümde elde edilen veriler dahilinde Sakarya ilinin 2013-2014 dönemine ilişkin sosyo-ekonomik analizi yapılmıştır.

Son bölümde ise Sakarya'nın sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde kullanılan bu parametrenin Sakarya'nın erişilebilirlik göstergesi ışığında sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine yaptığı negatif/pozitif etki değerlendirilmiştir. Aynı zamanda ilin mevcut durumu ve bu durumun daha iyi bir seviyeye ulaşması için yapılabilecek uygulamalar değerlendirilmiştir.

---

* Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
ozgehizz@gmail.com

1. Erişilebilirlik Göstergelerine İlişkin Kavram ve Kapsam

Erişilebilirlik göstergelerinde; Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı, İlin En Yakın Havaalanına Uzaklığı, Hane Başına Genişbant Abone Sayısı, Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı, İlin Otoyol ve Devlet Yollarına Göre yük-km Değerleri ve Toplan Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranı gibi alt göstergeler yer almaktadır. Bu göstergeleri daha iyi anlamak için neyi ifade ettikleri aşağıda açıklanmıştır.

1.1. Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı

Kırsal alanlar; nüfus yoğunluğunun düşük, ekonomik hayatın daha çok tarım üzerine kurulu, doğal koşulların ve geleneksel değerlerin hayatın şekillenmesinde etkin olduğu alanlardır. Eğitim, sağlık, haberleşme gibi sosyal imkânların yeterince gelişmemiş olduğu bu alanlarda, şehirli nüfus ile güçlü sosyal bağlar bulunmaktadır. Bu bölgelerden, toplumun her kesimi için değerli olan doğal zenginliklere de kaynaklık eden alanlar anlaşılmaktadır (Ekiztepe, 2012: 86).

Köy yolları: Devlet ve il yolları dışında kalan belde belediyeleri ve köyü; köye ve bağlılarını, il ilçe ve bucak merkezleri ile Devlet ve il yollarına bağlayan yollardır (www.kirklareliilozelidaresi.gov.tr).

Bu gösterge KÖYDES tarafından oluşturulmuş olup yüzde olarak ifade edilmektedir. İlin temel alt yapı durumunu ve erişim olanaklarının yaygınlığını yansıtan bu gösterge sonuca pozitif etki etmektedir. SEGE-2003 çalışmasında bu çalışmaya benzer olarak “Kırsal Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı” adı altında ilin fiziki altyapı durumunu yansıtan bir gösterge yer almıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 39).

1.2. İlin En Yakın Havaalanına Uzaklığı

Havaalanı: Tamamı ya da bir bölümü içinde hava araçlarının; iniş, kalkış ve yer hareketlerini gerçekleştirebilmeleri için karada veya suda oluşturulmuş sahalardır (APK Daire Başkanlığı, 2011: 58).

Bu gösterge, il merkezinin en yakın havaalanına olan uzaklığını göstermektedir ve km olarak ifade edilmektedir. İlin havayolu ile ulaşım imkânını ölçen bu gösterge sonuca negatif etki etmektedir. Yani, ilin en yakın havaalanına mesafesi ne kadar uzak ise

gelişmişlik düzeyi bu oranda olumsuz etkilenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 39-40).

1.3. Hane Başına Genişbant Abone Sayısı

Yüksek hızda veri transferi teknolojisi olarak kısaca tanımlanan genişbant, XDSL, Kablo ve Uydu teknolojileri gibi farklı teknik ve uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Türkiye standartlarında 128Kbps üzerindeki hızlarda iletişim genişbant olarak adlandırılır (www.superonline.net).

Bu gösterge Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından oluşturulmaktadır. ADSL/Hane olarak ifade edilmektedir. İlin internet erişim durumunu, teknoloji altyapısını ve dışa açıklığını yansıtan bu gösterge SEGE-2003 çalışmasında yer almamış bir göstergedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40).

1.4. Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı

BTK tarafından yıllık üretilen bu gösterge GSM/Kişi olarak ifade edilmektedir. İlin GSM kullanım yoğunluğunu, iletişim imkânlarını ve altyapısını yansıtmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40).

Global System for Mobile Communications veya kısaca GSM bir cep telefonu iletişim protokolüdür. Önceleri Avrupa Telekomünikasyon Standartlar Komitesi'nin Groupe Spéciale Mobile isimli alt kuruluşunun ismini taşıyan GSM, daha sonraları sistemin küresel bir büyüklüğe erişmesiyle yeni adıyla anılmaya başlanmıştır (Küçükarslan, 2010: 4).

1.5. İlin Otoyol ve Devlet Yollarına Göre yük-km Değeri

Türkiye'de yük taşımacılığı ton-km ve taşıt-km büyüklükleriyle ölçülmektedir. Ton-km büyüklükleri ekonomik açıdan önemlidir (Özen ve Tüdeş-Yaman, 2013). Ton-Kilometre; bir ton yükün bir kilometre mesafeye taşınmasıyla elde edilen trafik ölçü birimidir (KGM, 2011: 82).

Otoyol: Yüksek standartlara sahip, trafik seyrinde asgari hız sınırlaması uygulanan, seyahat hızı yüksek ve üzerinde erişme kontrolünün uygulandığı karayoludur (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2013: 60).

Devlet Yolları: Belediyeler veya diğer kurumların sorumluluğunda bulunan yollar dışında kalan ve transit trafiği, illere, limanlara, tersanelere, hava alanlarına, demiryolu istasyonlarına, sınır kapılarına kesintisiz olarak ulaştıran ana karayollarını ifade etmektedir (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2013: 61).

Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yıllık olarak düzenlenen bu gösterge iller arasındaki ticaret akımlarının anlaşılabilmesi için önemli bir göstergedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40).

1.6. Toplam Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranı

Demiryolu: Adına tren denilen, çeken ve çekilen araçlardan meydana gelen taşıt dizisinin üzerinde hareket ettiği, bir çift ray dizisi ile bu diziyi meydana getiren tesislerin tümüdür (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2009: 4).

TCDD tarafından üretilen bu gösterge bulunduğu ilin erişilebilirliğinin yüksel olduğu anlamına gelir. Bunun yanında illeri birbirine bağlayan bir geçiş yolu oluşturması açısından gelişmişlik düzeyini olumlu yönde etkileyen bir göstergedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40).

2. Sakarya'nın Sosyo-Ekonomik Analiz Açısından Erişilebilirlik Göstergelerinin Durumu

Sakarya ili erişilebilirlik göstergesi bilgileri açıklamalarıyla birlikte aşağıda tablo olarak verilmiştir.

2.1. Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı

Sakarya İline dair 2013 köy yolu uzunluğu TÜİK ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nden elde edilmiştir. Ulaşılan değerler km cinsindendir. İstenilen sonuçlara ulaşmak için Sakarya'daki toplam köy yolu değeri Türkiye'deki toplam köy yolu değerine oranlanmıştır. Sakarya ilinde asfalt-beton köy yolu oranının Sakarya'daki tüm yollar içindeki oranı incelenmiştir. (Tablo 1).

Tablo 1.
Sakarya İli Köy Yolu Uzunluğunun Toplam Köy Yolu Uzunluğuna Oranı

Sakarya İli Toplam Yol (Devlet yolu-Demir yolu- Köy yolu- Otoyol) Uzunluğu (km)	Sakarya İli Köy Yolu (km)	Sakarya İli Kırsal Kesim Asfalt-Beton Köy Yolu Oranı (%)
3484	2742	78,70

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

2.2. İlin En Yakın Havaalanına Uzaklığı

Sakarya ilinde havaalanı bulunmamaktadır. Coğrafi konum itibariyle Sakarya iline en yakın havaalanı Kocaeli Cengiz Topel Havaalanı'dır. Ancak Cengiz Topel Havaalanı henüz aktif olarak çalışmadığı için aktif olarak çalışan ve Sakarya iline en yakın bulunan havaalanı İstanbul Sabiha Gökçen Havaalanı'dır. Sakarya (Adapazarı) il merkezinden İstanbul Sabiha Gökçen Havaalanı uzaklığı 128km'dir.

2.3. Hane Başına Genişbant Abone Sayısı

Sakarya ili için genişbant abone sayısı verilerine Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'ndan ve TÜİK'ten ulaşılmıştır. TÜİK'in Sakarya ili için yaptığı son hane sayısı çalışmaları 2011'de yapıldığı için genişbant internet abone sayısı oranı da 2011'deki verilerle hesaplanmıştır. Elde edilen veri ADSL/Hane cinsindendir. (Tablo 2).

Tablo 2.
Hane Başına Genişbant Abone Sayısı

Sakarya ili Hane Sayısı	Genişbant İnternet Abone Sayısı	Hane Başına Genişbant Abone Sayısı (%)
249.670	266.971	106,92

Kaynak: BTK verilerinden derlenmiştir.

2.4. Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı

Sakarya ili için Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı verisine Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'ndan ulaşılmıştır. Abone sayısı Mobil Telefon Abone Sayısının il nüfusuna oranlanmasıyla bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3.
Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı

Sakarya İl Nüfusu	Mobil Telefon Abone Sayısı	Kişi Başına Düşen GSM Abone Sayısı
917.373	787.907	%85,88

Kaynak: BTK verilerinden derlenmiştir.

2.5. İlin Otoyol ve Devlet Yollarına Göre yük-km Değeri

Sakarya ilinin Otoyol ve Devlet Yollarına Göre yük-km Değeri verisine Karayolları 1. Bölge Müdürlüğünden ulaşılmıştır. Bu değer ton/km cinsinden hesaplanır. Belli uzunluktaki yol üzerinden geçen yükün ton cinsinden durumunu gösterir (Tablo 4).

Tablo 4.
İlin Otoyol ve Devlet Yollarına Göre yük-km Değeri(Bin)

	Otoyol	Devlet Yolu	Toplam
2013	2.580.759	2.655.207	5.235.966

Kaynak: KGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.6. Toplam Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranı

Sakarya ili Toplam Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranını için gerekli olan verilere Sakarya İl Valilik'inden ve TÜİK'ten ulaşılmıştır. Elde edilen veri toplam demiryolu hattının ilin yüzölçümüne oranlanmasıyla bulunmuştur. İl sınırı içinde bulunan toplam demiryolu uzunluğu ortaya konmuştur (Tablo 5).

Tablo 5.
Toplam Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranı

Sakarya ili Toplam Demiryolu Hattı(km)	Sakarya ili Toplam Yüzölçümü(km ²)	Toplam Demiryolu Hattının İl Yüzölçümüne Oranı (%)
97	4817	2,013

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

3. Sakarya İlinin Erişilebilirlik Göstergeleri Açısından Değerlendirmesi

Yapılan çalışma sonucunda erişilebilirlik göstergesi parametrelerinin sosyoekonomik gelişmişlik endeksi ve Türkiye içindeki yeri değerlendirilmiştir. Parametrelerin göstergeye ve sosyoekonomik gelişmişlik endeksine etkileri değerlendirilmiştir.

Sakarya ilinde köy yolu 2742'dir ve kırsal kesim asfalt-beton köy yolu oranı %78,70'dir. Türkiye'de ise toplam köy yolu 323.043'tür ve asfalt-beton köy yolu oranı % 80,606'dır. Türkiye ortalaması ile Sakarya ili ortalaması arasında çok büyük bir fark olmasa da oranın Türkiye ortalamasının altında olması gelişmişlik seviyesine negatif etki etmektedir.

İlin temel altyapı durumunu ve erişim olanaklarını yayınlayan kırsal kesim asfalt beton köy yolu oranı göstergesi gelişmişlik düzeyine olumsuz etki etmektedir. Türkiye ortalamasının altında bir sonuç çıkması gelişmişlik seviyesini negatif etkileyen bir unsurdur. SEGE-2003 çalışmasında benzer olarak "Kırsal Kesim Yerleşmelerde Asfalt Yol Oranı" adı altında ilin fiziki altyapı durumunu yansıtan bir gösterge yer almıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Havacılık ve Uzay Teknolojileri'nden alınan bilgilere göre Sakarya ilinde havaalanı bulunmamaktadır. İle en yakın havaalanı ise Kocaeli Cengiz Topel Havaalanı'dır. Ancak Cengiz Topel Havaalanı yalnızca iç hatlarda hizmet vermektedir. Bu durum Sakarya ili hava ulaşımı açısından önem arz etmemektedir. İlin havayolu ile ulaşım imkânını ölçen bu parametre sonuca negatif etki etmektedir. İlin aktif bir havaalanına uzaklığı ne kadar fazlaysa gelişmişlik düzeyi de o derece düşüktür (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Sakarya ilinde havaalanı bulunmaması ve en yakın havaalanının da aktif bir işlerliğe sahip olmaması negatif etki etmesinin sebebidir.

Türkiye'de genişbant internet abone sayısı 2013 verilerine göre 32.566.534 iken 2011 verilerine göre bu sayı 22.299.794'tür. Sakarya ilinde ise bu sayı 2013 verilerine göre 382.226'tır. 2011 verilerine göre ise 266.971'dir. Geçen 2 yıl da genişbant internet abone sayısında 115.255 adet artış yaşanmıştır. TÜİK'in 2011'de yaptığı son araştırmaya göre Türkiye'de toplam 19.481.678 hane bulunmaktadır(TÜİK, 2011). Bu durumda Türkiye'nin 2011 verilerine göre hane başına düşen genişbant abone oranı %87,36'dır. Sakarya ilinin genişbant internet abone oranı ise yine 2011 verilerine göre %106,92'dir.

Genişbant internet abone sayısının içinde hane, işyeri, kamu ve özel kurumlar da bulunduğu için Sakarya ili ortalaması Türkiye ortalamasının üzerinde çıkmıştır.

İlin internet erişimi ve teknoloji altyapısı bakımından bu gösterge sosyoekonomik gelişmişlik endeksine pozitif etki eden bir yapıdadır. Sakarya ilinde de oran Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu için gelişmişlik endeksine pozitif etki etmiştir. Daha önce yapılan 2003 Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi(SEGE)'nde yer almamış ve ilk kez 2011 SEGE'de kullanılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Türkiye'de mobil telefon abone sayısı 69.661.108'dir. Sakarya ilinde ise bu sayı 787.907'dir. Sakarya ili kişi başına düşen GSM abone sayısı oran olarak %85,88 iken bu oran Türkiye genelinde %90,86'dır.

İlin GSM kullanım oranını, iletişim imkânlarını ve altyapısını yansıtan bu gösterge SEGE sonucuna pozitif etki etmesi gerekirken Türkiye ortalamasının altında kalan mobil telefon ortalaması sosyoekonomik gelişmişliği negatif yönde etkilemiştir. Bu gösterge de ilk kez kullanılan göstergeler arasındadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Sakarya ili için otoyol ve devlet yollarına göre yük-km değeri toplamı 5.235.966 bindir. Türkiye'nin otoyol ve devlet yollarına göre yük-km değeri ise 207.690.000 milyondur. Gösterge de ilin otoyol ve devlet yollarına yük-km değeri istendiği için Türkiye'de de otoyol ve devlet yolları kullanılmıştır. Sayısal veriler Sakarya ilinin otoyol ve devlet yollarına göre yük-km oranını Türkiye oranının %2,52'sini ifade etmektedir.

İller arasında ticaret durumunun ve ilin ekonomik etki düzeyinin ortaya konulması açısından önemli bir göstergedir. İlk defa SEGE-2011'de kullanılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Sakarya ilinde 97 km. demiryolu hattı bulunmaktadır. Türkiye'de ise 2013'de 888'i yüksek hızlı tren hatları olmakla birlikte toplamda 12.097 km demiryolu hattı bulunmaktadır. Ulaşılan son verilere göre 2014 dahil olmak üzere 12.466 km demiryoluna ulaşılmıştır. Sakarya ilinin toplam demiryolu hattının yüzölçümüne oranı %2,013 iken Türkiye'nin toplam demiryolu hattının yüzölçümüne oranı (son demiryolu hattı verilerine göre) %15,909'dur. Bu oran hesaplanırken Türkiye'nin izdüşüm alanı baz alınmıştır.

Bir ilde demiryolu hattının yoğun olması ilin erişilebilirliğinin yüksek olduğunu gösterir. İlin demiryolu hattının fazla olması gelişmişlik açısından pozitif etki yapar (Kalkınma Bakanlığı, 2013). Ancak Sakarya ili oranı Türkiye toplam demiryolu uzunluğunun %2'sini oluşturmaktadır. Bu oranın gelişmişlik seviyesine negatif etki ettiği düşünülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma Sakarya'nın Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi göstergelerinden Erişilebilirlik göstergesini incelemektedir. Çalışmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu, Karayolları Genel Müdürlüğü, BTK (Bilgi ve Teknoloji Kurumu) gibi kurumlardan elde edilmiştir. Sakarya sosyoekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında Türkiye'de 18. Sırada yer almaktadır. İkinci kademe gelişmiş iller arasında yer alan Sakarya ilinin erişilebilirlik göstergesi parametrelerinin çoğunluğu Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Bu durum Sakarya ilinin SEGE'de 18. sırada yer almasının ve gelişmişlik anlamında yol alamamasının sebepleri arasındadır. Bu anlamda SEGE'de görece negatif etki olduğu söylenebilir.

Erişilebilirlik göstergesi parametrelerinden ilin en yakın havaalanına uzaklığı, hane başına genişbant abone sayısı, kişi başına düşen GSM abone sayısı, ilin otoyol ve devlet yollarına göre yük-km değerleri ve toplam demiryolu hattının il yüzölçümüne oranı göstergeleri 2011 SEGE çalışmasında ilk kez kullanılmıştır.

Sakarya ilinin mobil telefon abone sayısı oranının bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında düşüş yaşadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum internet erişimi gibi önemli bir parametrede ilin gerilediğini göstermektedir. İlin erişilebilirlik düzeyine negatif etki ettiğini ifade eder.

İlin hane başına genişbant abone sayısının kısa sürede büyük oranda arttığı görülmüştür. Gelişmişlik endeksi oranlarında Türkiye ortalamasından yüksek olan hane başına genişbant abone sayısı endeksi pozitif artırarak ilin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Demiryolu hattı ülkenin ticari ve ekonomik gelişimi için önemli bir unsurdur. Sakarya ili demiryolu hattı Türkiye ortalamasının düşük bir oranını oluştursa da sürdürülen hat

alışmaları Sakarya ili demiryolu hattının giderek arttığını ancak yeterli olmadığını göstermektedir.

Kaynakça

Ekiztepe, Burçak (2012), "**Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Etkileri: Teorik Bir alışma**", *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*. Cilt 2, Sy 2, (85-88).

Tüydeş Yaman, Hediye., Özen, Murat. (2013), **Türkiye'de Şehirlerarası Yük Trafiğı CO₂ Emisyonlarının Tahmini**, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sy 3, (56-64).

Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, **Karayolu alışma Grubu Raporu**, Ankara: 2013, 60-61.

Trafik Güvenliğı Dairesi Başkanlığı Ulaşım Etütleri Şubesi Müdürlüğü (2014), **2013 Trafik ve Ulaşım Bilgileri**, İstanbul

İnternet Kaynakları

<http://www.superonline.net/yarдим-detay?h=13> Erişim Tarihi, 10.12.2014

<http://www.kirklareliilozelidairesi.gov.tr/dosyaDeposu/koyyollari.pdf> Erişim Tarihi, 05.01.2015

<http://www.dhmi.gov.tr/dosyalar/pdf/DHMi-Havacilik-Terimleri-Sozlugu.pdf> Erişim Tarihi, 04.12.2014

http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/UBAK/tr/dokuman_ust_menu/projeler_faaliyetler/20130319_101534_204_1_64.pdf Erişim Tarihi, 05.12.2014

http://www.intes.org.tr/content/Panel%20Sistem%20Demiryolu%20Ustasi%20_Seviye%204_.pdf Erişim Tarihi, 17.12.2014

http://www.yildiz.edu.tr/~smakal/index_dosyalar/GSM.pdf Erişim Tarihi, 18.12.2014

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK ARAŞTIRMASI YAŞAM KALİTESİ GÖSTERGELERİ

Selman KILIÇOĞLU*

Giriş

Bu çalışma sosyo-ekonomik gelişmişlik parametreleri çerçevesinde yaşam kalitesi göstergelerini incelemektedir. Yaşam kalitesi göstergeleri; “Bin kişiye düşen alışveriş merkezi (AVM) brüt kiralanabilir alan oranı, kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı, kişi başı mesken elektrik tüketimi, on bin kişiye düşen özel otomobil sayısı, kükürtdioksit (SO₂) ortalama değeri, partiküler madde (duman) ortalama değeri, sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusun toplam nüfusa oranı, yüz bin kişiye düşen ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı, yüz bin kişiye düşen intihar vakası sayısı” olmak üzere dokuz alt parametreyle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın amacı, Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişliğini yaşam kalitesi göstergeleri çerçevesinde incelemektir.

Yaşam kalitesi göstergeleri açısından sosyo-ekonomik analizin önemi; bireylerin yaşam kalitelerini yükselten çevre koşulları ile refah durumlarını yansıtmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma üç bölümde yapılandırılmıştır. İlk bölümde üzerinde çalışılan yaşam kalitesi göstergeleri alt parametrelerinin Türkiye İstatistik Kurumu ve Sakarya Büyükşehir Belediyesi gibi kurumlardan alınan verilerin tanımlanmasına ayrılmıştır.

İkinci bölümde Sakarya ilinin tespit edilen parametreler düzeyinde 2012-2013 dönemine ilişkin verileri incelenmiştir.

Son bölümde ise Türkiye içinde Sakarya ilinin yaşam kalitesi göstergeleri açısından mevcut yapısının Türkiye ortalamasındaki yeri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

---

* Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
selman_kilicoglu@hotmail.com

1. Yaşam Kalitesi Göstergelerine İlişkin Kavram ve Kapsam

Yaşam kalitesi göstergelerinde; Bin kişiye düşen AVM brüt kiralanabilir alan oranı, kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı, kişi başı mesken elektrik tüketimi, on bin kişiye düşen özel otomobil sayısı, kükürtdioksit (SO₂) ortalama değeri, partiküler madde (duman) ortalama değeri, sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusun toplam nüfusa oranı, yüz bin kişiye düşen ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı, yüz bin kişiye düşen intihar vakası sayısı parametreleri vardır.

1.1. Bin Kişiye Düşen AVM Brüt Kiralanabilir Alan Oranı

Alışveriş Merkezleri, Büyük Mağazalar ve Zincir Mağazalar Kanunu Tasarısı Taslağı'nda AVM; “Bir yapı veya alan bütünlüğü içinde; ortak kullanma alanları dahil, beslenme, giyinme, eğlenme, dinlenme, kültürel ve benzeri ihtiyaçların tamamının veya bir kısmının karşılandığı işyerleri ve içerisinde büyük mağaza bulunan iş ve/veya ticaret merkezleri” şeklinde tanımlanmıştır (Md.2/b). Brüt kiralanabilir alan ise AVM'nin kurulu olduğu yerdeki iç ve dış kısmın tüm alanına verilen isimdir.

1.2. Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

Atık suların Kanalizasyon Şebekesine Deşarj Yönetmeliği 3. Maddesinde kanalizasyon şebekesi; “Ayrık sistemde evsel ve / veya endüstriyel, bileşik sistemde ise tüm atık suları toplamaya, uzaklaştırmaya ve arıtma tesislerine iletmeye yarayan tesisleri içeren birbirleri ile bağlantılı boru ya da kanal sistemlerini ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır.

1.3. Kişi Başına Mesken Elektrik Tüketimi

Elektrik; elektronların hareket etmesiyle oluşan bir enerji biçimidir (www.biltek.tubitak.gov.tr). Türkiye Enerji Dağıtım Anonim Şirketi tarafından üretilen bu gösterge MW/h (megawatt-saat) olarak ifade edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 42). Kişi başı toplam elektrik tüketimi olarak ifade edilmektedir.

1.4. On Bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısı

Otomotiv sektörü genel olarak, karayolu taşıt araçları ve bu araçların üretiminde kullanılan parçaları imal eden bir sanayi dalı olarak tanımlanmaktadır. Otomobil de bu

karayolu taşıt araçlarından biridir (Görener ve Görener, Ö., 2012: 1214). Özel otomobil ise kişinin kendi mülkünde olan otomobillerdir.

1.5. Kükürtdioksit (SO₂) Ortalama Değeri

Kükürtdioksit; Bireyler açısından yaşam kalitesine etki eden çevre koşullarına ilişkin olan bu gösterge doğada yaygın olarak bulunan genellikle sarı renkte kimyevi bir elementtir. Ayrıca kükürtdioksit hava kirletici emisyonların en yaygın olanıdır (MEB, 2011; 7).

1.6. Partiküler Madde (Duman) Ortalama Değeri

Partiküler madde; çevredeki canlı bitkilerden, esintilerden, fosil yakıtlarının kullanılması gibi insan faaliyetlerinden ortaya çıkabilir. Bileşenleri ağır metaller olduğu gibi basit gazlar da olabilir (Varınca, Güneş ve Ertürk, 2008;2).

1.7. Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı

Sosyal güvenlik; “Herkesin hastalık, analık, işsizlik, yaşlılık ve ölüm gibi insan iradesi dışında meydana gelen risklere karşı güven içerisinde olması gereğinin yanı sıra; beslenme ve barınma gibi her türlü ihtiyacın karşılanmasıdır (Ayhan, 2012: 43).

1.8. Yüz Bin Kişiye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı

Ceza İnfaz Kurumları İle Tevkif Evlerinin Yönetimine Ve Cezaların İnfazına Dair Tüzüğün birinci ve ikinci maddelerinde ceza infaz kurumları, “mahkeme tarafından hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırılan hükümlülerin, cezalarının infaz edildiği yerler” olarak tanımlanmıştır.

Hükümlü ise “İşlediği suç/suçlar nedeni ile mahkeme tarafından hakkında hürriyeti bağlayıcı ceza verilerek, ceza infaz kurumuna giren kişidir” (TÜİK, 2012: 94).

1.9. Yüz Bin Kişiye Düşen İntihar Vakası Sayısı

İntihar; insanın ruhunda meydana gelen bir iç çatışma sonucunda kendi kendini bilerek ve isteyerek öldürme şeklidir (TÜİK, 2012: 31).

2. Sakarya’nın Sosyo-ekonomik Analiz Açısından Yaşam Kalitesi Göstergelerinin Durumu

Yaşam kalitesi göstergeleri ilk bölümde de belirtildiği gibi AVM kiralanabilir alan oran, kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu, elektrik tüketimi, özel

otomobil sayısı, kükürtdioksit SO₂ değeri, partiküler madde (duman) değeri, sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfus, ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı, intihar vakası sayısının belirtildiği alt parametrelerden oluşmaktadır. Bu göstergelere ilişkin Sakarya iline ait bilgiler verilmiştir.

2.1. Bin Kişiyeye Düşen AVM Brüt Kiralanabilir Alan Oranı

Sakarya ili AVM ortalama değeri göstergeler için AVM derneğın verilerinden yararlanmıştır. Sakarya’da 2013 itibarıyla faaliyette olan beş AVM toplam brüt kiralanabilir alanı 172.660 m² olup bin kişiyeye düşen AVM brüt kiralanabilir alan oranı 188,21’dir. Bin kişiyeye düşen AVM brüt kiralanabilir alanın, toplam AVM brüt kiralanabilir alana oranlamasıyla bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1.
Bin Kişiyeye Düşen AVM Brüt Kiralanabilir Alan Oranı

AVM	Brüt Kiralanabilir Alan	Bin Kişiyeye Düşen AVM Brüt Kiralanabilir Alan Oranı
Ada Alışveriş Merkezi	23 500 m ²	25,61
Neo City Adapazarı Alışveriş Merkezi	67 000 m ²	73,03
Parkshop Alışveriş Merkezi	23 500 m ²	25,61
Serdivan Alışveriş Merkezi	31 160 m ²	33,96
Kipa Alışveriş Merkezi	27 500 m ²	29,97
Sakarya	172 660 m²	188,21

Kaynak: www.hyper.web.tr

2.2. Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı

Sakarya ili kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya’da 2012’deki toplam belediye nüfusu 713.677 iken kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu 569.369’dur. Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı %79,77’dir. Bu oran kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusuna oranlamasıyla bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2.
Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı, 2012

Toplam Belediye Nüfusu	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusu	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)
713.677	569.369	79,77

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.3. Kişi Başı Mesken Elektrik Tüketimi

Sakarya ili kişi başına düşen mesken elektrik tüketimi için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya ilinde 2012 itibariyle toplam 2.343.210 MW/h elektrik tüketilmiştir. Bu elektrik tüketiminde 528.019 MW/h ise meskenlerde kullanılmıştır. Sakarya’da kişi başına mesken elektrik tüketimi 2.597 KW/h’dir. Bu veri kişi başı mesken elektrik tüketimi, meskenlerde tüketilen elektrik miktarının toplam nüfusa oranlamasıyla ile bulunmuş ve KW/h ile gösterilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3.
Kişi Başı Toplam Elektrik Tüketimi, 2012

Nüfus	Toplam elektrik tüketimi (MWh)	Kişi başına toplam elektrik tüketimi (KWh)
902.267	2.343.210	2.597

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.4. On Bin Kişiye Düşen Özel Otomobil Sayısın

Sakarya ili on bin kişiye düşen özel otomobil sayısın göstergeleri için Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya’da motorlu taşıtlar arasında en büyük pay otomobillere aittir. Sakarya ilinin 2013 verilerine göre nüfus 917.373 iken toplam özel otomobil sayısı 103,03’tür. On bin kişiye düşen özel otomobil sayısı ise 1.060’tür. Bu veri on bin kişiye düşen otomobil sayısını, toplam özel otomobil sayısına oranlamasıyla bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4.
On Bin Kişiyeye Düşen Özel Otomobil Sayısı, 2013

Nüfus	Toplam Özel Otomobil Sayısı	On Bin Kişiyeye Düşen Özel Otomobil Sayısı
917.373	103.034	1123,14

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.5. Kükürtdioksit (SO₂) Ortalama Değeri

Sakarya ili Kükürtdioksit (SO₂) ortalama değeri göstergeleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya ilinde 2012 itibariyle Kükürtdioksit SO₂ veri alım oranı %100 iken Kükürtdioksit SO₂ oranı %7 olarak ölçülmüştür. 2013’de Kükürtdioksit veri alım oranı %91 düşmüş ve %18 olarak ölçülmüştür. Kükürtdioksit ortalama değeri 2013’de geçmiş yıla göre %11 artmıştır (Tablo 5).

Tablo 5.
Kükürtdioksit (SO₂) Ortalama Değeri, 2013, (%)

2012 Kükürtdioksit Ortalama Oranı	2013 Kükürtdioksit Ortalama Oranı	2013 yılı Kükürtdioksit Artış Oranı
7	18	11

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.6. Partiküler Madde (Duman) Ortalama Değeri

Sakarya ili Partiküler Madde (Duman) ortalama değeri göstergeleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Sakarya ilinde 2012 itibariyle Partiküler madde veri alım oranı %96 iken Partiküler Madde oranı %82 olarak ölçülmüştür. 2013’de Partiküler Madde veri alım oranı %99 yükselmiş ve %83 olarak ölçülmüştür. Partiküler Madde ortalama değeri 2013’de geçmiş yıla göre %1 artmıştır (Tablo 6).

. Tablo 6.
Partiküler Madde (Duman) Ortalama Değeri, 2013

2012 Partiküler Madde Oranı (%)	2013 Partiküler Madde Oranı (%)	2013 yılı Partiküler Artış Oranı (%)
82	82	1

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.7. Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı

Sakarya ili Sosyal Güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusun toplam nüfusa oranı için Sosyal Güvenlik Kurumu verilerinden yararlanılmıştır. 2013’de Sakarya’nın toplam nüfus 917.373’tür. Bunun 10,230’i sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusu oluşturur. Sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusun toplam nüfusa oranı ise 1,11’dur. Bu veri sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan nüfusun, toplam nüfusa bölünmesiyle bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 7.
Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı, 2013

Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfus	Toplam Nüfus	Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%)
10,230	917.373	1,11

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.8. Yüz Bin Kişiye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı

Sakarya’da toplam ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı 2011’de 1.061 iken 2012’de bu sayı artmış 1.454 olmuştur. Yüz bin kişiye düşen ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı 2011’de 119,4 iken 2012’de 161,1’e yükselmiştir. Bu veri yüz bin kişiye düşen ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısının, toplam nüfusa oranlamasıyla bulunmuştur (Tablo 8).

Tablo 8.
Yüz Bin Kişiyeye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı

Yıl	Toplam Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı	Nüfus	Yüz Bin Kişiyeye Düşen Ceza İnfaz Kurumuna Giren Hükümlü Sayısı
2011	1.061	888.556	119,4
2012	1.454	902.267	161,1

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

2.9. Yüz Bin Kişiyeye Düşen İntihar Vakası Sayısı

2012’de kadınların yaşadığı intihar vakası sayısı 6 iken 2013’de 10’a çıkmıştır. Erkeklerde ise bu rakam 2012’de 18 iken 2013’de 20 olmuştur. Sakarya’da toplam intihar vakası sayısı ise 2012’de 24 iken bu sayı 2013’de 30’a çıkmıştır. Yüz bin kişiyeye düşen intihar vakası sayısı ise 2012’de 2,6 olmuş, 2013’de ise 3,2’ye yükselmiştir. Bu veri yüz kişiyeye düşen intihar vakası sayısının, toplam nüfusa oranlanmasıyla bulunmuştur (Tablo 9).

Tablo 9.
Yüz Bin Kişiyeye Düşen İntihar Vakası Sayısı

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam	Nüfus	Yüz Bin Kişiyeye Düşen İntihar Vakası Sayısı
2012	6	18	24	902.267	2,6
2013	10	20	30	917.373	3,2

Kaynak: TÜİK Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013 verilerinden derlenmiştir.

3. Sakarya’nın Yaşam Kalitesi Göstergeleri Açısından Sosyo-Ekonomik Analizinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde Sakarya ilinin yaşam kalitesi göstergelerinin ilgili kurumlardan alınan veriler ışığında sosyo-ekonomik analiz açısından genel bir değerlendirilme yapılmıştır. Bireylerin yaşam kalitelerini yükselten çevre koşulları ile refah durumlarını gösterir.

Bin kişiyeye düşen AVM brüt kiralanabilir alan oranı ilin tüketim potansiyelini, harcama potansiyelini, ticari gelişmişliğini ve sosyalleşme düzeyini yansıtan bu değişken, sonuca

pozitif etki yapmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 41). AVM sayıları ve brüt kiralana bilir alan bakımından Türkiye’de, 2013 itibariyle 333 tane AVM bulunmakta ve brüt kiralana bilir alan 9,2 milyon metrekare ile faaliyet gösterilmektedir. Sakarya’da 2013 itibariyle 5 tane AVM bulunmakta ve brüt kiralana bilir alanı 172.660 m² olmaktadır. Türkiye ve Sakarya AVM sayılarında ve brüt kiralana bilir alanda bir artış gözlenmektedir. Sakarya AVM bakımında ilk olarak 2007 yılında yapılmasına rağmen 2013 sonu itibariyle 5 tane AVM olup sürekli bir olmuştur. Bu durum Sakarya’nın sosyo-ekonomik gelişmişliğine pozitif etki yapmaktadır.

Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu ilin sağlık, refah ve belediye alt yapı hizmetlerini yansıtan bu değişken, sonuca pozitif etki yapar (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 41). Türkiye genelinde 2012 verilerine göre kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu 58.754.795 ve kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısı 2.300 olup kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı %92’dir. Sakarya genelinde 2012 verilerine göre kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu 569.369 ve kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısı 24 olup kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı %79,77 ’dir. Sakarya ili kanalizasyon şebekesiyle hizmet veren belediye nüfusunu toplam nüfusa oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Bu durum Sakarya’nın sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki yapmaktadır.

Kişi başı mesken elektrik tüketimi toplumun refah artış düzeyini gösterir, sonuca pozitif etki yapar (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 42). Türkiye genelinde 2012 verilerine göre toplam elektrik tüketimi 194.923.349 MWH ve Türkiye kişi başına düşen elektrik tüketimi 2.577 MWH Sakarya da ise toplam elektrik tüketimi 2.343.210 (MWH) ve kişi başına toplam elektrik tüketimi ise 2.597 (KWH)’dur. Bu veri Türkiye’nin ve Sakarya’nın elektrik ortalamasının çok yakın olduğunu gösteriyor. Bu durum Sakarya’nın kişi başına düşen elektrik tüketiminde Türkiye ortalamasında olduğunu gösteriyor.

On bin kişiye düşen özel otomobil sayısının bireylerin ve toplumun refah seviyesi yansıtan gösterge olup sonuca pozitif etki yapar (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 42). Sakarya’da 2013 verilerine göre nüfus 917.373 iken toplam özel otomobil sayısı 103.034’tür. On bin kişiye düşen özel otomobil sayısı ise 1.060’tür. Türkiye genelinde özel otomobil

sayısı 9.283.923 ve on bin kişiye düşen otomobil sayısı 1.210'dur. Bu durum Sakarya'nın on bin kişiye düşen özel araç sayısı bakımından Türkiye ortalamasının altında olup ilin sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki yapmaktadır.

Kükürtdoksit (SO₂) ortalama değeri bireylerin yaşam koşullarını ve çevre koşullarını yansıtan bu gösterge sonuca negatif etki yapmaktadır(Kalkınma Bakanlığı, 2013; 42). 2013 yılında SO₂ veri alım oranı düşmüş olup %91'dir. SO₂ değeri ise 18'e yükselmiştir. Türkiye de hava kalitesi izleme istasyonları içerisinde %90 ve üzeri de veri alım oranını sağlayamadığı için tam olarak Türkiye ortalaması verilemiyor. Eldeki verilerle 2013 de Sakarya SO₂ sıralamasında 14. sırada bulunmaktadır. Bu durum Sakarya'nın sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki yapmaktadır.

Partiküler madde (duman) ortalama değeri bireylerin yaşam koşullarını ve çevre koşullarını yansıtan bu gösterge sonuca negatif etki yapmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 42). 2013 yılında partiküler madde veri alım oranı yükselmiş olup %99'dur. Partiküler madde değeri ise 83'e yükselmiştir. Türkiye de hava kalitesi izleme istasyonları içerisinde %90 ve üzeri veri alım oranını sağlayamadığı için tam olarak Türkiye ortalaması verilememektedir. Eldeki verilerle 2013 de Sakarya partiküler madde (Duman) ortalama değeri sıralamasında 4. sırada bulunmaktadır. Bu durum Sakarya'nın sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki yapmaktadır.

Sosyal güvenlik şemsiyesi dışında olmak sosyal içermeyi olumsuz etkiler ve kayıt dışı istihdamın var olduğun olacağından negatif etki etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 42). 2013 verilerine göre toplam Sakarya sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan toplam nüfusun 10,230 ve sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan toplam nüfusun oranı 1,11dir. Bu göstergenin Türkiye geneli sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan toplam nüfusun bulunamamıştır. Bu gösterge az olması pozitif etki yapmaktadır.

Kişilerin suç işleyip cezaevine girmesi ilde sosyal, ekonomik ve ruhsal sorunların yoğun olduğu ve dolaylı olarak güvenlik sorunlarının bulunduğu anlamına geldiği için bu gösterge sonuca negatif etki eder (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 42). 2012 verilerine göre Türkiye de toplam ceza infaz kuruluna giren hükümlü sayısı 115.505 olup yüz bin kişiye düşen ceza infaz kuruluna giren hükümlü sayısı 150,6 dur. Sakarya'da toplam ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı 1.454 ve yüz bin kişiye düşen ceza infaz

kuruluna giren hükümlü sayısı 161,1'dir. Bu durum Sakarya'nın sosyo-ekonomik gelişmişliğine negatif etki yapmaktadır.

Bireylerin intihar eğilimlerinin yüksek olması, ilde sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunların yoğun olduğuna ve yaşam koşullarının olumsuzluğuna işaret edebileceğinden bu gösterge sonuca negatif etki eden bir göstergedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013; 42). Türkiye de 2013 ölümle sonuçlanan intihar sayısı 3.189 olmuştur. İntihar edenlerin 2.319 tanesi erkeklerden ve 870 tanesini kadınlar oluşturmaktadır. Sakarya da toplam intihar eden sayısı 30 olup bunlardan 20 tanesi erkek ve 10 tanesi kadındır. Bu da Sakarya'nın sosyo-ekonomik gelişmişliğini negatif etkilemektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurum, Sosyal Güvenlik Kurumu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Alışveriş Merkezi ve Yatırımcılar Derneği ve Kalkınma Bakanlığı'ndan alınan veriler doğrultusunda Sakarya ilinin yaşam kalitesi göstergesi sosyo-ekonomik analizi yapılmış ve kullanılan parametreler Türkiye ile karşılaştırılmıştır.

İlin harcama ve tüketim potansiyelini gösteren bin kişiye düşen AVM brüt kiralanabilir alan oranı 2013 2013 itibariyle Türkiye geneli ortalaması üstünde kalmıştır. Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini pozitif yönde etkilemiştir.

İlin genel sağlık ve refah düzeyini etkileyen temel altyapının durumunu ve belediyelerin hizmetlerini gösteren kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı 2013 itibariyle Türkiye geneli ortalaması altında kalmış ve bu parametre Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

İlin refah durumunda ki artışın etkisiyle kişi başına tüketilen elektrik artışı gösteren veri 2013 itibariyle Türkiye geneli ortalaması altında kalmıştır Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

Bireysel ve toplumsal refah düzeyini yansıtan bir varlık göstergesi olan on bin kişiye düşen özel otomobil sayısı 2013 itibariyle Türkiye geneli ortalaması altında kalmıştır. Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

İlin yaşam çevre ve hayat koşullarını gösteren kükürtdioksit (SO₂) ortalama değeri Türkiye’de her ilin tam olarak ölçülemediğinden karşılıklı olarak net değerlendirilememektedir. Ölçülen verilerle 2013 itibariyle Türkiye geneli Sakarya 14. sırada yer almaktadır. Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

İlin çevre ve sağlık koşullarını etkileyen gösteren partiküler madde (duman) ortalama değeri Türkiye’de her ilin tam olarak ölçülemediğinden karşılıklı olarak net değerlendirilememektedir. Ölçülen verilerle 2013 itibariyle Türkiye geneli Sakarya 7. sırada yer almaktadır. Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

İlin sosyal, ekonomik ve ruhsal sorunlarını gösteren yüz bin kişiye düşen ceza infaz kurumuna giren hükümlü sayısı 2013 itibariyle Türkiye geneli ortalaması üstünde kalmıştır. Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

İlin ekonomik, ruhsal ve ekonomik sorunlarını gösteren yüz bin kişiye düşen intihar vakası sayısı 2013 itibariyle Türkiye geneli ortalaması üstünde kalmıştır. Bu parametreler Sakarya ili sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesini negatif etkilemiştir.

Kaynakça

AYHAN, Abdurrahman (2012), “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, S.1, Ankara

GÖRENER, Ali ve GÖRENER, Ömer (2012), “Türk Otomotiv Sektörünün Ülke Ekonomisine Katkıları ve Geleceğe Yönelik Sektörel Beklentiler”, *Journal of Yasar University*, C.3, S.10, İzmir.

Kalkınma Bakanlığı (2013), **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)**, Ankara

Milli Eğitim Bakanlığı, (2011), Motorlu Araçlar Teknolojisi, Egzoz Emisyon Kontrolü, Ankara.

TÜİK (2012), **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

TÜİK (2014), **Seçilmiş Göstergelerle Sakarya 2013**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

VARINCA, Kamil B., GÜNEŞ, Gülten ve ERTÜRK, Ferruh (2008), Hava Kirleticilerinin İnsan Sağlığı ve İklim Değişikliği Üzerine Etkileri, Ulusal Hava Kalitesi Sempozyumu (UHAKS 2008), **Bildiriler Kitabı**, Konya.

İnternet Kaynakları

<http://biltek.tubitak.gov.tr/cocuk/pdf/elektrik.pdf> Erişim Tarihi, 03.10.2014

<http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=2545> Erişim Tarihi, 06.10.2014

<http://www.hyper.web.tr> Erişim Tarihi, 04.11.2014

SONUÇ

Çalışma genelinde detaylı bir çıktı yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşım her ana kategori ve alt değişkenin, Sakarya'nın Türkiye'deki sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına nasıl etki ettiğini değerlendirebilmeyi mümkün kılmaktadır. Örneğin bazı ana kategorilerin bizi gelişmişlik sıralamasında üst sıralara taşıırken bazılarının geriye ittiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda kategori ve değişkenler Türkiye sıralamasına pozitif, negatif veya ortada etki düzeyleri açısından sınıflandırılmıştır. Pozitif ve negatif etki sadece rakamsal olarak algılanmamıştır. Çünkü bazı rakamlar büyük olmasına rağmen toplama negatif etki edebildiği görülmüştür. Bunun tam tersi de doğrudur. Örneğin kişi başı kredi kullanımı ve borçluluk oranlarının sosyo-ekonomik gelişmişlik analizinde, bu krediyi kullanan kitleye göre yorumlanması daha doğru olacaktır. Eğer bu kredi, girişimci tarafından yatırıma çevrilmek için kullanılmışsa iyi bir durum, tüketici kredisi olarak kullanılmışsa kötü bir durum olarak kabul edilmiştir. Son olarak çalışmanın 2013 yılı ile sınırlandırıldığını ifade etmek isteriz.

Çalışmanın genelinde nelere ulaştığımızı özetleyelim. 2013 sonu itibariyle Sakarya'da 917.373 kişi yaşamaktadır. Şehrin genel doğurganlık oranı %54 seviyelerinde ve genç bağımlılık oranı %32 civarındadır. Nüfus yoğunluğunun Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu Sakarya'da genç bağımlılık oranlarında düşüş görülmektedir. Şehirleşme oranlarındaki yükseliş ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine pozitif etki etmektedir (genel olarak pozitif).

Eğitim parametrelerinin incelendiği bölümde nüfusun %94,42'sinin okuryazar olduğu görülmüştür. Türkiye ortalamasının %96,5 olduğu göz önüne alındığında Sakarya'nın ortalamanın altında kaldığı görülmektedir. Okuryazar kadın nüfusunun toplam kadın nüfusuna oranı %92 seviyesindedir. Bu oranla yine Türkiye geneli olan %93,4'ün altında kaldığı görülmektedir. Sakarya, %83 okullaşma oranı ile Türkiye ortalaması %76,7'nin üzerindedir. Yüksek Okul veya Fakülte mezunlarının 22+ yaşa oranı ise %11,6 ile Türkiye ortalaması %13,8'in altındadır (genel olarak negatif).

Sağlık ana kategorisi değerlendirmesinde; yüz bin kişiye düşen hastane yatak sayısı 185,31 ile Türkiye ortalaması 263,51 altında kalmıştır. On bin kişiye düşen hekim sayısı 12,5 ile Türkiye ortalaması 9,84'ün üzerindedir. Aynı etki dış hekimlerinde de görülmektedir. Sakarya'da on bin kişiye düşen dış hekimi sayısı 2,8 ile Türkiye

ortalaması 1,04'ün üzerindedir. Ancak on bin kişiye düşen eczane sayısı 2,87 ile Türkiye ortalaması 3,17'nin altında kalmıştır. Sakarya, primi hazine tarafından karşılanan kişi sayısı bakımından Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Bu durum olumlu olarak değerlendirilebilir (genel olarak pozitif).

İstihdam göstergelerine göz atıldığında; öncelikle toplam istihdam ve işsizlik rakamlarının net olarak ifade edilmesindeki güçlüğü belirtmemiz gerekir. Sakarya'ya ilişkin belirli işgücü piyasası verilerine ulaşılabilmesine rağmen bu verilerin, TÜİK'in küçük alanlar dışsal değişkenler tahmin yöntemiyle elde edilmesi kesin rakamlar konusunda net sonuçlar vermemektedir. Yine de elde edilen veriler ışığında şu değerlendirmeler yapılabilir: Araştırma döneminde işsizlik oranı %9,4 seviyesinde olan ilin Türkiye ortalaması %9,7'den daha iyi durumda olduğu görülmektedir. İşgücüne katılma oranı açısından da Türkiye ortalamasının üzerindedir (%54,80-%50,8). Sakarya'da çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki oranı da (%69), Türkiye ortalamasının üzerindedir (%67). Aynı şekilde imalat sanayi istihdamının sigortalı istihdam içindeki oranı (%40) açısından da Türkiye ortalamasının (%27) üzerinde olduğu görülmektedir. Sakarya'da Sosyal Güvenlik kapsamındaki aktif çalışanların toplam nüfusa oranı (%25) Türkiye ortalamasına (%24) ile yaklaşık düzeydedir. Ancak il genelinde ortalama günlük kazanç miktarı (52,11 TL) Türkiye ortalamasının (55,54) altında kalmıştır. Bu durum hem kadınlar hem erkekler için geçerlidir. Ancak genel istihdam oranına bakıldığında %49,7 ile Türkiye ortalamasının (%45,9) üzerinde olduğu görülmektedir (genel olarak pozitif).

Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite göstergeleri ana kategorisi açısından değerlendirildiğinde en fazla ihracat yapan 10 il arasına giren Sakarya'nın Türkiye ortalaması üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. İl bazındaki sanayi işyeri oranı da Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Bu durum kişi başına düşen sanayi işletmesi elektrik tüketimini de Türkiye ortalamasının üzerine taşımaktadır. Küçük sanayi sitelerindeki işyeri sayısı açısından Türkiye'deki payı %0,82 seviyesinde (764 adet işyeri) olan ilde, bu sitelerin doluluk oranı bakımından (%85) Türkiye ortalamasının (%89) altında kaldığı görülmektedir. Türkiye genelinde yeni kurulan şirketlerin toplam sermayesinin %0,47'si Sakarya'da yer almaktadır. Nüfus bazında karşılaştırıldığında bu oranın yetersiz olduğu söylenebilir. Yabancı yatırımcı çekme konusunda da Türkiye ortalamasının altında bir konuma sahiptir. Türkiye genelinde on bin kişiye düşen

yabancı sermayeli şirket sayısı 4,7 iken bu sayı Sakarya’da 1,7 seviyesindedir. Yüz bin kişiye düşen marka başvuru sayısı 68,8 ile Türkiye ortalaması 141,7’nin altındadır. Yüz bin kişiye düşen patent başvuru sayısında da (12,8) Türkiye ortalamasının (15,7) altında kalmıştır. Son olarak Sakarya’nın teşvik belgeli yatırım tutarının Türkiye içindeki payının %1,36 olduğunu belirtelim (genel olarak ortada).

Finansal kapasiteyi çözümleyen Mali Göstergeler ana kategorisi için öncelikle ilin Türkiye’deki toplam vergi oranına %0,4 katkıda bulunduğunu ifade etmemiz gerekir. Ülke genelindeki kredilerin %0,6’sı Sakarya’da kullanılmıştır. Kredi kullanımında bir önceki yıla göre (2012) düşüş gözlemlenmektedir. İlin toplam tasarruf mevduatı Türkiye’deki tasarruf mevduat toplamının %0,5’ini oluşturmaktadır. Türkiye’de kişi başına düşen banka mevduat oranı 12.303 TL iken bu rakam Sakarya’da 3.306 TL civarındadır. Sakarya bin kişiye düşen internet bankacılığı kullanımında (133), Türkiye ortalamasının (149) altındadır. Bu kapsamda Türkiye Bankalar Birliği verilerine göre internet bankacılığı aktif bireysel müşteri sayısı sıralamasında Türkiye’de 20.sırada yer almaktadır (18.sıra olan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasının altında kalmıştır). Kişi başına düşen bütçe gelirlerinde de Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Maliye Bakanlığı verilerinden elde edilen bilgilere göre Sakarya’nın vergi gelirlerinin Türkiye içindeki payı sıralamasında 21.sırada olduğu görülmektedir. Türkiye’de vergi toplamının zorluğu göz önüne alındığında 81 il içinde 21.sırada olmanın olumlu olarak değerlendirilmesi mümkündür (genel olarak pozitif).

Erişilebilirlik göstergeleri, kara ve demir yolları, havaalanı uzaklık, genişbant abone sayısı gibi alt bileşenleri içermektedir. Bu kapsamda Sakarya’nın kırsal kesim asfalt beton yol oranının (%78,7) Türkiye ortalamasının (%80,6) altında kaldığı görülmektedir. İlin hane başına düşen genişbant abonelik oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Ancak yüz kişi başına düşen GSM abone sayısı ortalaması (%85,88) Türkiye ortalamasının (90,86) altında kalmıştır. Demir yolu ağı açısından da Türkiye ortalamasının üzerinde bir ildir (genel olarak ortada).

Sakarya ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik analizinde son olarak kullandığımız ana kategori ‘yaşam kalitesi’ göstergesidir. Bu alan çok kapsamlı alt bileşenlere ayrılabilir ve her bir çapraz etkileşimin farklı sonuçlar doğurması beklenebilir. Ancak başta da belirttiğimiz üzere yaptığımız çalışmada seçtiğimiz değişkenler, Kalkınma Bakanlığının

sınırlılığında olduğundan elektrik kullanımı, otomobil sahipliği, hava kirliliği, hükümlü sayısı gibi değişkenlerdir. Bu kapsamda; Sakarya genelinde kişi başına düşen elektrik tüketimi (2.343 MWH) Türkiye ortalamasının altındadır (2.577 MWH). İlde toplam 103.034 özel otomobil bulunmakta ve on bin kişi başına düşen rakam 1.060 olarak hesaplanmaktadır. Bu sayının Türkiye ortalaması 1.210 civarındadır. Hava kirliliği ölçümlerinde kullanılan SO₂ salınımı açısından Sakarya Türkiye'deki 14. İldir. Bu kapsamda 67 ilden daha kirli bir kent olduğu söylenebilir. Aynı şekilde partiküler madde (duman) ortalama değeri sıralamasında da Türkiye'deki en kirli şehirler arasında 4.sırada yer almaktadır. Türkiye genelinde yüz bin kişiye düşen ceza infaz kuruluna giren hükümlü sayısı ortalaması 150,6 iken bu rakam Sakarya'da 161,1'dir (genel olarak negatif).

Sonuç olarak 8 ana kategori 61 alt değişken çerçevesinde yapılan Sakarya ilinin Sosyo-ekonomik gelişmişlik analizinde, 4 ana kategorinin pozitif, iki ana kategorinin negatif ve iki ana kategorinin ortada bir değer aldığı tespit edilmiştir. Ancak Yaşam kalitesi göstergesinin negatif değer alması, diğer pozitif değerleri gölgede bırakmaktadır. Üstelik yaşam kalitesi parametreleri çok kısıtlı değişkenlerden belirlenmiştir. Bu değişkenlerin genişletilmesi halinde ortaya çıkacak sonucun daha sağlıklı yorumlanabilmesi mümkün olacaktır. Yaşanabilir kentlere ilişkin yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Güvenilirliği tartışma konusu olmakla birlikte bu tür çalışmalarda Sakarya genellikle Türkiye'de ilk 45 il arasına girememektedir. Örneğin bizim çalışmamız ile ortak parametrelere sahip olan (suç oranı, hava kirliliğinde ve trafikte ne durumda olunduğu, yeşil alan miktarı, kişi başına düşen doktor ve hastane sayıları gibi) ve CNBC-E Businnes Dergisinde yayınlanan bir araştırmada Sakarya yaşanabilir kentler içinde 56, 58 veya 44.sırada gösterilmektedir. Elbette bu sıralama bize net sonuçlar veremez. Ancak genel bir eğilim açısından belirleyici konumlama yapabilme imkânını da sağladığı söylenebilir.